

MIKSZÁTH KÁLMÁN

A SZELISTYEI ASSZONYOK

TARTALOM

I. FEJEZET	
SZILÁGYI FOGARASON	
II. FEJEZET	
JUVENTUS VENTUS	
III. FEJEZET	
A KOLLEKCIÓ	
IV. FEJEZET	
A KELEMPÁSZ VERSENGÉSE A BIVALLYAL	
V. FEJEZET	
A »GYEHENNÁRIUM«	
VI. FEJEZET	
MUJKÓ KIRÁLY ÉS UDVARA	
VII. FEJEZET	
A KEREK ASZTAL PARABOLÁI	
VIII. FEJEZET	
AZ ASSZONYOK VÁLASZTANAK	
IX. FEJEZET	
A ZSEBRÁKOK	
X. FEJEZET	
KÉT ESKÜVŐ EGYSZERRE	
XI. FEJEZET	
A SZÉKELY ASSZONY HAJSZÁLAI	
XII. FEJEZET	
A KIRÁLY PARADICSOMKERTJE	

I. FEJEZET

SZILÁGYI FOGARASON

A Helységnévtárban következő két sor foglaltatik Szelistyeről: »Szelistye, Szeben megyében, szelistyei járás, 3750 lakos, 1064 ház, tsz. Nagyszeben, jb. helyben «.

Ötödfél-száz évvel előbb, Szilágyi Mihály őnagyságának gubernátorsága idején még nem lehetett volna ennyit írni Szelistyeről. Akkor még nem volt annyi lakosa, se vasútja, se távíró drótja, se méhköpűje, s postakürtje. Hanem azért mindezekből a felsoroltakból *egy sem az, ami hiányzott*, valamint most se tudja még a Helységnévtár *a legbecsebbet, amije van*.

Volt pedig akkoriban a szebeni ispán az öreg Dóczy Mihály, a Hunyadi János egykori hű embere és várkapitánya, aki mint szebeni gróf is örökösen az ő szolgálatában szorgoskodék, katonákat gyűjtven és küldözven neki a környékről és a körös-körül fekvő saját birtokairól, hol szálas, csontos oláh legények termettek vala. Hunyadi Jánosnak csak üzenni kellett: »Még ezer embert, Mihály!«, s ő összeboronálta az ezeret. »Még ezeret, Mihály« s ő a fiúgyerekeket is összefogdostatta, hogy elmehessen az új ezer. Mert sok vér kellett akkor a pápának. Ugyanis öszentsége szította ezeket a harcokat, s hogy egy akó török vér öntödjék, egy fél akó keresztény vér ment rá. A pápa azt tartotta, hogy ez jó üzlet az Isten számára. Hogy az Isten mit tartott róla, azt nem tudom. De bizonyos, hogy ebből a tömérdek kiontott vérből, mely oroszánrészen a magyaroké volt, nem háromlott egyéb észlelhető eredmény, csak az, hogy azóta déli tizenkét órakor a világ minden keresztény tornyában meghúzzák a harangokat, amint azt a pápa öszentsége a nándorfejérvári győzelem emlékére elrendelte. Minthogy éppen akkor dőlt a csata diadalra, mikor a naptányér a mennybolt közepére ért. Ah, istenem, micsoda drága harangszó nekünk, és még nimbusznak is mily keveset mutat! Mert ki tudja azt most már idegen világrészekben vagy itthon is valamely kis faluban, ha mélán megkondul délben a nagy harang, hogy abból a magyarok lelke sír elesett ősapákért?

Bizonyára mondom, nem sok látható jó származott ezekből a harcokból. A láthatatlan jókról persze nem számolhatok be, mert azok az Isten titkai. Hiszen, hogy példát mondjak, már maga ez az eset, amit most elbeszélék, se történhetett volna meg e harcok nélkül.

Ott kell kezdenem azonban, hogy Szilágyi Mihály gubernátor uram Anno 1458 ősz elején nagy és fényes kíséretével Fogarason járt, mint a havasalföldi vajda vendége.

Fogarast ugyanis, mint zászlós uradalmat, rendszerint hűbérül adták királyaink a havasalföldi vajdáknak, azzal a föltétellel, hogy azért őket a török ellen segítsék. Általában egészen más volt a régi állam. Akkor abban mutatta a hatalmát, hogy *minél többet tud adni másoknak*, most abban excellál, hogy *minél többet tud elvenni másoktól*. Melyik a jobb metódus, nehéz eldönteni. Mert akkor is mindenki szidta az államot és most is csak azt cselekszi.

Hát a vajdánál, a fogarasi várban időzött Szilágyi ősz elején, s onnan rándulgatott ki zergevadászatra a közeli havasokra, melyeknek szépségét ékes latin nyelven följegyzé a vele lévő Balthazar diák. Fölséges, vaddal és pisztránggal teli vidék volt. A vaddisznók egész falkában jártak le a hegyekről a szántóföldekre, valóságos halmokat ejthettek belőlük, a zergék után elmászkáltak az urak egész a *Strungu dracului*-ig, a borzalmas horpadásig, a Negoii hegy északi oldalán.

Volt ott vadászat mindenféle: az áfonyabokrok közül, melyek a havasok alját borítják, minduntalan előcsörtet egy-egy barnamedve. A forrásos legelőkre szelíd őzikék járnak inni. A

lombos erdőkben ott röpköd a siketfajd és a császármadár, s fölöttük magasan vijjog a levegőben a fakó keselyű.

Némely napokon aztán elnémultak a vadászkürtök, szétszéledtek a hajtók, és megpihentek a feliasztott vadállatok erdei vackaikban és a hómezőkön, egykedvűen nézegethették magukat a zergék a Jezere Griszovi tavában, meg a többi tengerszemekben; változatosság okáért ilyenkor bent a fogarasi várban rendezett nagy ünnepélyeket a vajda Szilágyi tiszteletére, minthogy suae aetatis oraculum fuit. Úgy is, mint az ifjú király nagybátyja, aki a koronát neki megszerezte, úgy is, mint az összes hatalom depositarius, akinek egyetlenegy mondása járt szállóige gyanánt, hogy: »Az igazság szép dolog, jó dolog, de akinek hatalma van, az nem szorult rá.«

Nem sokat törte magát utána, az igaz, de azért alapjában jó ember volt, kedélyes, lágyszívű, de hirtelen haragú is. Intézkedéseiben benne van a makacs, erőszakos karakter, benne van a hiú, nagyravágyó ember, de benne van az okos államférfi is.

A mulatságon sem feledkezett meg államfői kötelességeiről, korán reggel misét hallgatott páter Ambrosiustól, azután kérelmezőket és deputációkat fogadott, Budáról érkező futároknak híreit hallgatta meg s üzeneteket, parancsokat küldött vissza általuk. Akkor még nem állott az uralkodás a puszta unalmas névalírásokból; egy-egy vidám epizód tarkán szövődik a komor, kellemetlen dolgok közé.

Az is olyan vidám dolog volt, mikor az udvarbíró, Sándor Benedek uram azt jelenté, hogy egy asszony-deputáció van még odakünn.

- Miféle asszonyok? - kérde a gubernátor.

- Szelistyéről - felelte az udvarbíró.

- Hol van az a Szelistye?

- Az én birtokom - jegyzé meg a fiatal Dóczy György, az újonnan kinevezett szebeni ispán, ki talpig feketében állt ott a főurak csoportjában, a pünkösdkor elhalt apját gyászolva.

- Bocsássa be kend őket - jegyzé meg a kormányzó -, már csak azért is szívesen hallgatjuk meg őket, hogy a Dóczy öcsénk jobbágyai.

Vagy tíz-tizenkét oláh asszony lépegetett be, csontos, vállas, csípőkben hatalmas alakok, ünneplőbe öltözve, hímzett elejű ingvállakban, tarajos főkötőkben, amelyekről üveggyöngyök csilingeltek. Nem voltak valami nagyon szépek, se nagyon fiatalok, hanem mint Bánffy Pál mondá: »megjárnák ínség idején.«

Az egyik, körülbelül a legidősebb, valami Marjunka nevű, nagy vakmerőn odalépett a gubernátor színe elé, aztán térdre vetvén magát, csak úgy dőlt belőle a sok oláh szó, mint a lyukas zsákból a köles.

A kormányzó mellén összefont karokkal türelmesen hallgatta, s hol az egyik lábára állt, hol a másikra, de azután mégis megunt, és ráparancsolt az udvarbíróra:

- Ugyan állítsa meg kend és tolmácsolja, mit hoztak?

Akkoriban még szokás volt, hogy a deputációk hoznak is valamit, persze ilyen nagy úrnak nem egyebet, mint valami ritkaságot: bárányt két fejjel, földből kiásott őskori edényt vagy érmet, vagy valami óriás kukoricacsövet, amely a határban csodára termett, szóval valami kedveskedő semmiséget.

- Kelj föl, oktalan asszonyi állat! És egy mukkot se szólj többet - rivallt rá Marjunkára az udvarbíró, aztán a gubernátor felé fordult.

- Az asszonyok nem hoztak semmit, hanem kérnek.

- Mit?

- Hogy adjon nekik te Nagyságod férfiakat.

- Hát meg vannak bolondulva? - fortyant föl a kormányzó.

- Azt mondják, hogy ameddig nekik volt, ők nem fösvénykedtek a királlyal szemben, aki mindig csak kérte a sok katonát, még felnőtt fiúgyerek sem maradt Szelistyén. Csupa asszonyok lakják a falut, a pópa az utolsó férfi, meg a harangozó, de azok is már mind a ketten a két fekete kaszás¹ környékén járnak. Hogy ők csak kölcsönbe adták a férfiakat, most már adja vissza Nagyságod, s ha nincsenek meg, ha elestek a harcokon, adjon nekik helyettük másokat, mert kéz kezét mos, és ha a király még ezentúl is akarna katonákat Szelistyéről, azoknak előbb meg kellene születniök, ennél fogva tehát...

Szilágyi hatalmas kacaja szakítá félbe a tolmácsolást.

- Oh, no! Ej, no. Hát persze. (És megint csak kacagott, hogy a könnyei csurogtak.) Férfiak kellenek nekik. Teringette, ez mulatságos. S ezek a te asszonyaid, Gyurka? Nagyon meg lehetnek szorulva. De hol vagy?! Ne bújj el! Adj hangot, Dóczy!

Dóczy röstelkezve fordult volt az ablak felé, mintha a vidéket nézné, de a kormányzó szavára előállott.

- Ami az igazat illeti, kegyelmes bátyámuram - mondá akadozva -, boldogult apámuram csakugyan kipusztította a férfiakat a néhai való Hunyadi János őnagysága seregei számára, úgyhogy a földek birtokaimon fölszántatlan hevernek, s nekem semminemű jövedelmem nincs azokból. A férfiak nekem is hiányoznak, kegyelmes uram, de én mégse panaszkodom.

- Vagyis bővelkedsz az asszonyokban - nevetett a kormányzó, vidám hangulatba gurulva. - Hát persze, hogy nem panaszkodhatol, te lurkó.

Az urak mindnyájan mosolyogtak s parázna szemekkel nézegették az oláh menyecskéket, akik nekibátorodva nevetgéltek. Csak a harmatképű Balthazar diák sütötte le szégyenlősen a szemeit, amint a protokollum fölé hajolva, szokás szerint beiktatta abba a kérelmezők kívánságát, egy kacskaringós F-et pingálván ki előbb kezdőbetűnek a nyakán lógó kis üvegből, melyben piros tinta volt, a többi betűt aztán csak a fekete tintájú kalamárisból írta hozzá, más calamussal:

»*Foeminae Szelistyeenses supplicant viros a rege.*« (A szelistyei asszonyok férfiakat kérnek a királytól.)

Eközben megkondult a vár tornyában a harang, s egy apród lépett be jelenteni Szilágyinak, hogy az ebéd elkészült, és hogy most kíván-e ebédelni, vagy későbben? Mert ekkora nagy potentátnak több ebédet főztek ebben a korban olyan előkelő gazdánál, mint a vajda. Ha Szilágyi azt mondta, hogy még nem éhes, vagy hogy más dolga van, az eddig elkészült ételeket egyszerűen félretették vagy kiosztották a szegényeknek, s a szakácsok, kukták és mindenféle pecsenyeforgatók új ebéd főzéséhez láttak. Ha ellenben a hatalmas vendég helyesnek találta az időpontot a tálaláshoz, még egyet kondult a harang s lázas sürgés-forgás támadt az egész várban. Komornyikok, asztalt terítő lakájok, pincemesterek futkároztak ide-oda. A cigányok a karzatokra kászmálódtak a hegedűikkel, cimbalmaikkal, a tűzmesterek pedig a kapukhoz rohantak az előre elhelyezett puskaporos mozsaraikhoz, mert mikor az ország kormányzója az

¹ A két fekete kaszás népies nyelven a két hetes számot jelenti, azaz 77 esztendő. M. K.

asztalhoz ült, nagyot dördülnek a mozsarak, hadd hallja az egész vidék és hadd érezze meg rázkódással az anyaföld is, hogy önagysága most az általa produkált terményeket méltóztatik kegyesen magához venni - mert hát nagy megtiszteltetés az az anyaföldnek.

Szilágyi egy kis önvizsgálat után némi etyepetyét vélt érezni, s intett az apródnak, hogy találhatnak, és kezdé rövidre fogni a fennforgó kérdést.

- Az asszonyoknak - szólt az udvarbíróhoz - van valami igazuk. A harcképtelenné vált és tűzhely nélküli katonákból vagy hasznavehetetlen foglyokból lehetne nekik küldeni hébe-hóba valamennyit. Hát mondja meg kend nekik, hogy megadjuk a kívánságukat. (Szerette használni a fejedelmi többséget.) És ugyan kérdezze meg - tette hozzá mosolyogva -, hány emberre van szükségük?

Balthazar diák szorgalmasan utána jegyzé a kérelem extractumának a végzést is:

»Gubernator promisit.«

Az udvarbíró pedig tolmácsolta a fehérnépnek:

- Gubernátor uram önagysága kegyelmesen teljesíti kívánságtokat, szelistyei asszonyok, és azt kérdezteti, hogy hány férfira van szükségetek?

Örvendező zsvajban törtek ki erre s odarohantak a főúrhoz, térdre esve elkezdtek a hosszú, ibolyaszín köntöse után kapkodni, hogy az akkori idők szokása szerint a szegélyét csókolják.

- Ejnye, canis mater! - dühösködött az udvarbíró. - Mentek el onnan, de mindjárt! Mit nyálazzátok össze a gubernátor uram ruháját? Keljetek fel és mondjátok meg szaporán, hány férfi kell, aztán menjete a pokolba!

Az asszonyok fölkeltek, összebújtak, mint a libák, s maguk közt tanácskoznak, eleinte csak susogva, de aztán mind élénkebben, nagy gágogással, úgyhogy végre majd hajba kaptak.

- Hát mégsem állapototok meg? - sürgeté őket Sándor Benedek uram. - No, lássuk csak, hány lélek van a faluban?

- Háromszáz.

- De abban férfi is van?

- A pópa, a harangozó és egynéhány pendeles fiú.

- Hány férfit óhajtánatok tehát?

A küldöttséget vezető idősebb asszony, Marjunka, felhúzta a szemöldjeit a homlokára, mintha mélyen gondolkoznék, aztán a szívére tette kezét s így felelt:

- Háromszázat, domnule, minden lélekre egyet.

- Ostobaság! - pattant fel az udvarbíró. - Hiszen a háromszáz lélekben benne vannak azonfelül a serdületlen leánygyermek és az elaggott asszonyok.

- Kétségkívül.

- Hisz akkor aztán több jutna egyitekre egy férfinél.

- Istenem, istenem! - sóhajtott fel az első sorból egy koromfekete hajú fiatal menyecske, szemérmesen lesütve a szemeit.

- Hát olyan nagy baj lenne az? - vágott közben önkéntelenül egy merész tekintetű, pirosposzgás arcú asszony, tele pattanásokkal a homlokán.

- Oh, jó uram, Sándor Benedek nagyuram - kiáltott fel Marjunka nevetve, és megvillantak a fehér fogai (vagy kettő már hiányzott is). - Nézd meg csak, hány darázs él, röpköd egyetlen rózsa körül, és se a darazsaknak, se a rózsáknak nincs semmi bajuk.

- Asszonyok, asszonyok! - feddé őket fejcsóválva az udvarbíró. - Adjatok valamit az Istenre is! Ne legyetek olyan telhetetlenek, mert bizony megharagítjátok önnagyságát és visszavonja, amit ígért.

Az asszonyok megszeppentek egy kicsit s utoljára is abban állapodtak meg, hogy adjon hát, amennyit adhat, de adja minél hamarabb.

II. FEJEZET

JUVENTUS VENTUS

Bele volt írva tehát a nagy királyi könyvbe: »Gubernator promisit« (A kormányzó megígérte). Ezt onnan többé a macska se kaparja ki. Hanem hát ennél a könyvnél is akad még külön könyv: a végzet könyve. Ebbe meg az volt beírva, hogy az ifjú Mátyás király egy napon elfogatja az ő nagybátyját, a mindenható Szilágyi Mihályt, és bezáratja Világos várába, még mielőtt a szelistyei asszonyokról gondoskodnék. Az asszonyok jól csinálták a maguk dolgát a kormányzónál, de a szelistyei pópa rosszul járt közbe az Úristennél, nem tudván kieszközölni elegendő időhaladékot a kormányzó számára. A nagybátya királlyá tette a kis Mátyást fogolyból, az pedig viszonzásul fogollyá tette a nagybátyját. Ilyen bolondos csereberék gyakran esnek a történelemben. A nagy királynak ez volt talán az egyetlen igazságtalan tette, s furcsa, hogy éppen e miatt lett a titulusa: *Igazságos Mátyás*.

Mert a Szilágyi nimbusza szörnyűképp megkopott volt már. Hiszen természetes is. Akár lapát van a kormányzó kezében, akár seprő, egyképpen szeretnék kiütni. És szinte hallani véljük a kis falusi kúriákban, amint hírül hozzák furmányos szekeresek, lovat patkoltató utasok, levelekkel szertejáró csatlósok a Szilágyi becsukatását, hogyan lélegzenek föl a kisnemesek: »No, hála istennek«, s napokig, hetekig, sőt hónapokig tárgyalják egymás közt a nagy eseményt.

- Ej, no, a kis Mátyás! Ki hitte volna ezt? Teringette, a saját nagybátyjával bánik el így. De éppen ez a szép. Ami igazság, igazság. Nagy király lesz abból!

És ezzel eldőlt a Mátyás sorsa, a nép szíve megnyílt és befogadta őt. Mert aki a nép szívébe be akar jutni, kell, hogy a fantáziájába fogózzék.

Hanem maga az ifjú király, mert kemény keze volt, de puha szíve, csakhamar sajnálni kezdte az esetet. Álmatlan éjszakáin gyakran megjelent előtte a nagybátyja, megsoványodva, megnövesztett szakállal, szemrehányó tekintettel. És nappal is valami titkos bánatot olvasott az édesanyja szemében.

A sors úgy akarta, hogy egy napon kezébe került az a könyv, amit a nagybátyja Baltházár diákkal vezetett az állami ügyekről. Kérelmek, ígéretkező voltak ebbe följegyezve. A király lapozgatott benne s azt gondolá magában: bizony, illő volna ezeket beváltani. Mert amit a kormányzó mondott, az végre is annyi, mintha a király mondta volna.

Lőn hát, hogy a többi közt a szelistyei asszonyok dolga is újra napfényre bukkant, sőt a király kíváncsiságát a szokottnál is élénkebben felkeltette a különös bejegyzés, hogy *férfiakat kérnek a királytól - s a kormányzó megígérte*. No, ez valami kapitális bohóság lesz. Utána kell járni, de tüstént. Hadd szedelőzzék föl Prónay Balázs uram, s elutazván a szebeni grófhöz, Dóczy Györgyhöz, tudja meg apróra az ügy mibenlétét - mert a király meg akarja tartani, amit a bátyja ígért.

Éppen rossz időre esett ez a kiküldetés. Az apró ügyek elsuttyannak a nagyok közt, de Buda most csendes volt, egy fűszál se rezgett a politika mezején. Nem is volt más diskurálási téma, csak a különböző tervek és ötletek, hogyan kellene a koronát hazakeríteni a némettől. De ez a tárgy is elkopott már, megmondta az öreg Gara: »Vagy vassal, vagy arannyal.« Nincs már erről több mondanivaló. Szóval, uborkaszazon volt az udvarnál, s ilyenkor valódi csemege-számba ment a Prónay útja. Dologtalan apródok, léha udvaroncok kihasználták pikáns trics-tracsra és éretlen élcelődésre.

Kelemen diák paskvillus verseket írt, persze az Újlaki megbízásából, ilyen címmel: »A paripatik² útja Erdélybe«. Ez a nyomorult versezet magát a királyt se kímélte, ahogy tudjuk.

Általában komoly emberek is megrótták Prónay uramat, hogy nem becsüli magát eléggé, mikor ilyenbe ugrik bele.

- Hogy nem szégyenli - mondták nagy nevetgélések közt. - Egy ember, aki már törülközőkendővel fészülködik.³

Kanizsay azt mondta egy ebédnél Czoboréknál:

- A király csodát akar elkövetni Prónay által. Különbet, mint Jézus. Jézus egy hallal elégített ki nem tudom hány ezer embert, a király pedig egy vén fickót küld nem tudom hány száz asszonynak.

Röpködtek az elmésségek, persze vaskosak, azokhoz a nehéz csizmákhoz, páncélokhoz és sisakokhoz való, melyeket akkor viseltek. A finoman hegyezett ötletkéik még ott szunnyadtak ama kövek alatt, amelyekből egykor az iskolák fognak épülni.

Igaz, ami igaz, hogy Prónay uramat legalább is fölösleges volt Erdélybe küldeni, mert a király itthon is megtudta a fogarasi jelenetet; informálták róla Bánffy, Rozgonyi, Kanizsay, akik Szilágyi kíséretében voltak annak idején. Bánffy pláne egész őszintén megmondta:

- Legjobban teszi fölséged, ha összeszedi az országból a vak embereket és azokat küldi a szelistyei asszonyoknak, mert hitemre mondom, nem szemrevalók.

Mindez csak ébren tartotta volna a kérdést. Beszéltek róla. Nem tesz semmit, csak beszéljenek. Hanem abban volt a baj, hogy a mérgezett nyilacskák, apró tűszúrások, enyelgő dévánkodások elmérgesítették Prónayné asszonyomat szül. Gálfy Magdalénát, aki Szilágyi Erzsébetnek volt a legkedvesebb palotás hölgye. Az nagy casust csinált ebből. S egyik asszony könnyen át tudja vezetni a maga szívéből a keservet a másik asszony szívébe. Úgyhogy Erzsébet nagyasszony szemrehányást tett a királynak, hogy milyen csúf dologba mártotta a szegény Prónay uram öreg fejét a küldetéssel.

Mátyás elmosolyodott.

- Ugyan, ne higgyen, anyácskám, az udvari embereknek. Hiszen ismerheti őket. Mindent hamisan látnak s még hamisabban mondanak el. Arról van szó mindössze, hogy egy egész vidéken elpusztultak a férfiak, a földek szántatlanul, terméketlenül hevernek, hát munkaerőt kérnek oda az asszonyok.

- Szemérmetlen teremtések - jegyzé meg Erzsébet asszony megvetőleg. - Reménylem, nem ígérted meg?

- Nem tőlem függ - felelte a király. - Szilágyi Mihály már intézkedett benne, s én szentnek kívánom tekinteni, amit rendelt.

- Úgy? - mondá a nagyasszony elborult homlokkal. - Hát Szilágyi Mihály? Persze, most már csak Szilágyi Mihály. Miért nem mondod, hogy a nagybátyád?

- Hát a nagybátyám.

- Hozzátehetnéd, hogy »a rab nagybátyám«. Oh, gyerekek, gyerekek!

² A kappan régi neve - paripa-tik - paripatyúk.

³ Azt jelenti, hogy kopasz.

S szép, kéklő szemeit elöntötték a könnyek.

Mátyás szemlátomást ellágyult.

- De jó kegyelmednek, anyám, hogy sírhat. Látja, a király sohase sírhat, pedig talán annak is fáj a szíve, de nem sírhat. A király az igazi rab, rabja annak a tudatnak, hogy ő király. Ő nem lehet se finnyás, se válogató. Előttetek mások a dolgok, mert csak az egyik oldalukat nézhetitek. Ha azt mondják: Szelistyére férfiakat telepítenek, hogy a földnek termése legyen, akkor az előttetek okos cselekedet, de ha az asszonyok magoknak kérik a férfiakat, akkor az előttetek szemérmetlen csúfság. A királynak ellenben egyforma. Mert a királynak nemcsak arra kell gondolni, hogy a mező kalászat hozzon, hanem hogy katonái is teremjenek.

- És mit akarsz ebből kihozni? - kérdi a nagyasszony élesen.

- Azt, édes anyácskám - felelte a király szelíden -, hogy a király dolgába nehéz valakinek avatkozni.

- Értem fölségedet - szólt a nagyasszony kevély gúnnyal, s méltóságteljesen fölemelve fejét, elvonult termeibe.

Annyit mégis elért, hogy a királynak kedvét szegte ebben az ügyben, s bár Prónay Balázs uram a szebeni ispán sürgető kérelmét is hozzácsatolta a saját jelentéséhez, Mátyás nem intézkedett. A királyok emlékezőtehetsége sem jobb a rostánál: a kis magok átesnek rajta, csak a nagyok maradnak fenn.

Elmúlt egy év, de talán másfél is, és még minden a régiben volt, mikor a király a Drágffy Anna lakodalmán szikrázó vidám hangulatban az egyik teremben találkozik Dóczy Györggyel, a szebeni ispánnal.

- Ah, te is itt vagy, Dóczy? Hát mi újság Erdélyben, beszélj nekünk! Hogy vannak hű szászaink és derék oláhjaink?

A megszólított mélyen meghajlott.

- A felséged iránti hódolattól vannak áthatva.

- És azok a te asszonyaid? Miféle asszonyok is? - szólt a király nevetve.

Hárma-négyen is siettek őt kisegíteni.

- A szelistyei asszonyok.

- Igen, igen, a szelistyei asszonyok. Mi van most velük?

- Azok bizony még mindig várják az ígéretet - felelte Dóczy mosolyogva.

A király elgondolkozott és a homlokán összejött a történelmi nevezetességű három ránc.

- Hát az nem oly könnyű dolog, amilyennek gondolnátok. Mert Bánffy meglehetősen elrontotta kalkulusunkat. Bánffy azt meséli, hogy az asszonyok éppenséggel nem takarosak. Hja, akkor ez nagyon nehéz. Mert kit küldhetnék én oda? A harcképtelenné vált katonákat, zsoldosokat. De hát az legyen-e a hadi érdekem jutalma, hogy rút boszorkányok és Xantippék közé dobják a megrokkant katonát? Vagy küldjem letelepíteni az idegen fajbeli foglyokat? De, uramistenem, hisz azok onnan okvetlenül megszökődösek.

- Fölséged okoskodása bölcs és tökéletes - felelte a szebeni ispán szintén tréfásan -, csak a kiindulási pont hibás, mert a szelistyei asszonyok inkább mondhatók szépeknek, mintsem közönségeseknek.

A király nevetett.

- No, azt végezzétek el Bánffyval, mert most már én nem tudom, kinek higgyek, vagy pedig (s pajkosan hunyorított a szemével) küldj föl belőlük egy kis mustrát.

*

Szántó-vető ember abroszából sok mag esik a barázdára vagy az útra, sokat fölcsíp a madár, abból nem lesz kalász. A király nagyobb úr, de az ő szavából se lesz mindenikből kalász, sok vész el abból is, soknak pedig magja sincs. Ha okos a király, beszéljen keveset (ha nem okos, még kevesebbet beszéljen). Mert, hogy nem mindenik szavából lesz kalász, az még a kisebbik baj, nagyobb baj az, hogy némelyikből még kalász lesz, ha nem kellene is. Hát abból a kevésből is, amit beszélhetne, hallgasson el sokat.

Most is mi nem történt. Az ördög se gondolt rá. Pünkösdkor kiment a király a várpalotai kastélyába. Ez volt a pajkos legénytanya. (Újlakiné asszonyom elnevezte Gyehennáriumnak.) Ha egy-két görbe napot akart csinálni a király, ide bújt el bizalmas pajtásaival, a Czobor-fiúkkal, a fiatal Kanizsayval, Guthy Pállal, Rozgonyi Gergellyel, szóval néhány maga korú főúrral, otthagya olasz mestereit, tudósait és a nagyképű országnagyokat. Maga Szilágyi hozta ezt így szokásba. Juventus ventus: hadd szellőzzön ki a fejét a sok tudományoktól s hadd élvezze a kamasz-évek gyönyörűségeit is. Itt aztán ittak, ettek, pajkoskodtak, birkóztak, labdáztak, hancúroztak a fiatalok a maguk módja szerint, gyakran magát az ifjú királyt is földhöz vágta és nem lett belőle felségsértés, mert Várpalotán éppen ez a nagy egyenlőség a virtus, hadd maradjon a ceremónia Budára.

Ezidén is idegyűltek pünkösdi ünnepére. Maga a király már pünkösdi péntekén kijött Mujkó nevű bolondjával, a pajtások egy része szombaton délelőtt érkezett, csak az egy Báthory Pista vágatott be híres »Lipityke« nevű kancáján késő este.

Nagy riadással fogadták:

- Honnan jössz? Hol késtél annyira? Csak nem valami kaland?

- Budáról jövök egyenest.

- Mi újság ott reggel óta?

Elkezdte mesélni a legfrissebb országos és udvari híreket, egyszerre csak kitört nagy mohón, a kezeit összecsapva:

- Jaj, felséges uram, micsoda szépséges három nőt küldött föl mustrának Szelistyéről Dóczy György.

- Ne beszélj!

- Harmatból, virágból összeszőtt tündérek. Egész Buda kiszaladt a csodájukra, mikor ma déltájban bevonultak fölpántlikázott szekéren.

- Igazán olyan szépek? Nem tréfálsz, Báthory?

- Szúrassa ki a szememet fölséged, ha kisülne rám, hogy szebbeket is láttam valaha.

- Mennydörgettét! Mi történt velök?

- Fölséged távollétében a palatinus uram beszélt velök.

- És mit mondott nekik a palatinus?

- Hallottam, hogy megcsipkedte volna őket őkegyelme - mert nem állhatja azt meg öreg ember sem -, de hogy mit mondott nekik, azt nem tudom. Alkalmasint vagy azt, hogy várják meg a királyt, vagy azt, hogy elég, ha ő látta, majd teszen tanúságot a szépségükről...

- No, azt csak mégse mondta - szakítá félbe a király. - Legokosabb lett volna, ha egyenest ide küldi. Istenemre mondom, egy kis trécselés, egy kis dévánkodás e gyermekes pásztornép egyszerű leányaival fölvidítana bennünket. Mit szóltok hozzá, urak?

A víg legények mind helyeselték a király szavait. Hiszen helyeselnék akkor is, ha veszély támadna nyomukban, hát még ha csak méz buggyanhat ki.

- Jó volna csatlóست küldeni értök Budára - indítványozta Drágffy Barnabás.

- Szólítsak egyet? - kapott mohón az eszmén Rozgonyi Gergely, csinos, sasorrú legényke.

- Hohó! Megállj csak! Meg kell még azt előbb gondolni - vágott közbe Mátyás, aki a kicsiny dolgoknál is szeretett bölcselkedni. - Az eset elvégre is nem a közönségesekből való és semmi esetre se okos dolog. Ergo bolond dolog. Következésképpen a bolondtól kell benne tanácsot kérni. Hívjátok ide Mujkót!

Keresték négyen is, mint a tűt, míg végre megtalálták a gazdasági udvaron, az ólaknál, ahol állítólag a disznók rőfögését figyelte, mert ilyenféléből állt a mestersége. Nem szabad az udvari bolondot úgy képzelni, ahogy a könyvek leírják: hogy csak úgy dől belőle a sok elmésség és a szikra, mint a Vezuvból a láva. Ördögöt dől. A középkor összes bolondjai se mondtak annyi szellemességet, ami tíz lapon el ne férne. Ritka holló a finom ötlet még a versaillesi udvarnál is - hát még Mujkónál!

Mujkó nem volt egyéb, mint egy különben izmos, jóképű, félbenmaradt vendiák, aki beállhatott volna katonának vagy egyéb hasznos embernek, de őneki a léhaság tetszett jobban. Egy közönséges bohém volt, egy kicsit elevenebb ésszel, mint a környezet, és némi figurázási ügyességgel. Holmi apró csínyekkel és többnyire kétes értékű tréfákkal mulattatta urát. Pompásan tudta utánozni a távoli kutyaugatást, a macskák nyávogását, az Erzsébet nagyszony palotahölgyeinek pipiskedő járását, szájmozgását, de mégis a legjobban imitálta Gara László volt palatinust, úgyhogy mikor néha az asztal alá bújva megszólalt az exnádor hangján, mindenki megesküdtött volna rá, hogy őkegyelme beszél ki onnan, valamely különös csoda által oda jutva.

Mujkót csakhamar előkerítették, jött nagy ugrándozva egy szakajtóval a fején, mely minduntalan leesett, de esés közben fölkapta a lábával és ugyancsak a lábával tette föl a fejére. Az efféle produkcióktól persze felette el voltak ragadtatva az urak.

- No, bolond - szólítá meg a király -, adj most nekünk okos tanácsot.

S elbeszélte a szelistyei asszonyok megérkezését, akik most Budán vannak, s akiknek idehozatala képezi a megfontolás tárgyát.

A bolond vigyorgott (látszott, hogy csak a mesterség kedvéért teszi), azután megszólalt a Vitéz érsek kenetes hangján, ami általános derűtséget keltett.

- Hm, értelek, keresztény atyámfia, oh király! (Szemöldjeit felhúzta a homlokára.) Szeretnéd megnyugtadni a lelkiismeretedet, s arra elég flastrom egy bolond szava. Bizony, mondom neked, úgy cselekszel, mintha a seregély a rigótól kérdezné: szabad-e tiltott szőlőt kóstolni?

A király elmosolyodott, s türelmetlenül vágott közbe:

- Nos, és mit mond ehhez a rigó?

- A rigó azt fütyüli: Fölséges seregély úr, ha serio erkölcsösnek tetszik lenni, ne tőlem, bűnös rigótól kérdezze, de ne terheltessek a csőszhöz fordulni. Kérdezze meg fölséged az esztergomi érsektől.

- Hahaha! - kacagtak az urak. - Nem is volna rossz! Micsoda szemeket vágna ehhez a főtisztelendő!

Mátyás a köntöse apró ezüst gombjaival játszadozott, azokat sorba morzsolgatva az ujjával, ami rendes szokása volt később is, ha némi zavarban volt vagy nem tudta magát hirtelen elhatározni. De ez csak pillanatokig tartott nála.

- Az érsekek - jegyzé meg vidáman - nagyon óvatos stilszták, Mujkó barátom. Azt találná felelni érsek úr is, amit az elődje egykor: Nolite timere bonum est si omnes consentiunt ego non contradico. És hagyján. Az óvatos érsek nem abnormitás. De mit szóljunk egy óvatos bolondhoz, aminő te vagy? Ez már fölfordított világ. Hát jól van, fordítsuk föl, urak, alaposan egy napra. Add ki, Rozgonyi, a parancsot, hogy csatlós induljon a szelistyei asszonyokért. Hadd legyen egy kis bohókás dáridó Palotán. - Beszéld meg a többit a szakáccsal, Kanizsay! De ezen a lakomán, jól ide figyeljete, urak, minden föl lesz fordítva: Mujkó lesz a király, lakájok lesznek a főurak, mi pedig leszünk a szolgák, akik tálalunk nekik. Értesz engem, Báthory?

- Ahogy vesszük, fölség, értem is, nem is.

- Pedig, lássátok, egyszerű a dolog. Ha mi állnánk szemben az asszonyokkal, mint főurak, nekünk a szolgák nem parancsolhatnak meg, hogy illedelmesen viseljük magunkat, de ha ők lesznek a főurak, mi rájuk parancsoljuk a jó magaviseletet. Ez az egyik. Mármost aztán a szolgák nem mernek semmi illetlenséget elkövetni: tehát nem szivároghat ki az a hír, hogy az urak nem szépen viselték magukat. Nem lesz belőle pletyka Budán. Ha pedig mi mégis egy kicsit fesztelenül találnánk mulatni, az akkor a szolgák rovására lesz. Ez a másik. A harmadik meg aztán az a sok vidám bohóság, tarka tréfa, ami ebből a különös helyzetből ki fog hasadozni.

A víg pajtások ujjongva helyeselték, s egymásnak súgták nagy titokban - még akkoriban igen ritkán dicsérték a nagyokat szemtől szembe -:

- Több esze van ennek a kiskörmében, mint a mi kobakjainkban összevéve.

- És mikor érkeznének meg az asszonyok? - kérdé Vojkffy Antal.

- Hát körülbelül holnapután délelőtt, úgy kell intézni.

- De ehhez egész nagy átalakítás kell, a szolgákat voltaképpen díszruhába kellene öltöztetni, bársonyba, bíborba.

- Úgy van, úgy, kápráztató fényt kellene kifejteni.

- Persze - szólt a király -, de díszruhánk itt Palotán nincsenek. Az pedig baj azért, mert ti talán jók volnátok főuraknak a mostani ruhátokban is, de ők nem lesznek jók a ti ruháitokban. A születés előkelősége és az alacsony származás közt bizonyára van valami szemmel észrevehető különbség, tátongó hézag. Isten meghagyta azt, nem tudom, miért. De nagy súlyt nem fektetett rá, mert megengedte, hogy azt egy jó szabó betömhesse. Az embereinknek okvetlen mutatniok kell valamit, mert még a szelistyei asszonyok is észrevehetnék a turpisságot. Hiszen tudjátok, hogy az asszonyokban, még az úgynevezett ostobákban is, különös tehetségek és ösztönök vannak elrejtve. Igen, igen, gondoskodni kell. Jó, hogy szóltál, Vojkffy. Hadd menjen egy szekér Budára díszruhákért. Mujkónak azonfelül egy ócska hermelinpalástot is kell hozatni.

III. FEJEZET

A KOLLEKCIÓ

Téves hitet szórtak el az írók, a színpadok és a régi festők a hajdani urak viseletéről. Másképp képzelni se tudjuk őket, mint gálában, a papagáj összes színeiben, paszomántos bársony vagy brokátselyem mentékben, csörömpölő fringiákkal. Úgy, de e régi főurak se ültek örökké a piktör előtt, se nem lépegettek koronázási menetekben; Czobor gróf vagy Gara úr néha kiment az istállóba a lovakat és a mezőre a vetéseket megnézni, s kivált ha özvegy volt, néha bekukkantott a falusi parasztházakba is, egy kicsit legyeskedni a szép vászonnépséggel, s ahhoz nem húzott se páncélinget, se gyémántforgós csalmát, se brokát dolmányt. A gálaruha éppen oly mellékes volt akkor is, mint aminő ma, s nem is minden úrnak volt gálaruhája - vagyis legalább nem volt fényes; a családból sokszor három nemzedék is egy ugyanazon krispinben járt fel az udvarhoz, mely bizony meg is volt foltozva a könyökön, vagy egyebütt.⁴

Íróink, tudósaink, akik tanulmányokat tettek e téren, folyton csak a gálaruhákat kutatják, s így most már egészen tiszta tudomásunk van őseinknek arról a viseletéről, amit *nem viseltek*, de amit viseltek, arra nem vet ügyet senki.

A főurak hétköznapi viselete csak a posztó finomságában különbözik a kis urakétól. Ippri posztó, csemelet, fustán, dorniki vagy tournai-i szövet-e? Ez jelenti, ki milyen módú. Többnyire kék vagy fekete, lengyeles szabású, rézsút hasított köntös fedte a felső testet némi kevés zsinórral. Ezt »kabadion«-nak hívták akkor. Maga Mátyás is ilyet hordott fekete bársonyból; a maihoz hasonló szűk magyar nadrág egészíti ki ezt és csalma.

Csak a gálaruha változott sűrűn az egyes királyok alatt, rendesen a különféle külföldi befolyások ereje alatt, míg a hétköznapi viselet stagnált századokon át. A hopmesterek nem tartották érdemesnek hozzányúlni, de nem is lehetett volna, mert hiszen a díszkertek növényeit könnyű változtatni, de a véghetetlen rétségek füve mindig csak az marad, ami volt.

Egyes divatdolgokat, az igaz, fölkapott a kismemesség is, sokszor anélkül, hogy jelentőségét tudná. Így például most a structollak helyett a darutoll jött általános használatba, mégpedig a csalma hátulsó részébe szúrva. Egy kis szelíd talpnyalás az egész. A megboldogult Hunyadi János viselte így.⁵

Hát igen. Az egész ország úszott a lojalításban, és az oligarchia is átesapott egyik végletből a másikba. Az imént még lenézték a Hunyadi-családból származó királyt és ezt nem is titkolták, de amióta az a nagybátyját elfogatta s a Fridrikkel szövetkező pártos urakat megtörte, megszeppenve borultak a lábaihoz. Ohó, hát harapni is tud a kis király? Hisz az akkor más.

A budai udvarnál felütötte fejét a bizantinizmus. Nagy fény és kápráztató pompa vonult be vele; mindenki igyekezett a király kedvét keresni s közelebb férközni a bizalmához különféle pretextusok alatt.

Nem csuda, ha Dóczynak is eszébe jutott a király tréfás szava, hogy küldjön egy kis mustrát a szelistyei asszonyokból.

⁴ Strassburg Pál svéd követ jelentése erdélyi útvjáról.

⁵ A bécsi udvari gyűjteményben levő képen.

Különben is fősvény cape-rape ember volt, a nép el is nevezte »éhes Dóczy«-nak. Egy denár haszonért képes lett volna a szúnyogot is megnyúzni. Már pedig nem csekély értékemelkedés lenne a birtokain, ha a szelistyei asszonyok bohókás kívánsága révén egypár-száz férfijobbágyhoz jutna. Akkor még a birtok nem aszerint számított: hány hold, hanem hány lélek. Egy asszony a férjével együtt a földesúr szerint két lélek, de csak egy test, a papok szerint két test, de egy lélek.

Dóczy tehát nem volt rest, kiadta a rendeletet az embereinek, hogy hajkurásszanak fel a széles környéken valahol valamely tökéletes szépségű asszonyszemélyeket. Mert nem kell okvetlenül szelistyeieknek lenni. Hiszen a probléma megoldásának a módja egészen világos. Nem minden szelistyei asszony lehet szép asszony, de minden szép asszony lehet szelistyei asszony. Est modus in rebus.

Csakhamar ki is vetődött Szebenben egy Schramm Mária nevű, lenhajú özvegyasszony. A gondviselés két heti házasság után vette magához az urát, egyszerű vargaembert. Ő is jól járt, mert nem kell több csizmát varrnia, isten nyugosztalja meg, Dóczy is jól járt, mert megvolt most már a fundamentum. Egy káprázatos szőke asszonyka. Finom, hosszúkás arca volt, fehér, gyöngéd, mint a hab, ahhoz járultak a legszebb kék szemek, és olyan termet, mint a szarvasé. Dóczy házat és három telket ajándékozott neki Szelistyén, ha oda megy lakni s vállalja a Budára való menetelt, ami végre is jó pünkösdi multság, tejben-vajban fürösztik, sőt bizonyosan meg is ajándékozta a király.

Mikor megvolt a legszebb szőke, Dóczy azt parancsolá a prefektusának, Rostó Mihály uramnak:

- Keressenek hozzá egy szép feketét!

- Az a legkönnyebb. Csak sorba kell vennem vasárnaponkint az oláh templomokat, mikor a kiöltöztetett fehérnépek együtt vannak.

Az öreg Rostó kevély volt arra, hogy ő szakértő az asszonyokban, s csakugyan sorba vette az oláh templomokat. Mert ott kell azt keresni - mindennek megvan a maga helye. Ezekben a kis templomokban még a Szűz Mária is megbarnult.

Hát talált is Marginenben olyan gyönyörűséges »fátá«-t, hogy a király szemét is megbabonázza. Egy kecskepásztornak a Vuca (Veturia) nevű hajadon leányzója, olyan szemekkel, mint a bogár, s olyan hajjal, mint a korom, s mégis, ha a napfényen nézte valaki, úgy látszott, mintha sajátságos kék zománca lenne, akár a vasvarjú szárnyának. Olajbarna arcbőrén rózsák nyíltak, mint ahogy a vérbélű barack hamván átütődik a belső pirosság.

Csakhogy a Vucát nem könnyű volt megszerezni a szelistyei lakosnak, mert az apja a havasalföldi vajda jobbágya, s a leány már el volt szerződve a következő mindszentektől a vajda udvarába. Emiatt most már tárgyalásokat kellett megindítani. A vajda látatlanban három nemes paripát követelt a kecskepásztorért és leányáért. Meg is adták Rostóék két kézzel.

Omne trinum perfectum. Harmadiknak most már egy *gesztenyeszínű* vászonszemély kellene.

Vert is a hír egyről, valami Gergely Annáról, Málnáson, Háromszéken. Ezt szerezze meg kend a kollekcióba, ha ember kend a talpán, Rostó uram!

Nagy, tagbaszakadt menyecske, hatalmas csípőkkel és olyan termettel, mint a Fridrik császár egy-egy landsknechtje, de amellett olyan kicsi lábakkal, kezekkel, mint a piskóta, és olyan üde, édes arccal, mint a harmat. Ej, de lehetett anya, aki szülte!

Hát még az a fölséges dióbarna szeme, hosszú haja - nagy kár, hogy orton alatt van, mert ha kibontaná, a bokáját verné. A szemei pedig - soha még ezeknél csalókább szemeket: ha ő néz velük, sötétzöldek, ha más néz azokba, sötétkékek.

Rostó Mihály uramnak annyira föl volt birizgálva az ambíciója, hogy nem pihent addig, míg Gergely Annát is rávette a budai útra, tyúkkal és kaláccsal.

Pünkösd előtt egy héttel útra kelhettek végre, nagy pompával, föl pántlikázott lovakon, maga a prefektus uram kísérte őket Budára. Dóczy nem is látta őket, mert azt tanácsolta neki Rostó:

- Ne nézze meg kegyelmed, mert úgy segéljen, egyet se küld el a királynak. Fogadja tanácsom.

A szép teremtések maguk is hozzákészültek a nagy eseményekhez, melyek rájuk várnak.

Schramm Mária, aki mindig csak arra a nagy ajándékra gondolt, amit a király ad neki, ahogy a mesékben előfordul: »Válassz, lányom, valamit, ami a szívednek, szádnak tetszik«, aziránt kérdezte meg nagy szemérmatosan a szebeni szász papot, hogy a király összes portékái közül melyik a legtöbbet érő?

- Az, amit nagy ünnepélyeken a fején visel.

A Vuca nem kérdezett semmit se. Ostoba kis golyhó volt. Csak nevetgélgni tudott. Tetszett neki, hogy a király elé viszik, hogy sok vidéket, sok várost lát, hogy szép új ruhákat kap, és csengős lovakon, kocsin fog utazni, mint egy kastélyos kisasszony. Aztán folyton pecsenyét eszik és cukros süteményeket az úton. Hát mi jó is lehetne még ezenkívül a világon?

Az okos Gergely Anna, mielőtt indultak volna, nagyapjával tanácskozott, hogy miképpen viselkedjék a király házában, az ő színe előtt.

Az öreg furfangos góbé sokáig gondolkozott, míg végre eléje loccsantotta a követendő magatartást.

- Ne egyél, csak ha kínálnak, ne szólj, csak ha kérdeznek, és minthogy a nagyurak mindenben az ellenkezőjét teszik annak, amit a közönséges okos emberek, hát mindenben azt tedd te is, leányocskám, amit nem akarsz, aminek épp az ellenkezőjét cselekednéd, ha nem volnál közöttük.

Így indultak meg vígan, egy társzekérrel mögöttük, tele eleséggel és egy főző asszonnyal. A társzekéren volt sátor, kondérok, üstök, ágyneműek, ott ütötték fel a vendéglőt a mezőkön, ahol nekik tetszett, leginkább források mellett. Együtt is háltak egy sátorban. Öröm volt még akkor utazgatni. Szegény Rostó Mihály uram, de sokszor gondolta: »Hej, ha most fiatalabb volnék vagy húsz évvel!«

Kedves hiú portékák voltak, meg kell adni; a végén is kisütötte Rostó uram, hogy nem annyira a Budára való érkezést várják nagy nehezen epedezve, hanem az utolsó éjjeli állomást, amikor aztán reggelre kelve fölbontják a nagy ládát, mely a társzekér alján piroslott borjúbőrös külsejével. Abban voltak a szemvakító nagy kincsek. Az új ruhák, amiket az utolsó reggel fölvesznek, hogy azokban vonulhassanak föl Budavárba. Igazi mesterek varrták Szebenben, csupa drágálatos finom kelméből.

Valami is volt az, mikor felöltözködtek! Rostó uram apró szemei valóságos bögölyszemekké híztak a gyönyörűségtől. Schramm Mária hosszú *morit*-szoknyát⁶ kapott, sötétkék kacabajkát, ezüst csatokkal, ugyancsak olyan csat volt a cipőcskén is. Az aranyos sárga haját *csepesz*⁷

⁶ *Morit*: fekete szövet neve Mátyás alatt, melybe teveszőr is volt vegyítve.

⁷ *Csepesz*: főkötő-féle.

takarta el féloldalt, mely az arcot félkör-alakban vette körül s egész vállig lenyúlt az alsó fodraival.

A kis Vuca ellenben fölvette a földkerekség legcsinosabb katrincáját, karcsú dereka körül finom lenge szövetből való pestimánt csavart. Ehhez járult a szép filigrán bocskorka, piros karmazsin bőrből, melynek a szíjai egész a térdéig kígyóztak a formás lábikráin. Meg lehetett abba a találgatásba bolondulni, hogy melyik a külön közülök.

Hát még Gergely Anna! Oh, Mária, Szent József, de szép volt! Piros pettyes, kék falú rokolyájában, rojtos, suhogó kötényében, melynek a fele fel volt hajtva, kackiásan, ingerkedőn, sárga szattyáncsizma illet ehhez, a fejére pedig fátyolos *ortont* kötött.

Ma már nem is igen tudják, mi volt az orton. Azok a szép asszonyok, akik abban kényeskedtek, páváskodtak valaha, ma már csak növény alakjában élnek. De mit beszélek én, hogy »csak«, mikor azt is mondhatnám: »megint«. Megint élnek növény alakjában, s megint ad a természet a tetejükbe rózsát, virágpártát, vagy valami színes csecsebecsét a zöld egyéniségük fölékesítésére. Csont lettek, hamu lettek, por lettek, most már növények, és még isten tudja mire vihetik, csak asszonyok nem igen lesznek többé. Az ortont csak ők támaszthatnák föl, pedig az orton nincs is eltemetve, itt ögyeleg, de csak a negyedik rend asszonyainak a fején, ahol sokkal mélyebben van elásva, mintha öt század feledékenysége takarná. Az orton nem volt más voltaképpen, mint a fejkendő, melyet ma is használnak a mesterasszonyok és parasztnők, de valamint a turbán is csak fejkendő, míg a megkötés módja nem teszi turbánná, úgy a fejkendő is ortonná vált, ha már a fej benne volt. Mátyás idejében ortont viselt minden asszony, a királyné, a grófné, a kántorné és a parasztasszony. Csak a megkötés változott.

Ah, orton, orton! Te minden ruhadarabok közt a legfecsegőbb. A renaissance minden poézise benned van, te irigy kendőcske, mely fölszittad a haj illatát, és elárultál némelyeket, amiket a mostani kalap eltitkol. Az orton megkötési módja mindig jelentett valamit, a koron és hangulaton kívül is, mert hiszen kort és hangulatot a mai női öltözk is kifejez. De az orton azontúl is fecsegett.

Másképp kötötte az ortont a matróna (elől lógott a kendő két csücske), másképp kötötte a bánatos özvegy (körülcavarta széleivel a nyakát), és másképp a csintalan menyecske (hátról volt a bog a kontyon s hátról lógtak le a kendő szélei). Egyebet jelentett, ha az orton lejött a homlokra (ez a lemondás: nem vagyok látható), ha a homlok szabadon maradt, az a tetszeni vágyás, ha az orton hanyagul lecsúszva a hajból is látni engedett valamit, az akkor annyi, hogy »itt vagyok, olvadok«. Aztán jött a színek szerinti beszéd: piros orton, kék orton, sárga orton, fehér orton; hozományt jelzett az özvegynél, ha csipkével volt körülszegve. A vagyoni állapotot ellenben a kelme határozta: a gyolcs, a tafota vagy a fátyolselyem, mely utóbbi csak a főúri asszonyoknak dukált, akik nagy parádé alkalmával az orton vagy a csepesz fölé még kalapot is tettek a fejükre.

Hanem ez egyszer hiába öltöztek ki a mi asszonyaink. Öreg Budavárban (már akkor is öreg volt) a főkapunál útjokat állták a lándzsás őrök:

- Mi járatban vagytok, jó asszonyok, szép asszonyok?

Rostó uram felelt helyettük:

- A király elé megyünk.

- Nincs itthon a király.

- Hát hol van?

- Várpalotán, de oda nem szabad utána menni.

Rostó uram megvakarta a fejét, s dohogott valami olyanfélét, hogy a királynak mindig Budán kellene lennie, mint ahogy a vizes korsó, amiből az ember a szomjúság ellen iszik, mindig egy helyen áll a pitvarbeli padkán.

- Ejnye, fikom-adta! Mit csináljunk most már, kecskebéka leányocskák?

Nagy népcsődület támadt körülük, tele van az utca ilyen helyen léhűtőkkel. Csinos lovagok, leventék megállottak; ahol méz van, ottan mindjárt vannak legyek is.

Egyik-másik beszédbe próbált ereszkedni, de milyen szemtelenek ezek a városi urak!

- Mit hoz, bátya?

- Azt már csak a királynak mondanám meg - felelte Rostó uram begombolkozva -, elég baj az, hogy nincsen idehaza.

- Itthon van a helyettese, a palatinus.

Gondolta Rostó uram: - No, csakugyan. Elmegyek a palatinushoz. Ha nem használ, nem árt.

Nem könnyű volt bejutni a palatinushoz. Irdatlan nagy úr ám Országh Mihály uram. Jó egy óra hosszat vártak, míg végre a janitor kinyitotta az ajtót, hogy bemehetnek.

A palatinust, görnyedt, ősz hajú, fehér szakállú öreg urat, láthatólag meglepte a három szépség, mintha csak a gráciák állnának előtte kecsesen, félénken, elbűvölően.

Rostó uram egy latin orációba kezdett, de mindjárt a harmadik szóba belesült.

- Sohase kínlódjék kend - szakítá félbe a nádorispán, majd nyájasan fordult a nőkhöz: - Miféle küldöttség vagytok?

- Nem küldöttség ezek, kegyelmes uram, instálom, de mustra.

- Mustra? - csodálkozott a palatinus. - Meg van kend kompolyodva? Nem értem.

Mire Rostó uram nagy zavarban, meglehetősen akadozva elmondta az egész tényállást elejétől végig, hogy ő a szebeni gróf prefektusa, s minthogy a király mustrát kívánt a szelistyei asszonyokból, ím, itt küldi a szebeni gróf mutatónak az ide mellékelt vászonnépséget annak a bizonyosságul, hogy csinosak, és a többi meg a többi. De mivel a király őfelsége nincsen Budán, hát azért jöttek el a király helyetteséhez.

A palatinus elmosolyodott. A hagyomány szerint megcsipkedte a szép kis Vuca állát, aztán így szólt volna ősz bajszát sodorgatva:

- Jaj, lelkem, lelkem, hiszen igaz, hogy a király helyettese vagyok, de nem minden ügyekben bírom őt helyettesíteni. Úgy rémlik nekem, hogy ez is azokhoz tartozik.

- Hát mármost mit tanácsol, kegyelmes uram?

- Várják be a királyt, míg megjön.

Aminthogy nem is lehetett egyebet tenni józan fővel. Rostó uram tehát egyelőre szállás után látott, jól ismervén itt Budán a dörgést, minthogy fiatalabb éveiben itt szolgált Baumkirchner Andrásnál, a mostani pozsonyi grófnál, mint komornyik. Tudta, merre van a két vendégfogadó, a »Kelempász madár« és a »Fekete bivaly«. Hát biz azok farkasszemet nézve szemben álltak egymással azon a helyen, ahol a mostani pénzügyminisztérium van, de még a Mátyás-templom telkének is egy része a »Kelempász madár«-hoz tartozott.

Odaérván, habozva álltak meg a két egyforma kinézésű alház előtt.

A »Fekete bivaly« környékén nagy nyüzsgés, elevenesség mutatkozott. A kinyitott ablakon át nagy zsongás-bongás hangzott, és sűrűn voltak láthatók emberfejek, míg a »Kelempász madár« csöndesnek, kihaltnak látszott (pedig csak az imént harangozták el a delet a Boldogasszony-templom tornyában), mint valami elátkozott épület. - Nem lehetett ott egy vendég se, mert a korcsmáros maga is künn ült a padkán és hegedült.

- No, hova szálljunk, kis csirkék?

- Szebb a kelempász, mint a bivaly - mondá Gergely Anna, aki a vendéglő ajtaja fölötti mélyedésbe beillesztett domborművű mókust nézegette, vagyis a *kelempász madarat*, mert így nevezték azelőtt mókus urat a kalimpáló taglejtései miatt.

- Hm - felelte Rostó uram -, de a bivaly erősebb.

- A Kelempász csendesebb hely - vélte a szende Schramm Mária.

- Hm - felelte Rostó uram -, de a Bivalyban bizonyosan jobb bort mérnek, mert különben nem tódulna oda a sok vendég.

- Ah, istenem, micsoda gyönyörű muzsika! - kiáltá a kis Vuca, a Rostó kedvence, elragadtatva - gyerünk ide, ugyan gyerünk ide, nemzetes nagyuram!

Ennek aztán nem bírt ellentállni Rostó, és a »Kelempász madár«-ba szálltak be, amin fölötté csodálkozék a korcsmáros, egyszerre abbahagyva a hegedülést.

- Kit keresnek? - kérdé kíváncsian.

- Ebédet és kvártélyt - felelte Rostó -, a lovaknak pedig istállót és takarmányt. Kapunk-e vagy nem?

Mire lekapta a sapkáját és bekiáltott lelkesedve:

- Anyó, anyó! Vendégek vannak! - Aztán a jöttek felé fordult: - Mindjárt lesz minden, csak tessék beljebb kerülni.

A korcsmáros kiáltására egy öreg anyóka tipegett-tapogott elő, ropogós gyolcs csepeszben, csoszogó papucsokban, csörömpölő kulcsokkal a fehér köténye mellé szúrva. Látszott rajta, hogy nem hitt az egyszerű szónak, kijött személyesen megnézni a csodát, hogy vendégek vannak a »Kelempász madár«-ban.

- Oh, no, oh no, csakugyan... Jaj, lelkecskéim, jaj, lelkecskéim (figyelmesen nézegette meg a gyönyörű jövevényeket.) Még a helyet is megfűvöm, ahová leültök, ha már így megtiszteltetek bennünket. Olyan csirkéim, libáim vannak, mint egy-egy medve.

S ezzel térült, fordult, mint a karika, egy-két vén szolgáló is mozgásba jött, s olyan sercegés lett negyedóra múlva, hogy a Szentgyörgyiék és Garáék kutyái mind odagyültek a konyhaablak mellé, a finom illatokat szagolni.

IV. FEJEZET

A KELEMPÁSZ VERSENGÉSE A BIVALLYAL

A vendéglőnek különben nem sok értelme volt ebben a régi világban, mikor minden ház megnyílt a vendég előtt, még Budán is, ahol pedig sok volt a betelepített német. A korcsma nem is annyira az idegeneknek kellett, mint inkább magoknak a burgereknek, mert mit csinálnak otthon unalmukban, például olyankor, ha vendégük nincs? Azonfelül a polgári kimenő és a feleségtelen állapot, ha csak órákra terjedő is, jólesett ezekben a sötét századokban is.

Aztán ezek az akkori burgerek kemény gyerekek voltak, éppen nem hasonlók a maiakhoz. Még nem fogyott el a virtus kenyere, amelyből sokáig táplálkoztak. Még élt az emlékezetekben és hagyományokban a nagy revolúció híre, amikor a pápát ünnepélyesen letették Szent Péter trónjáról a budai polgárok Lajos pap vezérlete alatt.⁸

A pápa ugyan nem engedelmeskedett ennek a határozatnak, de ez már az ő privát dolga, arról a budai polgárok nem tehetnek; azért, hogy a pápa makacs, nekik mégis kijár a dicsőség.

Élvezték is. Élvezni pedig nagy tettek emlékeit csak borocska mellett lehet, olyan semleges helyen, ahol az ember egy kis lármát csaphat. Szóval a vendéglő magoknak a polgároknak kellett.

De egy elég lett volna az egész városnak. Kettőt nem bírt ki. Minélfogva nagy rivalizálás, úgyszólván örök háború dúlt a »Kelempász madár« és a »Fekete bivaly« közt. Ezúttal a Bivaly kerekedett felül, de nagyon. Annak a korcsmárosa volt a »három szemű« Wolfgang, aki a Hunyadi László lefejeztetésekor ott állott a bábész csőcselék között, s mikor a hóhér negyedszer is suhintott a pallosával, odarohant hozzá s úgy teremtetette pofon, hogy annak az egyik szeme menten kiugrott. Azóta népszerű lett a budai nép előtt, és a közvélemény a két szeméhez titulussal odaragasztotta a hóhér kiütött szemét, nevezvén őt háromszemű Wolfgangnak.

A háromszemű Wolfgangnak ez a tette mesés gazdagságot hozott. A polgárság fölkapta a »Fekete bivaly«-t, divatba hozta, persze a »Kelempász madár« rovására; annak udvarát, küszöbét gyom és laboda verte föl azóta.

A Kelempász korcsmárosa, az ifjú Korjác Vencel, akinek az üzlete szintén meglehetősen ment azelőtt, mindeneket megpróbált, hogy ne hagyja magát végképp letiportatni. Jobb bort mért, jobb ételt főzött, nem ért semmit. Az egész város szerelmes maradt a »Fekete bivaly«-ba.

Akkor aztán leszállította az árakat. No, ez meg éppen ártalmas volt. Mert ez is csak az előkelőbb voltát nevelte a Bivalynak.

Megpróbált a világon mindent, még Kulifintyót, a százesztendőös besnyői barátot is, akinek a fehér szakáll a térdén alul ért a krónikák szerint, s okos tanácsokat tudott adni fejedelmeknek, grófoknak, mindennemű bajban és kellemetlenségben. Úgy is élt és hizott aztán a besnyői klastromban, mint egy pók.

Miután hasztalan imádkozott Korjác az Úristenhez, Kulifintyóhoz apellálta az ügyét, elzarándokolt Besnyőre.

⁸ Lásd Salamon Ferenc: Budapest története.

Elpanaszolván a »Kelempász madár« aláhanyatlását és hiábavaló erőlködéseit, ekképpen szólott:

- Oh, mondd meg, atyám, mihez fogjak, mit tegyek, és miként beszéljem rá az embereket, hogy vendéglőmbe járjanak?

A százesztendő Kulifintyó megsimogatta a világgraszoló nagy szakállát és így felelt:

- Te ne beszélj fiam, kivel beszélnél te? *Hanem hadd beszéljen a bárány a lóval.* Érted-e? Mert többet ugyan nem mondok.

Nem is mondott, de nem is értette Korják. Micsoda bárányt és micsoda lovat emleget Kulifintyó? Bárányt ugyan hármat vitt Kulifintyónak a tanácsért, de lóru szó se volt. Hacsak nem úgy érti Kulifintyó, hogy őt, Korjákat tette lóvá. De ez esetben is bolondság - mert a bárányokat már odaadta, és ami egyszer a barátok kezébe kerül, azzal senki se beszél többé.

Majd belebolondult szegény Korják útközben hazafelé ebbe a hókusz-pókusz tanácsba, míg végre otthon az édesanyja ki nem találta.

- Ej, no, fiam. Hát az bizony a muzsika lesz. Mert akkor beszél a ló a báránnyal, mikor a hegedű húrjait a vonóval húzogatják.

Bizony igaz lehet. A barát a muzsikát értette, mert lószőrből van a vonó és birkabélből a húr. Hát mármost ezt meg kell fogadni.

A »Kelempász madár« fiatal korcsmárosa legott sietett bandát szerezni, mely minden délután muzsikáljon.

De ezzel meg éppen nevetségessé vált, mert a muzsikaszóra se jött be senki: a hat barna fickó a falaknak húzta és csak a tücskök hallgatták, akik magok is muzsikusok.

Valóságosan ijesztő volt éjjel, ha valaki hallván a muzsikaszót, benézett az ablakon s látta, hogy a nagy, üres szobában csak a hat cigány csinálja nagy igyekezettel, csurgó verejtéssel. Némely babonás ember rémülten futott el onnan s még víziói is támadtak.

- A »Kelempász madár«-ban bált tartanak a lelkek, hat cigány muzsikál nekik s ők, a kísértetek, fehér lepedőkben járkálják a csárdást és a palotást, hogy csak úgy csörömpölnek a csontjaik.

Különböző borzalmas részletek keringtek erről a városban. Hogy azt mondják, a megholt arisztokrácia tartja ott a báljait, hogy a fejét hóna alatt tartva a táncosok közt lejt Hunyadi László Gara Máriával... Egy magas kísértet néha odaugrik hozzá, kikapja a fejét a hóna alól és lapdázik vele vagy egy órahosszat. Ez a megboldogult szerb vajda, Brankovics lelke, akinek ez a büntetése a halála után, ama bizonyos leveleért... Beszélték, hogy a megboldogult Szapolyai-né asszonyom minden éjjel egy kecskén nyargal be ebbe a bálba... De hát mindezeket csak olyan ember láthatja, aki Luca napján éppen abban a szempillantásban született, mikor az esthajnali csillag kibúvik; a többi ember nem lát ott semmit, csak innenső világból való hat muzsikust.

Egyrészt ezek a kísérteties hírlelések, másrészt a nagy költség arra bírták Korják Jánost, hogy ezzel a végső kísérlettel is fölhagyjon - melyből csak az a haszna volt, hogy unalmában ő maga is megtanult hegedülni.

Elbocsátotta hát a bandát, s éppen azt forgatta elméjében ma ebéd után, hogy jó volna valami más foglalkozás után látni, s keservét, sötét gondolatait egy méla nótába temette, midőn az öreg Rostó jött a szelistyei asszonyokkal.

A legszebb szobáit nyitotta ki nekik, aztán megterített, majd a konyhában az ebédfőzésnél lábatlankodott, midőn nagy zörgést-csörgést hall az étkezőteremből. Rohan ki, hogy talán a kutya döntött fel valamit, hát uramfia, mi van ott? Két udvari tiszt kopogtatja az asztalt a pecsétetes gyűrűjével, kiáltozván: »Hej, vendéglős! vendéglős!« A sarkantyúik pengnek, a kardjaik csörömpölnek, valami gyönyörű ez a fülnek.

- Mi tetszik? - hebegte a szegény Korjác ijedten: azt hitte, fogságra hurcolják.

- Hát bort a javából, egy, kettő, három!

Meghozta a bort és csodálkozva törülgeti szemeit, a két nyalka tisztból vagy nyolc lett azóta.

Azok is bort kérnek. A két előbbi tiszt elkezd faggatni.

- Igaz-e, hogy ide szálltak a szelistyei asszonyok?

- Nem tudom, hova valók, de éppen az imént szállt ide három személy egy öreg úrral - felelte nem minden kevélység nélkül.

- Szépek-e nagyon?

- Nem igen néztem, kérem alásan.

- Bolond kend, Korjác. Bizonyosan ők lesznek. De hol vannak és mit csinálnak most?

- Ebédelni akarnak.

- Ide jönnek ebédelni?

- Igenis, ide jönnek.

Egy megterített asztalra mutatott, amelyen már ott ázott egy vékony nyakú pelikános kancsóban három pünkösdi rózsza. De hiszen nem bolond ember Korjác, tudja ő a módját megadni.

Míg a hadnagyokkal beszélt, egyre nyílt az ajtó, csikorgott a sarkában, nem volt annak szünetje, folyton-folyvást özönlöttek be a vendégek, egy-egy főúri kompánia, majd néhány polgár, pajkos, vidám apródok a palotából, vén piperkőcök, kövér, nagy tokájú háziurak a Tabánból, köztük nem egy a »Fekete bivaly« törzsvendége. Micsoda isten csodája leszen itt eljövendő!

Korjác uram szinte megrémült. Mi történt az ő vendéglőjével? Ez már nem istentől való, ez csak az ördögtől lehet. Ha tízfelé szakad, se győzte volna hordani a borokat, s még amellet mindenki beszélni akart volna vele, húsz helyről is kiabáltak egyszerre:

- Egy szóra, Korjác! Ide, ide, vendéglős! Siket kend, vagy mi?

És mindenki a beszállott vendégek felől kérdezősködött susogva, mohó kíváncsisággal, fölszippantó érdekesültséggel. Aha! Kezdte már megérteni. A szép parasztnők hozzák a sok vendéget.

- Jövök, jövök - kiáltozá, és majd itt tűnt fel, majd ott bukkant ki izzadó üstökével, a pincébe szaladt le nagy robogással a grádicsokon, az egyik vén szolgát befogta a vendégek kiszolgálására, a másikat pedig elszalasztá a Fazekas utcába a testvérbátyjáért, aki ott mészárszéket tartott, hogy jöjjön át rögtön egész háznépével segíteni, mert a »Kelempász madar«-at valóságosan ostromolják a vendégek.

Mire a szelistyeiek bejöttek, hogy az ebédhez telepedjenek, már akkorra úgy megtelt minden zegzug, hogy alig maradt annyi hely a vendégek közt, amin az öreg Korjákné átjárhatott a tálakkal, melyeken fölséges, frissen készített ételek párologtak.

És a vendégek mégis egyre jöttek. Ni, most is egy solymászatról jövő fényes társaság tér be. Maga Losonczy és Drágffy uram is köztük, vadászkürttel az oldalukon.

Persze. Hiszen villámként futott végig a városon a hír, hogy megjöttek a szelistyei asszonyok, akikből a király mustrát kért, és hogy a »Kelempász madár«-nál vannak szállva. Egyszerre megmozdult egész Buda. No, már azokat meg kell nézni még a félholtnak is!

Mikor már nem fért a vendég bent, azok is boldogok voltak, akik künn az udvaron vagy a ház előtt kaptak helyet. De mindennek van határa. Egyszer csak már künn se lehetett elhelyezni senkit. Mert kedves, meleg délután volt ugyan és a bor se fogyott ki a Korják pincéjéből, de már minden asztalt, széket összehordtak a környékbeli szomszédoktól és mégse volt elegendő.

Hízott a Korják lelke, arca sugárzott az örömtől, diadaltól, szeme pedig hálásan kereste föl a szelistyei nőket. Oh, istenem, de szépek! Kivált a kis fekete, aki mindig nevetgél. Túl sugározza annak a mosolya a napfényt is.

Az öreg Korják anyó is ott totyogott-tityegett a vendégek közt, de az asszony mindig asszony marad, nem a szerencse első mosolyát látta és élvezte a nagy vendég-sokadalomban, mint a fia, hanem csak az alkalmat, hogy fizessen, hogy visszaadja, amit a megaláztatás kálváriáján végigszenvedett évek óta, s legott szalasztá a Verona szolgáját a »Fekete bivaly«-néhoz, a következő üzenettel:

- Tisztelteti az ifiasszony az ifiasszonyt és kéreti, hogy tessék az üres asztalokat és székeket kölcsön adni, mert a vendégeink már el nem férnek a mieinken.

Bár már a másik ifiasszony is a hatvan felé járt, azért nem volt rest erre a szóra rögtön a sarokba rohanni seprőért, és bizonyosan elnászpángolja vele az üzenethozót, ha a kövér, vérmes háromszemű Wolfgang, ki éppen rovásokat keresgél az asztalfiókban, el nem vörösödik a dühtől ezekre a szavakra, mint a skarlát-posztó, s azzal az üvöltő kiáltással: »Ezt a szemtelenséget megkeserüli Korják!« össze nem rogy az asztal alá.

- Jaj! - kiáltá a Bivalyné szívettpőn és kiejtette a seprőt. - Jaj, meghalt, meghalt. - Segítség! Víz! Víz!

Ráborult az urára, megfogta a fejét, a jószívű Verona pedig vízért futott, elkezdtek locsolni, de jobban csak akkor lett ökelme, mikor megérkezett az előhívott Koszta Konstantinus, a budai kilógus, aki hirtelen eret vágott rajta, mert bizony, egy kis gutaütés érte a háromszemű Wolfgangot.

Verona hazament fontoskodó arccal, alig várta, hogy elmondhassa a gazdáinak:

- No, szépen megcsinálták a pecsenyét odaát, a fekete Bivalyt meglegyintette a szél.

Megijedtek erre Korjákék: »No, ez megint rossz vért szül a közönségben.« De megfordítva történt. Amint kiszivárgott a vendégek közé az eset, általános lett a vélemény: »Úgy kell az irigy kutyának! Íme, a szegény Korjáknak egyetlen egyszer vannak vendégei, s már emiatt is halálos dühbe jön, míg ez évekig tűrte szelíden, csendesen a sors mostoha kezét. Pedig milyen kapitális bora van, és a helyiség is, isten tudja miért, de kellemesebb.« Szóval, inkább a Korják javára dőlt a gutaütés. Mert olyan a szerencse, hogy ha egyszer pártolni kezd valakit, hát még a hibákból is a védencének fon koszorút.

A szelistyei asszonyok estefelé elmentek Rostó urammal a várost megnézni, különösen a boltokat és bazárokat, ahol velencei kalmárok, görög kereskedők árulták gyönyörű portékáikat; mindamellet folyton jöttek a vendégek a »Kelempász madár«-ba, mert oda fognak visszatérni és ott fognak vacsorálni. Egész este tolongott ott a sokaság, nyüzsgött-rezsgött még a környék is. A vacsoránál kevély nagyurak, akik máskor be se lépnek egy közönséges

vendéglőbe, siettek ismeretséget kötni Rostó urammal, hogy azon a réven beszélgethessenek egy kicsit a híres asszonyokkal. Mert hát kapós ember lesz az holnap a társaságokban, akiről elmondhatják: »Tegnap a szelistyei asszonyoknál legyeskedett a lurkó.«

Hiába, a divat! Ez a nagy rugó. A léhák istene. Az örökkévaló isten. Zeusz alatt, Jupiter alatt, Jehova alatt egyformán uralkodó. És a keresztény isten sincs három személyben - a negyedik a divat.

Bár a szelistyeiek tíz óra táján visszavonultak fáradtan lepihenni, azért a sokaság egész éjfélt utánig ott mulatott, s mikor végre hajnalban (piros pünkösdi hajnalán) elcsöndesedett a helyiség, s a vendéglősné reszkető kezével kirakta tallérokban, aranyakban az asztalra a mai nagy bevételt, így szólt a fiához:

- Tudod-e, János fiam, mi hozta nekünk ezt a mai napot?

- A szelistyei nők.

- A hegedűd - igazítá ki az anyóka -, ahogy a Kulifintyó barát mondta.

- Hogy-hogy, anyám?

- Beszélgettem a nőkkel, én fektettem le őket. A két nagyobbik özvegyasszony. Szólj már, no, láttál te valaha ilyen szépségeket? Ha férfi volnék, János!... De mit is akartam mondani? Igaz, hogy a harmadik leány, oláh leány. Hát éppen szerencse, hogy nagyváradiak vagyunk és tudunk oláhuul, beszélgettem vele. Az aztán a helyes teremtés. Az is, amit látsz rajta, az is, amit nem látsz. Értesz engem? Ott voltam, mikor vetkőzött. No, ugye értesz már? Elpirulsz? Nézz a szemembe, te János! Neked tetszik az a kis fruska. De mit is akartam mondani? Hát igen, amint beszélgetek vele erről-arról, előhozódott, hogy mint kerültek ide és nem amoda, a Bivalyhoz. Hát azt mondja, hogy az öreg úr, aki a királyhoz hozta őket bemutatni, a Bivalyba akart menni, de a kis Vuca, mert Vucának híják, hallotta a te hegedű hangját; mintegy elbűvölve arra kérte, hogy ide, hozzánk szálljanak. Látod, mégis csak jó az, ha a bárány a lóval beszél. De mit is akartam mondani? Ahá, tudom már. Az jár az én eszemben, édes fiam, hogy most már a ló beszéljen a báránnyal. Az a lány szerencsét hozna ránk, hát beszélj vele. Azt egyenesen az Isten hajította ide. Az a babonás előérzetem van, hogy nem szabad elszalasztani. Igaz, hogy csak paraszt, de rang ide, rang oda, szebb egy hercegnőnél; ha én neked volnék, többet nem ereszteném el innen, feleségül venném. És mit is akartam mondani? Kivettem belőle, hogy nem volna irántad idegen szívvel.

- Ne mondja! - lihegte Korják fölcsillámló szemekkel.

Így történt aztán, hogy reggel, mikor bejöttek a fölöstökömhöz, Korják uram megint egy-egy rózsát nyújtott a két özvegynek, a Vucának pedig kettőt, egy fehérét és egy pirosat.

A két menyecske összenézett, gúnyosan elbiggyesztve a szájaikat, mintha mondanák: »No, nézd, ez a mamlasz szebbnek találja a fátát nálunknál.«

Rostó uram rátámadt féltréfásan:

- Hallja kend, vendéglős, hogy mer különbséget tenni az én kedves cselédkéim közt; az a királynak van föltartva.

Korják oláhuul felelt vissza, ami meglepte mindnyájukat, de Vucát legjobban.

- A király csak a szemével fog ítélni, én most a szívemmel is látok.

Vuca arca kigyúlt, mint a fáklya, szemeit lesütötte szemérmesen.

- Mit beszélsz, beste lélek? - fakadt ki a prefektus, szintén oláhuul.

- Azt mondom, nemzetes uram - és most ünnepélyessé vált a hangja -, hogy miután férfiakat mennek kérni az asszonyok őfelségéhez, hát itt vagyok én egynek. Adja nekem kegyelmed ezt a kislányt feleségül.

Vuca fölugrott a székről, ki akart szaladni, de azért csak mégis visszafordult az ajtónál; talán meg is lehetett volna hallani a szívecskéje dobbanását, ha Rostó uram nem csap olyan nagy lármát.

- Majd bolond vagyok, hallja kend! Hát megveszett kend? Hogy én a kollekciómat szét-szórjam, amit olyan fáradtságosan gyűjtöttem.

Ámde a szájára csapott, tudatára botolván annak, hogy nem jól beszél, hiszen nem szabad elárulni, hogy a szelistyei asszonyok *gyűjtve* vannak.

- Egyébiránt - tette hozzá lecsillapodva - nem azért jöttünk, hogy férjhez menjünk, azaz, hogy ők. Mi férfiakat akarunk vinni innen, nem asszonyokat hozni ide. A leány se akarja. Legalább egyelőre nem. Most az első dolog a királyhoz való eljutás. Ad majd nekünk a király külön legényeket. Ugye, fityfirty?

Szemeivel Vucát kereste.

- No, szólj hát, édes mákom! Lökд neki oda azt a kosarat!

De az »édes mákom« a romlatlan gyermek őszinteségével odalépegetett Korjához, kacéran mórlikálva magát a csípőin, és beletette a kis kezét annak a nagy tenyerébe, miközben behunyta a szemeit, mintha egyszerre kiolvadtak volna.

- Tetszel nekem - mondta bátran -, a feleséged leszek... kocsmárosné.

- Ejnye, milliom szoknyarác! - dühösködött Rostó uram, és bizonyára nagy patália támadt vala, ha éppen abban a percben be nem szakítja az ajtót a Verona szolgáló egy lelkendező kiáltással:

- Hírnök a királytól!

A nyitott ablakon át látni és hallani lehetett, hogy királyi csatlós ugrik le habzó lováról az udvaron és egyenesen a szelistyei asszonyok után tudakozódik.

- Itt vagyok - kiáltá harsányan az öreg prefektus, kidugván bozontos fejét az ablakon.

- Kend nem asszony - felelte félvállról a csatlós.

- Az asszonyok is itt vannak. Én hoztam őket. Mit parancsol velünk őfelsége?

- Hogy holnap, pünkösд másnapján, déltájban jelenjenek meg kegyelmetek a színe előtt Várpalotán.

Megörült Rostó a parancsnak. Ohó! Hát már tudja a király, hogy itt vagyunk? Ő maga küld értünk. Jó jel ez, gyerekek, nagyon jó jel. Kíván bennünket. Boszorkányos Varga János (vígán petyegette az ujjait), ez nagy dolog. Hajnalban indulunk, mert déltájban kíván bennünket, még talán ebédre is ott maraszt.

Homályos, ködös ábrándok gomolyogtak előtte, előre elgondolta és fölépítette a fogadtatást, aztán, mint a gyerek, megint összeseperte a színes kavicsait, hogy újból építsen. Nagy mulatságot szerzett ez neki, ki a hosszú úton annyira beleélte magát ebbe a kalandba, hogy utoljára már magát is szelistyei asszonynak képzelte.

Hanem ehhez a mulatsághoz egy kis bosszankodás is került napközben. A Vuca és a vendéglős közti szerelem csodálatos módon fejlődött, mint az Amarilis királyné cseresznyefája, mely két óra alatt kelt ki a földből, meglombosodott, kirügyezett és virágozni kezdett.

Korják be nem érte, hogy a vendéglője ma is tömérdek néppel telt meg (úgyhogy három szomszédasszonynak kellett segédkezni a főzésnél), még egyszer felkereste délután Rostóékat a szobáikban, ezúttal az anyjával együtt és újból megkérte a Vuca kezét.

- Nem adhatom - felelt az öreg haragosan. - Abból nem lehet most semmi.

- De én hozzá akarok menni és hozzá is megyek - felelte a leány dacosan.

- Hallgass, béka! Te a Dóczy György jobbágya vagy, és csak ő disponálhatna veled. Azonfelül most a királyhoz mégysz, és azt már csak az Isten tudja, hogyan fog veletek rendelkezni.

- Nem megyek a királyhoz - mondá a leány. - Azért sem megyek!

S toppantott a lábával, mint valami szilaj csikó.

- No, azt szeretném én látni! - dühöngött a prefektus, az ökleit felemelve.

- Vasaltasson meg a nemzeti úr, akkor elvitethet, de másképp nem. Úgy vigyenek, vasban, a király elé, majd megmondom neki, az »igazságosnak«, hogy miért bántak velem így.

De ezzel aztán ki is adta az utolsó csöpp bátorságát - és eltört most már a mécses: sírni kezdett.

Az öreg Rostó jó szívű ember volt, dúlt-fúlt még egy darabig, de azután simogatni kezdte azt a holló haját és kérlelgette, csitítgatta szép szavakkal:

- No, ne okoskodjál... ne kunkogj, szívecském, mert árt a szépségednek, vörösek lesznek a szemeid. Legyen eszed, Vucácskám. Holnap ilyenkor, nem bánom, kisírhatsz magadat kedvedre. De most... most nem szabad. Oh, kedves bolondom, dehogy is vasaltatlak meg. Hogy is jut eszedbe az ilyesmi? A te formás bokáidra bilincset verni! Hiszen megérdemelném, hogy sonica fölakasszanak.

Hanem hasztalan volt minden engesztelés, minden ígélet, a kis fruska nem tágitott, se nem evett, se nem ivott, csak egyre sírt. Estefelé fogta magát Rostó, rávett egy pipereböltöst, hogy nyissa ki az üzletet, mindenféle csipkét, pántlikát vásárolt Vucának, de annak csak a Korják kellett, nagy durcásan lehajigálta a földre a sok encse-bencsét.

A prefektus kétségbeesetten tördelte a kezeit - mit csináljon vele. Ösmerte az oláh vért, milyen konok. Lesz ebből parádé, botrány és nagy csúfság, másrészt attól is tartott, hogy Korják ellenszegül.

Végre nagy lelki tusakodás után legokosabbnak találta - necessitas frangit legem - kiegyezni, hogy a kecske is jóllakjék és a káposzta is megmaradjon. Ünnepelesen megígérte Korjáknak, hogy a leány az övé lesz, ha az szépen, minden ellenkezés nélkül a király elé járul és ott szépen viseli magát.

- Becsületszavát adja kegyelmed - kérde ünnepelesen Korják -, hogy visszahozza őt nekem?

- Jó - hörögte Rostó, a kezét Korják felé nyújtva.

- Úgy, ahogy elvitte.

Rostó visszavonta a kezét.

- Úgy, ahogy visszakapom.

Erre meg Korjék kapta vissza a kezét, s gúnyosan fölkacagott, és a fogai megcsikordultak:

- Ami belőle megmarad, ugye?

A prefektus vállat vont.

- Ej, hát ki parancsol a királynak?

Erre aztán úgy összevesztek, hogy Rostó uram ki akarta dobni Korjékot a szobából, Korják pedig Rostót a vendéglőből, az egyik azzal fenyegetőzött, hogy a palatinushoz megy, a másik (Korják) azt hajtotta, hogy Szilágyi Erzsébethez fordul, aki minden ilyenféle istentelenségnek útját vágja. Úgyhogy csak éjfél felé, mikor már eloszlottak a vendégek, köttetett meg a végleges béke az anyó közvetítésével (mert a haragos felek nem szóltak többé egymáshoz) a következő pontozatokban:

Vuca elmegy a király elé a másik két szelistyei menyecskével (hiszen a király derék ember, nem gondol semmi rosszra).

Azonban Korják is velök megy a szekéren kocsis helyett kocsisnak (mert Korják bátor ember és meg tudja akadályozni a rosszat.)

Így aztán hajnalban csakugyan megindult a Dóczy uram híres, föl pántlikázott fogata Veszprém felé. Korják ült a bakon, pörge kalapban, a Dóczy libériájában, s szólígtatta gyakran ostorával a lovakat.

A vászonnépek bágyadtan szundikáltak, csak egyes zökkenőnél nyíltak ki hol a fekete szemek, hol a kék szemek, de teljesen csak akkor ébredtek föl, mikor már a tüzes napsugár kezdte csiklandozni és pirosítani az orcáikat.

- Kikiriki! - tréfálkozott velök Rostó uram, a fülükbe kiáltozva. - Ébredjetek föl, tyúkocskák, te is, kis csirke!

Kinyitották a szemeiket egy-egy mosollyal, s kidörzsölték az álmod ujjakkal. Hess, Majmuna tündér, eredj az erdőbe!

Hej, csakugyan gyönyörű erdő sötétedett a távolban! Rostó uram magyarázta: Az a Bakony. Ott laknak a híres zsiványok.

A túlsó oldalon, messze, messze, ahova a szem már alig ér, kék selyemszövet látszott kiterítve a rétségeken. Rostó uram mondta: Az a Balaton. Ott laknak a vízi tündérek.

De az is szép vidék volt, ahol mentek. Keskeny fálucska mellett hajtattak el, szép szőke patak partján, melyet fűzfabokrok szegtek be. Köröskörül a rétek tele fehér marmarccsal. A kis falu tornyában megkondult a harangszó: »Ni, már itt a misére harangoznak.«

- De ez csak az első harangozás - biztatta őket Korják, hátrafordulva. (Egész csinos kocsis volt a strucctollas kalapban, piros-zsinóros kék dolmányban.)

A patakban, mely elszaladt, meg visszafordult, meztelen apró gyerekek fürödtek, lubickoltak; a ruhácskáik, kis leányszoknyák, kis fiúkalapok és pitykés mellénykék külön-külön csomócskába voltak lerakva a parton, bokrok tövében; a mamájok künn várta a parton a csöppsegeket, korhólván őket: »Gyertek már ki, mihasznák, még megfáztok!« Az egyik ki is ugrott és öltöztetni kezdte.

- Ej - mondá a Vuca elgondolkozva -, mégis okos lehet az az öregasszony.

- Mért gondolod, fiacskám? - kíváncsiskodék Rostó uram.

- Hogy fel tudja őket öltöztetni, mindeniket abba a ruhába, amelyikbe kell. Nem tudom felfogni, miről ösmeri meg, melyik a fiú, melyik a leány.

Erre aztán mindnyájan elkezdtek kacagni, még a kocsis is visszafordult és édesdeden nevetett. Rostó uram pedig nagy fejcsóválva felkiáltott:

- Milyen csacsi, oh, milyen csacsi, és mégis erővel férjhez akar menni!... A kutya érti az asszonyfaját, én ugyan nem.

V. FEJEZET

A »GYEHENNÁRIUM«

A várpalotai kastély egy dombon állt, ugyanott, ahol a mostani kormos kastély terpeszkedik, hatalmas bejáróval, imponáló boltíveivel és kevély tornyaival. Az épület más volt Mátyás idejében, különös vegyülete a gótikus és román stílnak, de ezzel már régen elbánt az idő. A kőművesek aztán, akik más gazdák alatt újra fölépítették, más fiziognómiát adtak neki, az akkori divat szerint barokkot. A régi kastély tehát eltűnt örökre, bár azt mondják, hogy a falak alul egészen ugyanazok. De mit ér az? Ha a leányzó meghal és más leányzó veszi föl az alsószoknyáit, azért az előbbi leányzó még sincs többé.

Mátyás mulató palotája denique eltűnt, a gyűrűt tartó holló, mely a homlokzaton pompázott, elevenen röpdös fölötté. Sok egyéb is megváltozott. A fölséges Bakony is odább van már (a favágók tábora megfutamította). Mátyásra már csak olyasmi emlékeztet itt, ha valami csat vagy sarkantyúdarab kifordul a földből, mikor a kertet kapálják, vagy ha egy régi pityke csillan meg. Hátha a szép Gergely Anna pruszlíkjáról való? Az elhagyatott kert valamelyik szögletében kitolja a fejét egy-egy mogyoróvessző. No, ez megint valami. Hátha ennek a vesszőnek az ötszázadik apja termette azokat a suhogókat, amikkel Mátyás megfenyegette a szakácsát: »palotai pálcá, nincsen száma«, amiért az máj nélkül tálalta föl a csukát - mert hát korrupció akkor is volt és meg is maradt. Azzal nem bír sem az idő, sem a kőművesek, sem a favágók.

Elég szomorú dolog egyébiránt, hogy azokról a nagy oligarchákról, akik Mátyás előtt és Mátyás alatt annyit loptak, hogy nemcsak a népnek nem maradt semmije, de a szegény Dobzse László királynak se, egy falatka írás se szól, az mind titok, a diszkrécio lapulevele alá húzódva avult el, csak éppen a szegény Pogra Andrásról őrzötte meg a krónika, hogy egy csukának a mája elsikkasztódott a keze között.

Szerencse azonban, hogy Pogra András uram még azon a napon, amikor a szelistyei asszonyokat várták, semmit se tudott a századokra kiható szégyenéről, mert az elkedvetlenítette volna (hiszen azért jó, hogy a jövőbe nem lát be a halandó), s olyan kedvteléssel és ambícióval főzte meg az ebédet, mintha három királynét várnának Palotán. Volt ott a rotyogó tepsikben és fazekakban minden, ami jó van a világon, még talán tengeri herkentyű is.

Hogy pedig az étel meg ne romoljék, ki ne pangjon, hogy minden a maga idején tétessék a kasztrólokba, a rurákba, a serpenyőkbe, őrt állítottak a toronyba, aki híradással legyen, ha a szelistyei asszonyok szekere föltűnik a láthatáron.

Bizony már öreg dél lett, mikor végre túlkölt a toronyőr.

Nagy nyüzsgés-mozgás, szaladgálás támadt az egész palotában.

- Jönnék, jönnék!

Kiki tudja a maga szerepét. Hamar, hamar! Az egyiknek még öltözni kell, a másiknak el kell foglalnia a helyét a díszteremben »Mujkó őfelsége« körül, a harmadik a kaput fogja kinyitni, de az előbb megpróbálandó, hogyan kell. Az apródok álljanak a lépcsőkhöz, a parazol-tartók az első udvarnál lesznek, ahol a kocsi megáll. A legyező-tartók a bal bejáratnál. Hamar urak, hamar!

Az erdélyi szekér végre a várkastély külső, magas kökerítéséhez ért.

- Itt vagyunk - sóhajtott föl Korják. - Éppen jókor jövünk, a naptányér az ég közepén jár.

A lovak szerszámai, a sok karika, csörgő és sallang zörgése, suhogása miatt nem lehetett a szíveik hangos dobogását hallani, de kétségkívül elfogta őket a szorongatás érzete. Félelem a nagy bizonytalantól.

- Most már csak a kaput nézze kend - figyelmezteté Rostó -, ahol bejárhatnánk.

- Amott áll, ni, két lándzsás őr. Nyilván ott a kapu is.

- Hát menjünk isten nevében.

- Hátha be se eresztenek? - vetette föl Vuca.

- Azt már nem tehetik - hetvenkedett Rostó uram -, egyrészt, mert maga a király üzent utánunk, másrészt, mert én a szebeni gróf képiben vagyok itt.

És íme, csakugyan, amint a kocsi odaért, a két őr leeresztette a lándzsáját.

Rostó uram kevélyen nézett a környezetére.

- No, mit mondtam, ebugatta?

Ugyanabban a percben, mintha valamely láthatatlan kéz intézne mindent, a kapu megcsikordult sarkaiban, s két szárnya kitárult hívogatón.

Gyi, no! A lovacsákak közömbösen átmentek a dobogón (mit tudják ők, hogy kihez mennek?), mire ismét gyorsan bezáródott a kapu, s ott voltak az udvaron, vagy mit is beszélek - a paradicsom-kert közepén. Mert a várkastély előrsze tele volt mindenféle csodálatos, szem nem látta növényekkel, virágokkal, cserjékkel, fákkal, amiken különféle madarak énekeltek, hogy majd beleszakadt az a kis tüdejük.

Ah! Mi minden volt itt! Az ezeregyéj pompája, ragyogása. A virágpadok mellett színes üveggolyók, karókra szúrva, amelyekben meglátta magát az ember, egy kis házikónál két eleven medve láncra verve. (Ugyan mit véthettek szegények?) Hát még az a sok ember! Tarkabarka szolgasereg, mindenféle színekbe öltözve. S az mind őrájuk látszott várni. Igazán olyan furcsa volt és mégis olyan lélekemelő. Rostó uram ökelme úgy lekapta a maga kalapját, mintha nem is a szebeni gróf képiben volna itt. A háttérben kopjás testőrök álltak sorfalat, villogott, csillogott a kopják hegye a perzselő verőfényen.

Az asszonyok azt se tudták, hova veszi a szemüket. Persze a katonák... mégis a legérdekesebbek a katonák. Csak a félénk Schramm Mária kereste a karókat, a rettenetes karókat. Mert a király házában karókra szokták szúrni a fejeket. Így van a mesékben.

De mit csodálkozunk az asszonyokon, mikor a lovak is megtorpantak a szokatlan látványtól. Az ostorhegyes fölágaskodott és nyerített. Egy csatlós odaugrott, megfogta a kantárját.

Mire egy nagyorrú, igen fiatal fickó, valami udvari tisztféle, aki kis ezüst buzogányt tartott a kezében, a szekérhez lépett s tisztességtudóan megemelte a fővegét Rostó uram előtt.

Minek folytán őkegyelme szintén sietett a csalmáját föltenni, hogy viszonzásul levehesse.

Az előbbi ekkor így szólott:

- Isten hozta kegyelmedet Palotán, és benneteket is, szelistyei asszonyok! Szálljatok immár le, ha úgy tetszik.

S ezzel elhajítván a kis buzogányt, mit egy utánaálló kapott föl, odanyújtá kezét a kis Vucának, aki a kocsis mellett ült háttal, s azon idők szokása szerint, amint a szoknyáit összefogná a fürhéceken való átlépés alkalmából, fölemelte a derekánál, egyet fordított rajta a levegőben, s hopp, leperdítette a földre. Ugyanezt cselekedte Gergely Annával és Schramm Máriával másik

két lakáj vagy mi. A szegény édes teremtések egy szót se szóltak, csak pihegtek a kezeik közt, mint a madárcák a macskák szájában, ámultak, bámultak, pirultak, azt se tudva, hova nézzenek, mit csináljanak.

Most aztán, még föl se ocsúdtak, honnan, honnan nem, három pici apród ugrott eléjük cseresznyeszín dományban, sárga kis csizmában, apró kardok az oldalukon. Meghajtották magukat - de micsoda gyönyörűség volt! Egy-egy bokrétát nyújtottak át. Piros kamélia-rózsa és fehér gyöngyvirág volt a bokrétában.

Átvették, bizony átvették, de még sohase láttak ilyen szépet és különöset. (Hiszen otthon csak mályva van.) Mégis szinte ismerősen mosolyogtak rá. Virág a virágnak nem lehet idegen.

- Menjünk - mondá a nagyorrú -, a király már vár benneteket!

Három parazol-tartó lakáj lépett most ki a sorból, s az asszonyok baljára állva, mindenik fölemelte az ernyő zöld bordázatát, hogy a napsugarak szelídebben ériék a híres szelistyei asszonyok orcáit.

Megindult a menet. Jaj, istenem, de furcsa volt, de kedves volt... amint ott lépegettek az ernyők alatt.

Elöl a nagyorrú legényke ment, újra megkerítve kis buzogányát, melyet magasra feltartott.

Utána jött Gergely Anna, délcegen, mint egy igazi királyné. Nem nézett se jobbra, se balra, mintha már otthon is látott volna ilyet.

Majd Schramm Mária közeledett bizonytalan, roskatag léptekkel, lehorgasztott fejjel.

- Nincs valami bajod? - kérdezte az ernyő tartója.

- Jaj, úgy félek, hogy elájulok.

Utána a kis Vuca jött, kényesen, riszálósan, mint otthon a kecskék után. Egyszer-kétszer vissza is nézett Korják felé, nevetgélt rá, hunyorgatott a szemeivel, miközben gyerekesen lógázta jobb kezében a virágbokrétáját.

A menet végén az öreg Rostó bandukolt, nem minden elkeseredés nélkül, hogy neki semmi tisztetség nem jut, pedig az egész kollekciónak az ő érdeme. Bizony neki is juthatott volna egy negyedik parazol. Azzal már nem menne tönkre a király... Egyébiránt folytonosan rémületben tartotta a Vuca pajkos magaviselete, s nem győzött neki eleget integetni rosszallást a bozontos szemöldeivel, ha hátra fordult. Csakhogy az sohase azért fordult hátra, hogy őt nézze.

Szép, nyalka legények voltak a parazol-vivők, s ugyancsak hamisak is lehettek, mert a szemüket úgy odaszegezték az asszonyokra, hogy amennyit az ernyő tompított a napsugarak falánk csipkedésén, éppen annyit mart a harmatos arcokon az ő selyma szemük.

Felhasználták a rövid utat, nemcsak szemhizlálásra, pajkos beszélgetésre is.

- Hát csakugyan olyan nagyon kellenek már azok a férfiak Szelistyére?

A szép Schramm Mária dehogy felel erre, csak az ajkait harapdálja.

- Jaj, ne is kérdezzen... Úgy szédül velem a világ a melegtől.

- Ha elájulsz, lelke - csintalankodik az ernyő-vivő -, tedd meg a kedvemért, hogy mostan ájulj el az én karomba, mert odább aztán átvesznek tőlem a legyező-vivők.

Mária elmosolyodik és a nagy körme hegyét beakasztja pajkosan a fogába (mert tud az asszony kötekedni, ha félholt is.)

- Ezt ni! Csak lesse!

Közben-közben a buzogányos vezető is visszafordul, s Gergely Annával kezd beszédet.

- Félsz-e a királytól, húgom?

Gergely Anna elfintorította arcát - de még azzal is csak szebb lett.

- Meg nem esz.

Azután hozzátette:

- Nem loptam én semmit.

Az ernyő-tartó párja odahajolt hozzá:

- Vigyázz, szép asszonyka, vigyázz, mert mire a nap leszáll, még sok szívet ellophatsz.

Megint a buzogányos fordult vissza.

- Bizony nem is hittem, hogy Szelistyén ily jól beszélnek magyarul.

Most a kastély ívei alá értek. Az oszlopok alatt a három parazolos inas meghajtotta magát és eltűnt.

Az egyik elsurrant a nagyorrú mellett s halkán kérde:

- Mit szól hozzá föls...

- Csitt! Kösd meg a nyelvedet. Elragadók.

- Sohasem hittem volna.

- Ha az egész Szelistye ilyen, várat építtetek oda a jövő télen.

- És én leszek benne a várnagy, nemde, uram?

- Ebre hájat bízni, Czoborra asszonyt...

A parazol-vivőket nyúlánk apródok helyettesítették arannyal áttört fehér selyem-köntösökben. Egy-egy pávatollból összerakott legyező volt mindeniknek a kezében. Száz pávaszem és két apródszem nézte most a bájos arcokat... Dülöngélt, röpködött, csendergett a legyező, hűs szellőt csalva ki a füledt, rekkenő hőségéből. De jó, de édes! Pedig talán nem is igazi szellő, csak csalódás. Mindegy, szállj, szállj azért, mintha igaz volnál, és szídd ki a fölösleges forróságot az arcokból, részedj meg a rózsáktól, lengesd meg, rezgesd meg a csitri hajszájakat, melyek alul lemaradtak a kontyokból és varkocsokból, hogy külön ingerkedhessenek a férfiszemekkel...

Így mentek-mendegéltek a folyosón, a visszhangos, zig-zugos boltívek alatt a második udvarba, ahol egy lépcső vezetett az emeletre.

A lépcsőnél hat zsinóros huszár várt három zöld selyem palankinnal.

- Hát mármost ide be kell ülni - rendelé a nagyorrú.

- Ebbe a házikóba? - kérde Vuca. - Nem vagyok én fürj. Én nem ülök.

Rostó uram a lábával toppantott.

- Fürj nem vagy, az bizonyos, de hogy liba vagy, azt merem mondani. Hát nem tudod te, kinél vagy most? Nem félsz, hogy a király nyomban leütteti a fejedet?

- Ugyan, minek volna neki az én leüttött fejem?

Gergely Anna beült; ő megkapta otthon az öreg góbétól a tanácsot; Mária se ellenkezett, különben is egészen magához tért a legyezéstől. Ezt látván Vuca, ej mit, ha azok nem félnek, hát ő se fél. Beugrott, mint egy kis mókus, és csak akkor sikított föl, mikor a huszárok elől-hátul fölemelték a palankin rúdját, és vinni kezdték a magasba, mint valami könnyű pelyhet.

- Jaj istenem, valahogy el ne ejtsék!

Az emeleten volt a nagy lovagterem, mindenféle agancsokkal, fegyverekkel körülrakva, a közepén az aranyozott trónszék. Ott fogadja a király a szelistyei asszonyokat.

Csönd honolt fönn a királyi szoba táján, mint a templomban vagy a kriptában. A léptek ünnepélyesen kongtak-bongtak a márványköveken.

Rostó uram nagy fürgén két lépcsőt is ugrott egyszerre, hogy előre tolakodhassék.

A nagyorrú totum fac megszólította:

- Talán maga is be akar menni, bátya?

- Gondolom - felelt az a mellét ütögetve.

- Pedig jobb volna, ha csak az asszonyokat bocsátanók be.

- Ugyan?

- Maga inkább velem beszélgethetne azalatt.

Rostó uram dühbe jött és kifakadt:

- Beszéljen veled, ecsém, a mennydörgős ménkü! Nem a lábakhoz küldött engem az én uram, a szebeni gróf, ha hallotta az úr a hírét, akinek egyébiránt a képében vagyok itt. A fejhez jöttem én. Hát ahhoz is tartom magamat.

- Ösmeri tán a királyt?

- Nem én. Sohase láttam még. De éppen azért.

- Jól van, jól, hát lépjen be kegyelmed és vezesse az asszonyokat.

VI. FEJEZET

MUJKÓ KIRÁLY ÉS UDVARA

A folyosóról egy előterembe léptek, melynek négy szögletében négy királyi testőr állt kivont karddal. A négy kard egyszerre mozdult meg tisztelgésre; olyan volt az, mintha az ég négy sarkán egyszerre villámlanék.

Aztán kitarultak a belső ajtó szárnyai, s szemkápráztató környezetben látható lett a király alakja, aki aranyozott trónszékben ült, kócsagtollas bíbor főveggel a fején - drágaköves kardját keresztbe fektetve a térdein. A többi nagyurak födetlen fővel álltak a trón körül félkaréjban.

Ah, sok volt egyszerre ez a látomány! Még Rostó uramnak is sok volt, hát még az asszonyoknak! Zavarodottan, tántorogva lépegetett előre az öreg.

Az asszonyok láttára sajátos hullámmozgás, mozgás támadt, a csodálkozásnak némi nesze, megcsörrent egy-egy kard, vagy egy félrecsúszott mente lánc. Az opálok, smaragdok, rubinok gazdag, kápráztató színpompában tündököltek a mentéken, a kardokon és a fővegek forgótartóin.

A király mosolyogva intett nekik, hogy jöjjenek közelebb.

Még három lépést tett Rostó uram, azután térdre vetette magát, úgyszintén az asszonyok. Ej no, szinte kár. Állva sokkal szebbek a délceg termetükkel. Asszonyt elcsúfít a térdelés. Mintha a tulipán éppen a harangjában törne ketté.

- Keljetek föl - mondá a király nyájasan.

Rostó Mihály uram fölemelkedett és elkezdte szavalni azt a bizonyos latin beszédet, amelybe a palatinusnál belesült. Ott az ötödik mondatig jutott el, itt már a harmadiknál belezavarodott, pedig olyan szépen volt kiszínezve benne ama szegény vidék szomorúsága, árvasága. A gazdátlan földek, melyeken nincsenek barázdák, az elátkozott falu, melynek gyepén nem játszanak apró gyerekek, mert nem születnek. Egy falu, ahol sohase hall senki altató dalt.

- Elég - szólt a király jóságos hangon. - Ösmerjük behatóan kívánságtokat és a nyomorúságot, amit a folytonos háborúk teremtettek; szívesen elengedjük szónoklatodat, derék öreg, ki floskulusok, similék és egyéb oratori figurák és ékességek helyett kellemesebb, eleven képeket hoztál magaddal.

Ezzel leszállt trónjáról és egyenesen a nők felé tartott. Csinos királyi alak volt, bíboros hermelin palástjában, arannyal hímzett fehér dolmányán nagy rubin-gombok ragyogtak, a sárgás csizmák rózsái helyett smaragdból formált lóhere-levelek. Hát még a mente-csat, az öv, mind végigrakva szikrázó tűzű drágakövekkel. Testvérek közt megért vagy tíz falut a külső burkolatja.

Gergely Annát szólítá meg legelőbb oláh nyelven:

- Özvegyasszony vagy-e, vagy leány?

Reszketve felelte:

- Csak magyarul beszélek, fölséges uram.

- Azt kérdeztem, hogy özvegyasszony vagy-e?

- Igenis, fölséges uram.

- Szeretnél-e újra férjhez menni?

Lángba borult az arca és hangja elhalt, susogva rebegte:

- Embere válogatja, fölséges uram!

A király sarkon fordult, ahogy szokás a cerclenél, és Schramm Máriához intézte a szavait magyarul:

- Mint van az, hogy Szelistyén annyiféle a népviselet?

- Csak németül beszélek, fölség - válaszolá félénken, a szemét lehunyva.

- Szász vagy? - tudakolá a király is németül.

- Igen.

- Neked sincs urad?

- Az égben van - felelte kenetesen.

- Mi volt az urad?

- Cserző varga.

- Nincs is az akkor az égben - jegyzé meg a király nevetve -, mert oda csak a tisztakezüek jutnak el.

Most Vucához közeledett, akinek a katrincája már útba igazította, milyen nyelven kell megszólítani. Denique a királysághoz is gyakorlat kell.

- Hány éves vagy, kicsike?

- Azt csak az apám tudná megmondani.

- De csak nem vagy menyecske már te is?

- Pántlika lóg a haján, fölséges uram - szólt közbe a közelálló Rostó Mihály.

Mire nyomban oldalba lökte az öreget egy főúr (talán a horvát bán lehetett, ha nem a bosnyák király) azzal a halk figyelmeztetéssel:

- Tanulja meg kend a mórest. A királynak csak az felelhet, akit megszólít.

(Hm - dörmögte Rostó uram és megszégyenülve húzta be a fejét a dókájába.)

- Van-e valami kívánságod? - faggatta a király Vucát.

- Hogy minél előbb hazabocsásson innen fölséged - felelte őszintén.

S meghajolt féltérdével, kecsesen, kacérkodón.

- Tudod-e, hogy sokkal csinosabb vagy, mintsem könnyen megválhatna tőled az ember?

- Tudom bizony, mondták már azt nekem otthon a pásztorok is.

- Igazi mezei virág - fordult a király Rostó uramhoz. - Mondhatom, öregem, hogy Szelistye nem vallott szégyent. Van-e még több ilyen odahaza?

- Egyre-másra ilyen a többi is - felelte az öreg, anélkül, hogy csak hunyorított volna is a szemével.

Őfelsége hosszabb beszélgetésre méltóztatott érdekesíteni az öreget, kinek arca szinte világolt a kevélységtől.

Ezalatt a főurak némán, tiszteletteljesen álltak egy csoportban, mintha templomban volnának. Ne adj isten, hogy csak egy is meg merte volna szólítani az asszonyokat, úgy néztek rájuk, mint a szentképekre szokás.

Annál föltünőbb volt e nagy reverencia mellett, hogy messze a terem balszögletében egész fesztelenül locsogott, nevetgélt egy csomó alsóbbrendű ember, a felszolgáló személyzetből. Ilyenek ezek a mai cselédek. Köztük volt a nagyorrú legényke is, aki a menetet vezette odakünn.

Valami bolondos kép lógott a teremnek abban a szögletében. Egy asszonyságot, vagyis inkább egy asszonyság hátát ábrázolta a festmény. Azt nézegették azok a kópék odaát.

A nagyorrú magyarázta nekik:

- Ez egy ördögös kép, amelynek szép legendája van.

- Ugyan!

- II. Endre királyunkkal egy Drumont nevű festő is künn harcolt a Szentföldön, aki állítólag az ördöggel állt szövetségben. A király értesülvén neje megöletéséről, felette siránkozék, hogy nejének egyetlen képe se maradt, sohase láthatja többé vonásait. Drumont lovag így szólt hozzá: »Én többször láttam a királynét Visegrádon és lefestem őt emlékezetemből.« Festegetett hát rajta, s midőn egy csatában megsebesíté egy szaracén nyíl, és a király is odaugratott a haldoklóhoz, az így szólt a körülállókhoz: »Nyissátok ki a táskámat és adjátok a benne levő vásznat a királynak«. A király megtekintvén a festményt, felkiáltott: »Valóban királyi nőm az, de mit tevé, szegény Drumont, hogy háttal festetted meg és arcvonásait többé mégsem láthatom.« A haldokló a félkönyökére emelkedett: »Ne aggódj, király, a képet akaszd föl belső termedbe, ahol az embereket fogadod, és ha vagy egyszer neked valaki igazat mond, a királyné asszony arccal fog felétek fordulni.«

- A királyné természetesen nem fordult meg - jegyzé meg egy szálas legény, aki parazol-tartó volt egy félóra előtt.

- De igen. A legenda azt mondja, hogy a kép az Endre tanácstermében volt fölakasztva valamikor (apám egy dalmát zárdából szerezte), a kép úgy maradt, ahogy van, hosszú időn át; egyszer azonban az aranybulla alapján, valamely sérelem miatt, egy megbőszült köznemes rohant föl a király termébe meztelen karddal: »Te vak és gonosz vagy, király - most meglakolsz« mire megfordult a kép, s Gertrudis arccal nézett a királyra és a köznemesre, ki úgy megijedt erre a csodalátványra, hogy hanyatt-homlok rohant ki a palotából.

- Az ördögbe is - szólt egy másik ama vakmerő lakájok közül -, ha őfelsége volnék, Budára vitetném ezt a képet, egyenesen a belső tanácsterembe.

Mire elmosolyodott a nagyorrú legényke és így szólt halkan:

- Hagyd el, barátom. Vagy nem igaz a képhez fűződő babona, és akkor nem érdemes, hogy elhurcoltassék. Vagy pedig igaz a kép ördögössége, és akkor a tanácsosaimat kellene minduntalan kidobálni a teremből, amiért nem akarnak igazat mondani - vagy a képet, mely nem akar megfordulni.

E pillanatban a hermelinpalástos király egyenest a beszélgetők felé tartott, mire a nagyorrú néhány lépést eléje tett.

- Meg van elégedve fölséged? - kérde a király halkan.

- Egészen jól csináltad, Mujkó. Mindig mondom én, hogy királynak csak meglenni nehéz, a többi aztán könnyen megy.

- Mit tegyek most?

- Hát most mindenekelőtt ígérd meg Szelistyének a férfiakat. Aztán menjetek ebédelni. Mi majd a szomszédos teremben eszünk és én gyakran benézek oda. Átkozottul csinosak az asszonyok. Csak félénkek egy kicsit.

- Az a csöpp oláh leány olyan bátor, mint egy tigriskölyök.

- Sokkal szebb a székely menyecske.

- Ebéd után aztán mit tegyünk?

- Természetesen elvonultok és nekünk hagyjátok a tért, te azonban, mint király, részt veszsz szolgálid mulatságán fejedelmi szeszélyből.

- S az ajándékok?

- Hát igen, Mújko. Ez már vele jár a királlysággal. Az ebéd végén azt fogod nekik mondani, hogy mindenik válasszon magának férjet és valami ajándékot.

- De ha a legnagyobb aranytálat választja valamelyik?

- Hát elviszi.

- De hát a választott férjjel mi történik?

- Azt majd meglássuk. Vagy elveszi az illető, akit választ, vagy el nem veszi. De hogy elvegye, arról én gondoskodom. Mert csak van annyi eszük, hogy közületek választanak, akik aranyos köntösökben vagytok.

Mindez úgy tűnt föl messziről, mintha parancsokat osztogatna az uralkodó, a nagyorrú legott el is hagyta a termet, a király pedig beült a trónusba s így szólott ünnepélyesen:

- Tiszteletreméltó öreg és ti, szelistyei asszonyok! Meggyőződünk úgy a veletek való beszélgetésben, mint egyébként, hogy kérelmeket jogosult és kifogástalan, minélfogva vigyének el királyi üdvözlésüket kedvelt hívünknek, Dóczy Györgynek, a szebeni grófnak, és abbeli ígéretünket, hogy a legelső fogolyszállítmány Szelistyén fog megtelepítettetni. És most elbocsátunk isten hírével, hozzátok mindenkorra hajlandók maradván.

Leszállott a trónjáról és méltóságos, lassú léptekkel elvonult, utána húzódván az egész udvara.

Csak egyetlen cifra úr maradt ott, bizonyosan a főasztalnokmester, aki e szavakat intézé Rostóhoz és az asszonyokhoz:

- Öfelsége szívesen látja kegyelmedet egy kanál levesre, titeket is, szelistyei asszonyok!

S ezzel levezette őket a földszintre, ahol már terítve volt a nagy ebédlő-teremben, ezüstre-aranyra. Virágok illatától volt terhes a levegő, s száz lakáj sürgött-forgott az asztal körül.

A nagyorrú hamarabb hagyta ott az elfogadó termet, elfogta valami ellenállhatatlan csatangolási vágy; ki a levegőre, a szabadba... Nagy, kerek arcán a meglegedés sugárzott. Érezte a fiatalság édes bizsergését az ereken, zömök testalkata duzzadt az erőtől, tele tüdővel szívta be a fenyők illatát a kertben. S mikor meglátta magát a tó tükreben, kopottas, egyszerű ruhájában, szinte tombolt a lelke: De jó, de pompás ez a kis szabadság! Mintha szárnya volna az a ruha.

- Milyen bolond vagyok - dörögte aztán magában -, mert nincs rajtam a ruhám, elhitetem magammal, hogy nem én vagyok én, s futkosok ide-oda a saját palotámban, mint egy, a csínyekben pákosztás bohó fiú. Pedig mit ér az álruha, ha mindenki tudja, hogy ki vagyok, ama

jámbor falusiakon kívül? Bizonyára szabadabb volnék bíbor dolmányomban, ha senki se tudná, kit fed.

Ilyen csendes bölcsekedések között lépegetett végig a külső udvaron, észre sem vette, hogy utánaesettenkedik valaki, csak mikor mellette állt az ember, akkor rezzent össze.

- Mit akar, földi?

- Egy-két szavam volna az ifiúrral, vagy minek tiszteljem?

- Jól mondta, barátom. Ugye, az erdélyi kocsis?

- Igenis, az erdélyi kocsis. Egy szívességre kérném, mert látom, hogy bennfentes itt a királyi cselédség között; nem ötödik kerék.

- Tagadhatatlan, van itt a házban egy kis hatásköröm.

- Éppen az. Amellett olyan becsületes, nyílt képe van, hogy egyszerre bizodalma támadt a kívánságom iránt.

- Mi volna az?

- Hallom, hogy az asszonyok, akiket hoztam, ott fognak ebédelni a királyi asztalnál, a főrangú urak közt.

- Miért ne? A király nem veti meg, szívesen ülteti asztalához a szegény embert is.

- Kivált, ha szoknya van rajta.

- Hm. Maga harapós nyelvű ember, úgy látom.

- Egy szót se mondtam, ha haragszik az úr.

- Most már csak mondja el, ha elkezdte.

- Hát azt gondoltam, ha ebéd lesz, akkor ott evők lesznek és fõlszolgálok.

- Persze. És azután?

- És akkor módját lehetne ejteni, hogy én is ott legyek, a szolgák közt, csak a lakáj-ruhát kellene rám föladni.

- Hm - felelte a nagyorrú -, hiszen nem éppen lehetetlenség, de...

- Nem kívánnám ingyen vagy mi... - hozakodott elő Korjác a dolog kényesebb oldalával, s kikotorászván két tallért a zsebéből, körülnézett előbb, ha nem látja-e valaki, s azzal oda-pottyantotta egyenként finoman a nagyorrú zöldes zekéjének zsebébe.

A nagyorrú elmosolyodott ezen a műveleten, amit Korjác uram jó jelnek vett.

- Nem sokból áll az egész, és lássa, nekem mégis... nagyon fontos. Észre se vesznek engem a sok lakáj között.

A nagyorrú habozni látszott, kivette a két tallért és nézegette.

- Az a baj - szólt aztán -, hogy a király haragra lobban, ha megtudja, hogy idegen tanú van jelen.

- Ej, hiszen nem kell megtudnia.

- De mégis csak meg kellene őt csalnom.

- No, bizony. Talán nem csalják meg mindennap százszor?

- Megcsalják? A királyt? Mit mond kend? Ugyan ki csálná meg?

Korják uram nevetett, ahogy egy naiv gyerek beszédjén szokás.

- Hát mindenki.

- Az lehetetlen - mondá a nagyorrú meggyőződéssel.

- Ej no, hát talán én beszélek bolondokat? - pattant föl Korják. - Itt van mindjárt a mai eset. A szelistyei asszonyok. Úgy szelistyeiek azok, lelkem, mint ahogy szelistyei az a torony vagy ez az ugrókút. Az egyik háromszékből való, a másik Fogarásból, a harmadik Nagyszebenből. Csak a királyt teszi bolonddá az öreg Rostó, hogy ők szelistyeiek. De nehogy elmondja az ifiúr valakinek, amit én itt bizalmasan említettem.

- Magyar ember vagyok.

- Látom, iszen látom, hogy magyar anya szülte, azért fordultam az úrhoz.

A nagyorrú összeráncolta homlokát s villám cikázott át a szemein. Korják észrevette ezt a zöldes fényt s ösztönszerűleg elkapta a tekintetét. Volt valami ezekben az átható szemekben, ha haragot lövelltek, abból a félelmetes fényből, melytől az állatok is megreszketnek.

- Úgy segéljen, nem merek a szemeibe nézni, úgy szűrnak, mint a csalán.

- Nagyon kinyitotta őket, kocsis gazda - mosolyodott el a nagyorrú.

- Bizony kinyithatom még jobban is - felelte rejtelmesen Korják. - Mert nem igaz egy ilyen királyi palotában semmi. Még az se, hogy én kocsis vagyok.

- Hát mi?

- Én vagyok a »Kelempász madár« korcsmárosa Budáról.

A nagyorrú meg volt lepetve, de nem árulta el magát.

- Ugyan ne beszéljen! Hát akkor miért bújt volna ebbe a libériába?

- Egy kis sora van annak. Mert az igazság az égben nő, ifjú uram, de a hazugságok gyökerei mind úgy a ház táján, a napi élet körül tenyésznek. Az ördög hordja alájuk a trágyát. Hát pünkösdi szombatján beszállnak ezek az asszonyok a vendéglőmbé. Mi tagadás benne, vén számár létemre beleszerettem a kis oláh lányba, ő se volt irántam idegen, kimondtuk hát az áment, az öreg Rostó is beleegyezett, ámbár még tartok a fintáitól, mert székel ember, két esze van. Hát jól van, rendben van idáig - de még a leányt el kell, azt mondja, a királyhoz vinni. Most légy éssen, János. Gondoltam magamban, ki nem bírom otthon a nagy bizonytalanságot, hát a kocsis helyett én jöttem el kocsisnak.

- Eszerint mátkája kendnek az oláh fáta? Kezdem már érteni a dolgot...

- Azért szeretnék ott lenni az ebédlőteremben, hogy lássam, mi történik vele.

- Ej, ugyan mi történhetnék? Hiszen nem eszik meg.

- Nem úgy van az, ifjú uram - ellenkezett a korcsmáros. - Egy hónapos rózsánk volt a minap az ablakban, cserépben, hát a szegény anyám tévedésből nem a vizes kancsóból öntözte meg, hanem a terpentinesből. A rózsának nem lett semmi baja, nem ette meg ezzel, csak éppen hogy illat helyett kellemetlen szaga lett ezentúl. Utoljára kihajítottam az utcára.

A nagyorrú elgondolkozott.

- Ösmeri a királyt? - kérde kisvártatva.

- Láttam vagy kétszer, de ezer közül is megösmerném.

- Vajon? - szólt kétkedő tekintettel. - Nos, milyen hát?

- Szőke, zömök legényke, egy kicsit ferdén tartja a fejét.

- Hát lássa, abból semmi se lehet, hogy lakájruhában bejöhessen, mert a lakájok mind ösmerik egymást, s idegent látva Izraelben, zajt csapnának, hanem ha nálam akarja hagyni a két tallérját, én elvállalom, hogy vigyázok a mátkájára és rögtön értesítem, ha veszély fenyegetné.

- Becsületére mondja?

- Itt a kezem rá.

- De ne legyen aztán disznóláb - jegyzé meg Korják, kedélyesen megrázva a finom, kicsiny kezét.

Már régebben megkondult volt a harang a rezidencia bal tornyán, mely összehívta a vendégeket az ebédlőbe; most egyszerre megdördültek a mozsarak is a kapunál, annak jeléül, hogy az ebéd megkezdődött.

- Őfelsége most ül az asztalhoz - jegyzé meg Korják, aki mint budai ember érdeklődött az udvari ceremóniák iránt, s hozzátette gondolatban: »Az én szegény Vucám is ott ül köztük.«

- Igen - felelte a nagyorrú -, ma pompás ebéd lesz. Majd kendnek is keríték egy palack bort.

S azzal sietett az ebédlő felé, hánytorgatván elméjében a hallottakat. Hm, tehát Dóczy György uram be akarta csapni a királyt, a jó bolondot, aki mindent elhisz. Hát jó van, legyen úgy, színleg elhiszi a király - de olyan gondot akaszt a nyakába, hogy arról koldul ökelme. »Csak azért is megteszem, amit kíván, hogy örökös szepegésben tarthassam.«

A nagy ebédlő tündéri fényben úszott, már túl voltak a levesen a vendégek, amikor a nagyorrú belépett, néhány dologtalan, bámészkodó szolgál közé elegyedve.

Az asztal szinte görnyedt a billikomoktól, az arany, ezüst virágtartóktól és tálaktól. Elöl a király ült, mellette jobbról Gergely Anna, balról Schramm Mária, szemben pedig a kis Vuca nevetgélt rájuk. Mikor pedig a karzaton a muzsikások rárántottak egy víg nótára, nem állhatta meg, hogy egyre ne billegesse magát a taktus szerint, miközben a pántlikás varkocsa sziszegve csapkolódott ide-oda. Mindenik asszony háta mögött két apród állt, az egyik, aki édes ürmöst vagy tokaji aszút töltött, a másik, aki legyezgette.

Azután jöttek sorba az ételek - a káptalan se győzné azokat elsorolni. Mindez nagy, nehézkes pompával történt. Az ételeket a kukták hozták az előterembe, ott huszárok vették át tőlük, akik az ebédlőbe vitték.

Minden fogásnál fölállt a főasztalnokmester, egy sáfrányszín atillás, ősz hajú ember, aki Vuca mellett ült, s az egyik huszártól átvette a tálát és a királyhoz járult vele, hogy megkínálja, meghajtván féltérdét mindannyiszor.

Őfelsége vagy elutasító mozdulatot tett, hogy nem parancsol, vagy pedig az asztal végére mutatott, ahol a főkóstolómester ült Rostó uram mellett. Mire aztán odavitték a tálát, a főkóstolómester kivett egy csipetnyit, megízlelte, csemcsegett egy kicsit (mindez a ceremóniához tartozott), aztán kijelenté:

- Habet saporem.

Akkor újra visszavitte maga az illető zászlósúr a tálát a királyhoz, ki most már bátran szedett ki abból, amennyit akart.

Soha még uralkodó nem félt úgy a méregtől, mint a mai napon I. Mujkó király őfelsége - majd minden tál ételt elvitetett a főasztalnokmesterrel (aki, melleleg legyen mondva, kertész volt a kastélyban) a főkóstolóhoz, Antonio Valvasori olasz doktorhoz, akihez egyre átbeszélgetett

olasz nyelven, mindenféle bolondos históriákat a híres Lyrilla királynéről, aki ha megbetegedett, mindig kiadta a rendeletet: »Ha pedig meghalnék, a két doktorom velem temetessék el elevenen.« No persze, hogy aztán összeszedték sütnivalójukat a gyógyításnál. De végre mégis csak meghalt, és amit parancsolt, megtörtént, nyugszik a szép királyné a jó puha orléansi földben, lombos olajfák árnyékában, illetlen módon ugyan, de csöndesen a két doktor közt.

- Okos asszony volt - felelte a főkóstoló -, s a kollégák is jól jártak: királyi sírokban fekszenek.

Ezalatt a főpohárnokmester egyre töltögette a király billikomát. Ezt már nem tette ki annyi szekatúrának, sőt egyenesen kijelentette: hogy soha még fejedelmet nem mérgeztek meg borral; mert lehetetlen, hogy olyan megátalkodott gonosztevő akadjon, aki ne sajnálná a jó bor ízét megrontani.

Az ebéd voltaképpen feszes volt és unalmas. Gondolta magában Rostó uram: többet ér Szebenben egy disznótor. Pedig dehogy ér többet. Majd másképp fog ő beszélni Szebenben erről az ebédről, a hosszú téli estéken a disznótorokban.

Az bizonyos, hogy csak a király beszélt, mindig csak ő, a többi ember úgy tűnt föl, mint megannyi kiöltöztetett mamlasz, holott egy jó ebédnek az a karaktere, hogy mindenki egyszerre beszél. Ez az úgynevezett amabilis confusio, mikor a szőlőnedv színes párakká, tarka gondolatokká válik a koponyákban.

Pedig a szőlőnedv jó volt, de hát nem engedte érvényre jutni az a nagy udvari illedelem - egye meg, aki kitalálta. Rostó uramnak és az asszonyoknak egyébiránt elég mulatsága telhetett a nézegetésben. Istenem, ennyi nagy úr! Annyi mente, annyi drágakő. Hogy villog, csillog némelyik, mint a tükör, ha sebesen forgatják. De maga a terem se kutya! A mennyezet a kék égboltot ábrázolta, a szférákkal és csillagokkal, abból a pillanatból véve föl, mikor Mátyás a világra jött. A falakat körös-körül velencei tükrök fődtek, s annyi Vucát látott az ember, ahányfelé nézett. Hát még az ablakok! Tiszta színüvegből, ami akkor nagy ritkaság volt. Itt is csak ennek az egy teremnek voltak üvegből az ablakai, a többi szobákban lakkos vászonból, olajos papírokból vagy festett selyemfátyolból voltak az ablakok.

Körös-körül porfir-márványból faragott pad övezte a falakat, melyre arannyal szőtt párnákat raktak, mert a kő Mátyás idejében is kemény volt.

Ezek a padokon üldögéltek egy csoportban ama többször emlegetett léhűtő szolgák, vagy, amit úgy is tudunk, az *igazi* nagyurak az igazi királlyal - szóval a Gyeennárium aranyifjúsága.

Ezek legalább jól mulattak, trécseltek, nevetgéltek, szinte hangosan. És nem is volt megbotránkoztató, mert a zene elnyomta a diskurzust.

- Hogy adja a királyt a kötnivaló - csodálkozik Mujkón az ifjú Báthory István.

- Meg lehet ezen pukkadni.

- Nagyon is túloz - vélte Czobor -, tehát mégse adja jól. Amelyik király sohase felejtí, hogy ő király, az rendesen nem elég ember.

- Mondasz valamit - hagyta rá Mátyás.

- Nézzétek, nézzétek a zshiványt, milyen epedő tekintetet vet a szász menyecskére.

- Attól tartok, urak, hogy Mujkó király csak felül csinálja a királyságot, az asztal alatt ellenben plebejus módra nyomkodja a menyecske lábát. Nézd, hogy irul-pirul az asszonyka.

Bánffy vállat vont.

- Nyomtató lónak nem lehet a száját bekötni.

- Hm, csak nem ültethettük oda Lábatlan Gergelyt - elménckedett Báthory.

Mátyás összeráncolta a homlokát a tapintatlan elménckésre, mert ez eszébe juttatta hű várnagyát, Lábatlan uramat, akit a Szilágyi Mihály szakácsa olyan szégyenletesen lefőzött, miről gúnyversek is röpködtek akkoriban, a királyt is megcsipkedők.

- Igaz, ni - szólt közben élénken Vojkffy (látszott, hogy ő is tapintatlan ember, mert nyilvánvaló, hogy a Szilágyi szakácsáról jutott eszébe) - hát mi sohase ebédelünk? Az én gyomromban már harangoztak.

- Nem bánom - mondta Mátyás -, vessük el a gondját. A kerek asztal van megterítve.

VII. FEJEZET

A KEREK ASZTAL PARABOLÁI

Egyenként surrantak el az oldalajtón, csak az irigy Báthory ragaszkodott az eszméjéhez, s leejtven pecsétgyűrűjét, szántszándékkal lekuporodott, hogy fölvegye s a különböző lábak közt az asztal alatt megkeresse a Mujkó sárga csizmás lábait, melyek azonban (tisztelet, becsület Mujkónak) mozdulatlanul pihentek két kis fekete cipőcske és két piros csizmácska között.

Azzal Báthory is eltűnt az oldalajtón a »Mária-terembe«, mely az úgynevezett Mária-ablakok miatt neveztetett így. Az ablakok ólomkarikákba elhelyezett, vékonyan csiszolt achát-kőből voltak, s nem bocsátották be a nap izzó sugarait csak szelídítve.

Pompás hűs helyiség volt ez, egy nagy, kerek asztallal, melynél Arthur király hagyományos lovagiasságát ápolta az ifjú király, és ahol Drágffy Istvánt tartották Lancelotnak.

Egyéb bútor nem is volt, csak egy nagy, faragott almárium, egyike azoknak a híres remekeknek, melyeket Majom Benedek firenzei mester készített, és a »kerek asztal«. Hej, nagy szó volt akkor ez a kerek asztal. Ábrándja, álma a fiatal főuraknak. Nagy jövőt jelentett, színarany karaktert, ha valakiről azt mondták: »a palotai kerek asztalnál ült«.

Most kilencen ültek, és nem érezték se a nagy jövőt, se a nagy tisztességet, hanem azon zsörtölődtek, hogy a leves hideg. Különösen a király haragudott.

Reszketve kérde a konyhamester:

- Parancsolja, főlseged, megmelegíttetni?

- Hagyd a pokolba. Vigyétek el innen és hozzatok valami sültet helyette. - Aztán hozzátette, a pajtásokhoz fordulva: - Három dolog van, ami után nem vágyakozom: a melegített leves, a kiengesztelt barát és a szakállas asszony.⁹

Hozták a pecsenyét, a halakat, a főlseges nyárson sülteket, s feledve lett a hideg leves. Az evés voltaképpen csak robot, úticsinálás, hogy a bor jobban csússzék.

Az első kortynál magához intett Mátyás egy komornyikot.

- Végy ki az üveges almáriumból egy arany kulacsot, töltsd meg színig közönséges borral, és vidd ki hamar az erdélyi kocsisnak, mert már nagyon szomjas lehet. Ugyancsak tölts meg egy mázos cserépkancsót tokaji borral, add át titkolózva, hogy az az ember küldi, akinek a két tallért adta. Mondd meg neki, hogy ez a két kancsó példázza a helyzetet Palotán. Mondd meg továbbá, kóstolja meg a kétféle bort és válasszon közülök, de úgy, hogy az edény is az övé marad.

- Igenis, főlseges uram.

- Aztán, ha végeztél, jelentsd meg nekünk az eredményt.

Az urak ettek-ittak és találgatták a kulacsos üzenet értelmét. Mátyás szerette az ilyen beszélgetéseket s maga is szívesen szította őket.

- No, hát melyitek érti a dolgot?

Drágffy szólt először:

⁹ Mátyás gyakori szavajárása. *Galeotti*.

- Az arany kancsó a közönséges borral azt jelenti, hogy a bolond jár királyi ruhában, a mázos cserépkancsó a tokaji aszúval jelenti, hogy a király szerény mezben van elrejtve.

- Eddig már volnánk - mosolygott Mátyás -, hanem mármost azt mondjátok meg nekem, mit választ majd a kocsis? Aki kitalálja, egy kardot kap tőlem emlékül.

Nosza, nekiestek a találgatásnak. Egy kard a királytól, nagy tisztesség. Érdekes az embernek kiereszteni érte az eszét.

- Ej, iszen nem is kétség - mondá a pörge bajszerű Laczkfy -, van esze a kocsisnak, hogy az arany kulacsot választja.

- Nem lehet tudni - cáfolja Báthory -, ha korhely a kocsis, pedig bizonyosan korhely, és megkóstolja a kétféle bort, nincs annyi lelke, hogy elálljon a tokajitól. Mert nagy úr a szív az emberben, nagy úr az ész is, de a gége az igazi oligarcha.

Egyik így érvelt, a másik amúgy, két táborra osztottak, csak a furfangos Guthy Pál gondolt ki egy harmadik esetet.

- Ha okos a kocsis, akkor átönti a rossz bort a cserépkancsóba, a jó bort pedig az arany edénybe és megtartja az arany edényt a jó borral.

Zajos derűtség lett ennek az okoskodásnak a honoráriuma, míg a király komolyan bólingatott a fejével.

- Ha nem csalódom az emberemben, Guthy, te állsz az igazsághoz legközelebb, de mégse rajta, csak olyanformán, hogy te balra keresed, holott jobbra lesz. Ha tudniillik én nem csalódom.

Még soká nevetgéltek, színezgették fantáziájukban a kocsis meglepetését, lelke tusakodását, ki, mint a Buridán számára, a két szénaköteg közt megkergül a habozásban. Ezalatt azonban összesúgtak a király háta mögött, hogy az erdélyi kocsis derék ember lehet, a dilemma, amely elé állítatik, méltó lesz a Galeotto tollára, majd elmondják neki Budán, írja meg ő taljansága az utókornak, hanem mégis csak fontosabb volna tisztába jönni »a mi saját külön dolgunkkal«, s egymást kezdték az asztal alatt döfködni és nógatni, hogy »No, hozd elő már!«

De mindenik a szomszédjában bizakodott, úgyhogy a király már föl akart kelni, mikor Vojkffy intett a szemhunyorításával, hogy hát isten neki, ő ugrik bele a veszedelembé.

Nagy kedélyesen és tapintatosan kezdte kerülgetni, mint a macska a tejes bögrét, nem mert egészen ráugrani, nehogy földöntse.

- Nem boldog a magyar sehol sem, fölséges uram.

- Ugyan miért, te? - támadt rá a király.

- Szelistyén az a baj - folytatta Vojkffy -, hogy sok az asszony és kevés a férfi, Palotán pedig az a baj most, hogy sok a férfi és kevés az asszony.

A királyt nem érintette kellemetlenül a kérdés, sőt érdeklődve fordult az urakhoz.

- Az bizony igaz, de nem lehet rajta segíteni. Vagy talán kigondoltatok valamit? Nos, lássuk, kinek van valami jó ötlete.

- Vojkffy köztünk a legjobb diplomata - kiálták unisono. - Beszéljen ő.

- Vojkffyból nem lesz diplomata - cáfolt rájuk a király (s Vojkffynak elborult az arca) - mert nagyon okos arca van és imponáló föllépése. (Vojkffynak kiderült az arca.) S én az ilyen embert sohasem használom követnek; mert az olyantól mindenki tartózkodik és fél, hogy becsapja. Én a buta pofáknak adok előnyt. A buta pofa fél siker. Azzal mindenki gyanútlanul,

szívesen tárgyal, s észre sem veszi fölényes szerepében, hogy már a bőre le van nyúzva. Jelentéktelen külső, nagy belső tulajdonokkal párosulva, drága kincs a diplomáciában.

- Ha már nem lehetek is követ fölséged uralkodása alatt - jelenté ki Vojkffy könnyed vidámsággal -, a szelistyei asszonyokra nézve mégis van egy tervem.

- Halljuk, halljuk!

- Nyolcan vagyunk urak, őfelsége a kilencedik. Király a király, első ő választ egyet, marad hát nyolcunknak két asszony. Igaz-e, vagy nem?

- Nem egészen igaz - felelte a király -, mert egyet már kiváltottak tőlem két tallérért.

- Fölséged a legtékozlóbb fejedelem Európában.

- Melyiket? - kérde Báthory. - Ha ugyan nem államtitok.

- A leányt.

Báthory fölugrott a székeről.

- A leányt? Két tallérért? Jelentkezem, uram, mint lázadó.

- Legalább lecsukatlak, s ezzel is kevesebb lesz a praetendens.

- No, az igaz. Hát akkor mégse lázadok föl.

- Minélfogva a béke áldásai közt fejtheted ki tervedet, kedves Vojkffy, de előre figyelmeztetek, hogy ne varrj nagy csizmákat kis lábakra.¹⁰

- Az én tervem igen egyszerű. Kimegyünk estefelé a cserépfilagória mögötti tisztásra, s ott a pázsiton birokra kelünk ember ember ellen; a négy legyőzött mehet isten hírével, a négy győztes pedig még egyszer összekapaszkodik, amivel aztán simán és lovagiasan van elintézve a dolog, mert utoljára csak ketten maradunk.

- Maradunk? - vágott közbe a széles vállú Kanizsay, gúnyosan hangsúlyozva a Vojkffy önző nyelvbtlását. - De kedves vagy!

Mátyás a fejét rázta.

- Ohó, barátom, nem oda Buda. A te lovagiasságod nagyon is egy kereken nyikorog, pedig látod, még a taligának is két kereke van. Igaz lovag létedre nem gondoltál az asszonyok akaratára, holott az is beletartozhat valamelyest a játékba. A vásárhoz vevő kell és eladó, a rabláshoz csak rabló. Az asszonyok az én fedelem alatt vannak. Bohóknak szabad lennünk, de eszeveszetteknek nem. Mulatni lehet, de szemtelenkedni nem. Egy kicsit megtáncoltatjuk őket, s ezzel punktum. Ugye, Lancelot? Te gyanúsán nevetsz, öreg, no, iszen, én se vagyok a kalocsai érsek. Nem mondom én, hogy egy kis pajkoskodás mindjárt nagy bűn. Ritkán láttam még én asszonycserepeket. Jele, hogy egy asszony se törik el, ha az ember az ujjával megérinti. Azért hát nincs kifogásom az ellen se, ha a tánc hevében egyitek-másítok átkarolja, megcsókolja. Mujkó király, úgy tudom, megengedi a csókot - de a pofont, amit ezért kaphattok, Mujkó király le nem veszi a képetekről. Az asszonyok férfiakat jöttek kérni, hát meg is kapják. De ezek törvényes férjek lesznek. Intézkedtem Mujkónál, hogy így történjék, és ha tetszik, Báthory úr...

¹⁰ Mátyás egy másik kedvenc szavajárása, ha valaki nagy terveket szőtt jelentéktelen dolgokra, vagy ha kicsi eszközökkel akart nagy célt elérni - mely esetben persze kis csizmát varrt nagy lábakra. M. K.

Nevettek a fordulaton, mely Báthorynak szólt, akinek az anyja tudvalevőleg nagy partit keresett számára Lengyelországban, de a víg csengésű nevetés közé elégedetlen hangok is vegyültek.

- Sebaj, urak - csitíttatá őket Bánffy. - Hisz a király in ultima analysi annyit mond: »Tessék a férjekkel tárgyalni a továbbiakra nézve.«

A király felelni akart, mikor belépett a kancsókkal elküldött kamarás, bizonyos Petrovay nevű.

Csodálkozva néztek rá. Mi az ördög! Az arany kulacs van a kezében.

- Mi történt? - kérde a király mohón.

- Enyém a kard - ujjongott Báthory.

- Világéletemben se láttam én olyan bolond embert, fölséges uram - kezdé ama bizonyos Petrovay. - Elmondom neki az üzenetet, meghallgatta komolyan, átadom neki a kancsókat, megkóstolja a kétféle bort, aztán így szól hozzám: »Nem jól van ez a dolog, mert ha az arany kancsót fogadnám el a karcos borral, minthogy az arany kancsó bizonyosan nem igaz jószága annak, aki küldi, a kancsó miatt üttetné le fejemet a király, ha pedig a cserép kancsót fogadnám el a finom borral, a bor ereje miatt veszteném el a fejemet, márpedig éppen az, aki küldi, tudhatja legjobban, hogy a fejemre most milyen nagy szükségem van.« Így szólt és a tokaji bort átöntötte egy tálba, az arany kancsó borát beleöntötte a cserépkancsóba, a tál borát pedig visszacsurgatta az arany kancsóba, a cserépben lévő bort megtartotta, az aranyban levő bort, ím, elküldte.

Ámultak, bámultak, dicsérték:

- Kutya gyerek lehet.

- Hát mármost melyikünk kapja a kardot? - kíváncsiskodék Guthy Pál.

- Egyitek se - mondá a király. - Ő, a kocsis kapja. Aki így gondolkozik, az derék ember, ép az esze és becsülete. Fölvesszük a nemesség közé.

- Éljen a király!

- Csitt! Ne kiabáljatok, mert meghallják odaát. De ideje már visszatérni a Mújko király birodalmába. Menjünk.

Hát éppen jókor. Még mindig ebédeltek ugyan, de már a vége felé. Különben is bomlóban volt itt már minden állami rend és tekintély, különösen a funkcionáriusok közt. Az öreg főasztalnokmester már beleunt a méltóságba, és ott a király színe előtt kijelentette, persze tótul, hogy ő a Herkópáternek se hajt már térdet, mert nyilallást érez a derekában; hasonlóképpen a főkóstoló is kezdte megtagadni az engedelmességet s olaszul fenyegette a királyt: »Megállj, a kirielájszonodat, kerülj csak a kezem alá, majd írok én neked olyan medicinát, hogy még a földet is harapni fogod tőle.«

VIII. FEJEZET

AZ ASSZONYOK VÁLASZTANAK

Maga Mujkó is érezte már a fellegek tornyosulását, a trónus ingását. Annyit szedtek be a jóból, hogy nemcsak a funkcionáriusok engedetlenkedtek, de a terem is felmondta a szolgálatot, elkezdett velük forogni.

Az igazi király és az igazi urak visszatérése mégis arra ösztönözte Mujkót, hogy minden erejét összeszedve, tisztességgel oldja meg feladatát.

Intett a cigánynak »ácsi more«, aztán fölemelve a hangját, a beállott csöndben ekképpen szólt:

- Kedvelt híveink! Mielőtt elhagynók az asztalt, ezt a poharat ürítem a szép vendégeinkre, a szelistyei nőkre, kiknek boldogulását atyai szívünkön viseljük, azokét is, akik otthon maradtak, de még inkább emezekét, kiknek látása nekünk gyönyörűséget okozott. Fogadjanak el tőlünk egy-egy csekély ajándékot a mai nap emlékére, és válasszanak maguknak férjeket, természetesen csakis azokból az alattvalóimból, akik e teremben összegyűlvék.

A királynak ez a kijelentése nagy meglepetés volt az asztaltársaságra és nagy szöget ütött fejükbe, mert szándékosan csupa nőtelen személyzetből volt az arisztokrácia összeállítva, vadászokból, solymárokából, sáfárokból és a kutya-falka gondozóiból. Egyszerre kijózanodtak e szavakra. Az ördögbe, ennek fele se tréfa. Hisz itt az ember szép feleséghez juthat sub auspiciis regis.

A király most a szász menyecskéhez hajolt. Németül magyarázta meg neki előbbi szavait, és felszólítja:

- No, fiam, válassz magadnak valami ajándékot.

A szász menyecske restelkedett, a lelógó csepesze fodrát rágicsálta zavarában.

- Halljuk, halljuk! - kiálták innen-onnan, és síri csönd lett újra.

A Rostó uram rozsdás hangja is megnyikordult.

- Hunyd be a szemedet és mondd ki; ne félj, nem dől össze a világ.

A menyecske mosolygott, megtörülte a száját, ahogy már azt a szebeni vargánék szokták, ha nagy úrral esik szóbeszédjük, s ilyen szólt egyenesen a királyhoz:

- Azt adja nekem, amit nagy ünnepélyeknél a fején szokott viselni.

- Én? - kérde Mujkó kacagva, ujjával a saját mellét megbökve.

A menyecske a fejével bólintott. Mire ellenállhatatlanul kitört a derűtség, azt még az igazi király jelenléte se akadályozhatta, olyan kacagtató volt a kívánság. Hm, nem éppen szerény, de ugyan eltalálta szegényke. Maga Mátyás is mosolygott, csakhogy mindjárt sóhajtott is utána, mert amire a szász menyecske gondolt, az után ő maga is eleget epedezik.¹¹

- Megkapod - felelte kurtán, újra fölve a fejedelmi komolyságot -, most pedig te válassz, másik szép szomszédnőm!

¹¹ A korona Fridrik császárnál volt.

Gergely Anna szétnézett a hosszú, széles asztal drágaságain, az ezüst, arany tálakon s egyéb drágalátos marhákon, a sótartókon és paprika-tartókon, melyek tömör arany szobrokat képeztek, a négy folyam, Duna, Tisza, Dráva, Száva, mind egy-egy leány képében, akinek a föltartott kötényében bors vagy só van. Nincs az az asszonyszem, akit el ne kápráztatna, de Annának eszébe jutott az öreg góbé tanácsa: »minthogy a nagy urak mindenben ellenkezőjét teszik annak, amit a közönséges okos emberek, hát mindenben azt tedd te is, leányocskám, amit nem akarsz, aminek épp az ellenkezőjét cselekednéd, ha nem volnál közöttük - így aztán, meglehet, minden jóra fog kiütni.« Amint e tanácsot forgatván elméjében, újra meg újra vizsgálná az asztalon lévő billikomokat és kelyheket, szeme megütődtek egy szép kis mázos cserép bögrén, mely talán nem ért egy-két dénárt, s melyet a táblalakájok langyos vízzel megtöltve, csupa megszokásból, ma is rendes helyére tettek, a király terítéke mellé, holott nem a rendes király evett ma ott.

Azon időben a magyarok még kézzel ettek, a pecsenyés tálból a kacsacombot a kezével vette ki az ember és úgy harapdálta le róla az ízes részeket. A villát csak a Pón túl ösmerik - írja Galeotto. Mivel pedig minden sültet lében tálaltak föl, a sáfrányos folyadék végigcsurgott az ujjakon is, sőt a brokát köntösökre is jutott belőle (jó világ járhatott a pecsétisztítókra). Mátyás azonban fölötte kímélte ruháit, és igen tisztán tudott enni, ujjaira minden fogás után az eléje tett bögréből langyos vizet öntött.

Gergely Anna a kis cserépbögréhez nyúlt.

- Instálom fölségedet, én ezt a bögrét viszem emlékül, ha nem volna akaratja ellen.

A csodálkozás moraja zúgott végig a termen. Ez megint egy meglepetés! Az egyik elvinné az ország legdrágább kincsét, a másik pedig választ tündöklő ékszerek, kincsek között egy semmiséget, egy cserép bögrét. Hát meg van ez az asszony bolondulva?

Rostó uram a fejét csóválta.

- Hosszú haj, rövid ész.

Mujkó király azonban ezzel sem esett ki a komolyságából. Egykedvűen mosolygott, mert egy királynál egyre megy a cserép meg az arany.

- Legyen a tied - mondá. - És most már rád kerül a sor, kicsike!

Ah, Vuca! A kis Vuca fog most választani. Minden fej kíváncsian hajolt előre. Az még csak az igazi eredeti kölyök.

Vuca megigazította a selyem pestimánt a derekán, mert az ülésben összegyűrődött, fölkel, mint egy iskolás leányka, s bátor, csengő hangon felelt:

- Fölséges uram, én azt kívánom, adja nekem egy esztendőre ajándékba a főszakácsát.

- Emlékül? - kérdé Mujkó király megzavarodva.

Mindenre gondolt volna, csak ilyesmire nem. Mármost mi az ördögöt csináljon? A király szakácsát oda nem ígérheti. Ez nem volt megbeszélve. Aggodalmasan indítá el szemeit a terem balszögletébe, ahol az igazi király állt barátai közt, karjait mellén összefonva.

Mátyás gyorsan megértette, hogy mit akarhat a leány. Intett titkon a szemével Mujkónak, hogy adja oda.

Mujkó király fennhangon jelenté ki:

- Pogra András főszakácsunk ezennel a leányzó tulajdonába megy át egy esztendőre, járandóságait és illetményeit ez idő alatt is a királyi kincstárból húzván.

A gyorsan váltakozó kis epizódok egészen felvillanyozták a jelenlevőket. A jóllakott ember hamar megunja magát, de hamar is lebilincselhető. Egy légy röpülését meg lehetett volna hallani, mindenki feszülten figyelt, pedig már kiállhatlan, fülledt levegő volt a teremben, tele gomolygó lila gőzökkel az ételek párájából és az emberi lélegzetekből, a híres Pobjebrád-féle óra homokszemei pedig már az öreg uzsonna idejét pergették.

- Térjünk át most a férj-választásra!

Az érdeklődés tetőpontra hágott. Lassú, alig észrevehető hullámváz támadt, mint mikor lágy szellő átsuhan a rozsok fölött. Aztán még a lélegzeteket is visszafojtották, csak az öreg Rostó, aki vörös volt az italoktól, mint a megfőtt rák, szólt el magát valahogy öntudatlanul, alkalmasint hangosan gondolkozván:

- Hát velem mi lesz?

- Ej, mi lenne? - torkolta le a mellette ülő főköstoló - férj lesz kendből, ha megválasztják.

- És az ajándék? - hebegte az öreg, de ezt már csak a közelülők hallották.

Mujkó király figyelmen kívül hagyá az intermezzót, s ugyanolyan sorban, mint előbb, fölszólítá a fehérszemélyeket, hogy válasszanak maguknak férjeket.

- Férjeket? Helyes - dohogta a doktor, Antonio Valvasori. - Reményilem, azok is hozzám fordulnak majd előleges megköstolás végett.

Schramm Mária gyöngé, alig hallgató hangon szólt, mintha csak egy méh döngése lenne:

- Három órai meggondolási időt kérek felségedtől.

- Oh, a kis cirkumspektus! - szólt közbe egy selyma hang valahonnan a cselédség közül. - Addig tudakozódní fog.

- Te következel most, Gergely Anna!

A szép asszony fölkelt, mint egy pörgettyű, s körülhordozva csillámló szemeit, egyenest a terem balszögletének tartott. Minden szem rátapadt a hajlékony, kevély termetére, fölhevülve a nagy melegtől, egyre följebb-följebb nyomogatta fején a selyemfátyol ortont, úgy, hogy meglazult és hátul lecsúszott, amint odakapott, hogy visszahúzza, kioldózott a kötés és lehullt a fejről; a kontya pedig fölbomlott, s lezuhant a nagy, dióbarna hajtömeg - elborította egész a térdéig. Csak istennőnek lehet ilyen köpenyegje.

Lehajlott az ortonért (ah, hunyjátok be a szemeiteket, akik nem akartok elkárhozni), félívben még szebb volt a fölséges termet a kidomborodó formás idomaival, s a hajerdő sziszegve csapódott a márványkövekkel rakott padozathoz.

Aztán fölkelt, két-három határozott lépéssel Mátyás elé toppant s kicsike kezét rátette annak karjára.

- Én ezt választom.

Az elszörnyűködés visszafojtott nesze volt érezhető, nem annyira nesz, mint inkább az ellenkezője, valami nehéz, zsibbasztó, kínos csönd - amit Anna is észrevett, csak nem bírta megmagyarázni.

A királyra nézett, annak az arcán rémület cikázott, kapkodott a fejével, ajka mozgott, mintha szavakat keresne; a választottra nézett, aki mosolygott, és intett kezével Mujkónak, hogy ne szóljon:

- Eligazítottam én már nehezebb dolgokat is - mondta vidáman.

Majd odanyújtotta a kezét a szép menyecskének és nyájasan súgta a fülébe:

- Köszönöm, galambom, hogy én jutottam eszedbe, mert te az enyémbe már dél óta motoszkálsz. Van egy kis baj, az igaz, hanem azt majd megtanácskozunk közösen. Ül le ide a párnára addig!

Most a kis Vucát szólította föl Mujkó választásra.

Vuca némán szegezte le szemeit, olyan fehér lett, mint a fal, szíve hangosan dobogott az izgatottságtól, érezte, hogy mit kellene mondani, de egyetlen szót se talált.

Mátyás most sebesen az asztalhoz iramodott és megállt Mujkó előtt. Ravasz, pajkos mosoly játszott a bajszatlan ajkai körül. Anna messziről bámulta, hogy milyen bátor legényt választott, hogy megáll a király előtt, mint egy főnemes, még csak a fejét se hajtja meg.

- Arra kérem mindenekelőtt fölségedet, kegyeskedjék kimondani, hogy ez az ebédlő-terem *ötezer négyszögöl terjedelmű* a fölséged ülőhelyétől számítva köröskörül.

Egy lélek se értette, mit akar, de mindegy; Mujkó király ráhagyta kegyteljesen:

- Ezennel kijelentem, hogy ez a terem ötezer négyszögöl területű.

Mátyás Vucához lopózott és figyelmeztette a fordulatra:

- Eredj, siess, leány, kimondta a király, hogy az egész udvar az istállókkal együtt a teremhez tartozik, tehát választhatod a kocsmárost is.

- Igaz ez? - kérdezte a királytól oláhul, s amint az igent intett, felugrott, mint egy mókus, szaladt ki az ajtónak, kip-kop, kip-kop, ropogtak-kopogtak a picinyke bocskorkái a köveken, a folyosón, az udvaron.

S mit lehetett egyebet tenni, hajrá, utána, fölkerelkedett Mujkó király és az egész udvari társaság, mert így kívánja ezt a férjválasztási ceremónia.

Futott-futott egyenesen az istállók felé, s mikor már közel volt, elkiáltotta magát:

- Korják János!

Bizony meghallotta volna Korják János uram a föld alatt is az ő hívó hangját, de miután csak egy hársfa alatt hűsölt, így még jobban meghallotta, elő is jött nyomban, de mennyire meghökkent, a Vuca után a siető fényes urakat szemlélve.

- Jaj, szívem, talán kergetnek? - kiáltá eléje.

- Dehogy, dehogy - kiáltá ez lelkendezve -, szabad lesz hozzád férjhez mennem.

S azzal hátrafordult és a nagyorrúra mutatott.

- Ennek az okos, derék embernek köszönhetjük.

Mátyás éppen felelni akart, amidőn egyszerre összerezzen: künn a várpalota kapuja előtt hadi kürtök rivalgása hangzott, s egyszerre megremegett a föld, mint mikor hadi csapatok és ágyúk közelednek messziről nagy dübörgéssel.

Mátyás elfeledkezve minden szerepről és tréfáról, idegesen rántotta meg az egyik »főúr« rozsdavörös mentéjét, nevezetesen Jobbaházy Benedek viceőrnagy uramét.

- Siessen kegyelmed a kapu elé és tegyen azonnal jelentést, miféle csapat közeleg.

A szebeni prefektus, aki hallotta a nagyorrú szavait, fölötté csodálkozék a szemtelenségen (különben is foga volt már a minden lében kanál nagyorrúra) és várta az elmaradhatatlan visszatorlást, de még jobban csodálkozott azon, hogy uccu, szaladni kezd erre a főúr, mint egy eszeveszett, a kapu felé.

Mujkó király semmit sem vett észre ezekből, nyugodtan végezte a teendőit, az ámuló és elérzékenyült Korjához fordulván:

- Íme a leányzót ünnepélyesen neked adom és rendelem, hogy huszonnégy óra alatt annak rendje és módja szerint az egyházi szertartás is megtörténjék.

Korják átfogta a Vuca nyakát szerelmesen.

- És senki sem veheti el többé tőlem?

- Az istenen kívül senki többé!

Hatalmasan süvített ez a szó a levegőben. A túl boldog Korják hálás pillantást vetvén a hermelinpalástos, ragyogó ruházatú lovagra, a maga egyszerű modorában kérde:

- Ugyebár Dóczy György uram önagysága kegyelmed? (Mert hiszen tudtával annak a jobbágya volt Vuca.)

- Oh, te számár, te számár! - kiáltá Rostó Mihály. - Hát nem látod, hogy a király öfelsége előtt állsz?

Korjákban fölforrta a méreg, kitört belőle az indulat.

- Tegye kelmed bolonddá az öregapját, de nem engem. Úgy nem király ő, ahogy én nem vagyok az.

Mujkó látván, hogy a fölfedezés veszedelme fenyegeti, úgy tett, mintha nem hallotta volna a kocsis szavait, hátat fordított az összeboronált párnak és a főkóstolójával kezdett olasz beszélgetést, míg másrésről Vucát, megértvén, mit beszél az ő Jánosa, halotti sápadtság borítá el a rémülettől, s lábujjhegyre állván, mialatt kis kezével befogta a »szörnyű ember« fölségsértő száját, ajkait a füléhez szorítva súgta neki:

- Térdepeljen le kend, mert még elveszít mindkettőnket.

Korják zavarba jött, fejet csóvált, gyanúsan méregette a daliás »királyt«. Azután kihúzott a zsebéből egy új veretű fényes tallért, és mutatta Vucának a király pénzét.

- Ehol van ni, lelkem, Mathias rex. Ez a fej, ez a váll. Hát ugyanaz az ember volna ez?

A Vuca elkacagta magát és kedélyesen oldalba ütötte jövődöbelijét a könyökével.

- Bolondság, bolondság, hiszen ez a nagyorrúhoz hasonlít.

IX. FEJEZET

A ZSEBRÁKOK

Szerencsére senkit se érdekelt ez a kis jelenet. Mindenki nyugtalankodni kezdett. Az érkező lovascsapatok dobaja már közel hangzott, a fölvert por az úton hatalmas fölleggé alakult, s a kürt közvetlen a kapunál harsant meg élesen.

Majd sebesen loholt visszafelé Jobbaházy Benedek.

- No, mi az? - kérde Mátyás, eleibe lépkedve.

- Győzelem! - kiáltá Jobbaházy harsányan. - Palóczy László és Czudar uraimék ökegyelmeik megverték Svehla vezért, s háromszáz cseh foglyot hoznak magukkal. Erre vivén útjuk, hódolatukat akarják bemutatni a királynak.

Mátyás fölvilanyozva emelte fel a fejét, s egyszerre más lett a hangja is.

- Éljenek derék vitézeink! Most pedig szakasszuk végét a maskarás tréfának. A bál, a lakodalmak és egyéb bolondságok elmaradnak. Elsöpörte a közbejött esemény. (A barátjaihoz fordult, akik savanyú arcot vágtak ehhez a kijelentéshez.) Ne haragudjatok, urak! Nem szabad léháknak mutatkoznunk a vezérek előtt. Mit szólnának a kemény bajnokok, ha egy maskara királyt találnának itt? Vesd le hát a hermelin-köponyeget, Mujkó, és eredj a pokolba! Ti is vetkőzzetek le, többiek, elégedjete meg azzal, hogy egyszer volt felfordult világ Palotán. Lásson most már mindenitek a szolgálatához. A szakácsok, kukták főzzenek, süssenek derék vitézeink számára. Tüzes nyelvek ünnepén szép asszony szemeket akartunk ünnepelni, de még különösebb kegy az Istentől, ha tüzes kardok diadalmát ülhetjük vidám lakomával. Pincemester uram, guríttasson fel néhány hordót a szomjas katonáknak. Kegyelmed, Jobbaházy uram, pedig nyitassa ki a kaput Palóczy és Czudar uraimék előtt, fent az emeleten fogadom őket az agancsos teremben.

Leírhatatlan a zavar és mozgás, ami erre keletkezett. Rostó uram a fejéhez kapott, mintha golyó érte volna. »Jaj, végem van, meghalok.« Gergely Anna ájultan rogyott volna össze, ha a doktor idejekorán föl nem fogja: »Hozzatok egy kis vizet, hamar, hamar.« Mátyás észrevette, s meghagyta Valvasorinak, hogy vigye be a palotába és hagyja kicsit pihenni. De a legjobban elrémült Korják uram, lassú reszketegség fogta el inait, mikor egy szempillanat alatt mindent megértett, s odavetvén magát a király elé a porba, megtört hangon esengett föl hozzá:

- Grácia a fejemnek!

- Eredj, bolond korcsmáros! Mit kegyelmezzek én neked? Hiszen nem követtél el semmi bűnt, semmi hibát. Becsületes alkut kötöttünk. Két tallért adtál, én megszolgáltam: itt a mátkád. Én se vethetek a szemedre semmit, te se az enyimre. Hát kelj fel, jó ember, ne rontsd ok nélkül a nadrágodat!

Ezzel karonfogva lendvai Bánffy Istvánt, akit legjobban szeretett, sietve távozott a palota felé, de kisvártatva visszafordult s odaintvén Dersffy Miklóst, a testőrök kapitányát, fennhangon parancsolá:

- A szelistyeiek hadd várjanak, míg majd végleg intézkedem.

Mint a szétpattant buborék, nyomtalanul eltűnt a tarkabarka bohókás udvar. Volt, nincs és nem is lesz soha többé. A vakító pompájú zászlósurak kiki a maga lakásán hajigálja le magáról a bársonymentét, a brokát dolmányt vagy a selyem kabadiont és húzza le a szattyán csizmákat.

Rostó Mihály uram elvonult a kertbe a sűrűségbe, mint a beteg számár, a két szelistyei asszonyt eldugták a kastély balszárnyába, csak Vuca ült fel az üres szekérre, mint valami Korják-féle exterritoriumra, ott jól érezte magát, mert hát Korják uram is ott állt a lőcshöz dülve. Volt elég beszélni valójuk az aranykulacsról, a szakácsról és sok mindenféléről. Ah, János, János, milyen történetek ezek! Mintha nem is valóság volnának, édes szívem, hanem csak a tündérek bocsátottak volna le színes álmokat...

Mire Czudar Simon és Palóczy László nehéz lépései alatt visszhangot adtak a komor falak, már vége volt fénynek és bolondságnak, csak az egyszerű, csendes puritán legény-udvar ötlött szembe.

A király egy félóráig tartó kihallgatáson fogadta a vezéreket, eleibök ment az előterembe, s kétszer-háromszor is megszorította a kezeiket.

- Isten hozta bátyámuraimékat. Üljenek le nálunk kegyelmetek.

De a vezérek tudták az illedelmet s állva tettek jelentést a viszontagságos csatározásokról és ostromokról, a ravasz Svehla vakmerő garázdálkodásairól, makacs védekezéséről és meneküléséről.

- Volt-e elegendő ágyújuk?

- Velünk volt a Varga-ágyú is.¹²

- Hány embert vesztettünk?

- Harmincnégy halott van és mintegy húsz sebesült.

- Ez utóbbiakat itt fogjuk ápolni - mondá a király.

- A sebesülteket széthagytuk, főséges uram, különböző helyeken, csak a foglyokat hozzuk magunkkal.

- Mennyi a fogoly?

- Háromszáz és néhány.

A királyt láthatólag kielégítette ez a szám, újból megszorongatá a vezérek kezeit.

- Megszolgáljuk kegyelmeteknek jó szívvel, mihelyt Budára érünk. Nem is képzelik, mennyire eltalálták kívánságunkat. Királyi szavam köt körülbelül éppen ennyi fejre nézve. Egy telepítésről van szó, Erdélynek egyik vidékén, hol a munkás kéz hiánya visszas állapokat teremtett.

- Kemény, szálas legények - mondá Palóczy László -, kezük van erős, de hogy fognak-e tudni dolgozni e zsebrákok, nem tudom. Azoknak csak az esik jól, amit erővel elvesznek valakitől. Kétlem, hogy megelégednének azzal, amit az anyaföld viszonzásul a gondozásért önként ad.

- Én hiszem, hogy beválnak - vélte Czudar. - Érintkeztem velök útközben, nagyon meg vannak törve, s megunták az efféle kenyeret. Se nem rabló, se nem katona, egyszer hopp, másszor kopp. Szomorú élet ez. Őhözájuk képest még az üldözött farkas is tekintetes úr. Nyilván önekik is kapóra jön a főséged terve, a tűzhely-alapítás. Az ember rendesen arra vágyik, amitől legmesszebb áll.

- Még ma útnak szeretném őket indítani.

- Akár e percben indulhatnak, főség.

¹² Mátyás híres ágyúja, mely később Bécs ostrománál játszott nagy szerepet.

- Egy megbízható hadnaggyal, akit kegyelmetek kijelölnek.

- Legjobb lesz Szily István csapata.

Az audiencia ezzel véget ért, a király szívélyes búcsút vett tőlük, s megkérdezte, nem lennének-e vendégei vacsora idejére?

- A katona helye a táborban van, fölség, a legénység közt - felelte Palóczy. - Bizonyára ránk férne a szép asszony főztje, ahogy mondani szokás, de a hadiéletnek az az egy titka, hogy a vezér ne egyen libapecsenyét, mikor a közember fekete kenyeren rágódik. Itt a palota alatt, a község balszélén üjtük föl a sátorokat, ott pihenünk hajnalig, és ott étkezünk a bográcsokból a többiekkel.

- Ha már így van - szólta Mátyás -, és nem akarnak vendégeim lenni, én szeretnék lenni a kegyelmetek vendége.

- Hódolattal várjuk királyi felségedet!

- Ott leszek, bátya - mond a király -, de a foglyokat hadd vezényelje ide az udvarba Szily hadnagy. Külön óhajtok velök beszélni.

Alighogy elmentek a vezérek, boldogan a kegyes fogadtatás után, csakhamar megtelt az udvar különös, marcona alakokkal, akik láncokkal, szíjakkal voltak egymáshoz kötözve. Nagy, öles termetű emberek voltak ezek a »zsebrákok«, akik se nem nyiratkoztak, se nem borotválkoztak éveken át, be voltak szőrrel nőve, mint az ősemberek, némelyiknek szinte övig ért a bozontos szakála. A ruha cafatokban lógott rajtuk, mint a koldusokon. Úgyhogy sehogy se lett volna ajánlatos viselős asszonynak rájuk nézni.

Megtekintvén őket a király, kedvetlenül mondá a barátainak:

- Borzasztó kinézésük van. Félek, világul futnak tőlük a szelistyei asszonyok.

- Az egész csak csalódás, fölség - jegyzé meg Báthory -, mert mögöttük állnak lóháton a Szily nyalka huszárai. Ha megmosakodnának, jó gúnyát kapnának és a huszárok nem előlgetnének nekik, a legszebb férfiaknak lehetne őket tartani. Nézze csak meg fölséged a vállaikat, a termetüket, a bátor elszánt arcvonásaikat, hiszen szoborhoz lehetne mintának venni némelyiket.

A király magához intette a hadnagyot.

- Hadnagy, e foglyokat elkíséred csapatoddal Nagyszebenbe, Dóczy György szebeni grófhhoz, ott megtisztítjátok, kiöltöztetitek őket Dóczy György költségén, ezek után gondoskodik róla, hogy Szelistyére telepíttessenek olyan módozatok mellett, amelyek lehetőleg biztosítsák, hogy ott megélhetvén, hasznos alattvalókká lehessenek.

Mátyás a mögötte álló Vojtkffyt toltta előre.

- Te jobban beszélsz csehül, mint én, tarts nekik egy kis beszédet és magyarázd meg atyai szándékaimat irányukban.

A király már előbb parancsolá volt, hogy a szebeni gróf prefektusát legott keressék meg és küldjék a dolgozó szobájába.

Vojtkffy belekezdett a beszédbe, a király pedig elvonult ezalatt szobájába, ahol már ott találta Rostót és egyik íródeákját.

Rostó térdre borult előtte és bocsánatot kért, ha megsértette volna.

- Keljen föl, öreg, ne csináljon komédiákat; az ügy, amelyben sántikál kend, megoldáshoz jutott. Az udvaron háromszáz cseh katona áll, akik még ez órában indulnak Szebenbe, illetve

Szelistyére. Kendnek nem esik semmi bántódása. Befogathat és elmehet a csapattal. Az asszonyok ittmaradnak. Azokat férjhez adom. Egyedüli büntetése az lesz, hogy most végig kell hallgatnia a levelet, amit az urának íratok.

Ezalatt, úgy látszik, nagyszabású beszédet tarthatott Vojkffy a zsebrákoknak, akik szörnyűképp lelkesedhettek, mert dacára a vastag falaknak, behallatszott a meg-megújuló rivalgás: »Slava Mathias kralu!«

- Most pedig írad, Kelemen - mondá a király elfordulva Rostótól, s diktálni kezdte a következőket:

- Mathias, Dei Gratia Hungarorum Rex etc.

Bonum mane Dóczy!

Ibi te viros admitto; feminae a te missae pulchrae insignesque sunt, sed non Szelistyeienses esse narrantur. Doceo te, nosmet Szelistye venatum autumnale ad reliquias aspiciendas proficiscemur judicando an missas easque uno nido enatas essent -

Si non - capitis perderis.

Jó reggelt, Dóczy!

Itt küldöm a férfiakat; az asszonyok, akiket küldtél, szépek, jelesek, de mesélik, hogy nem Szelistyéről valók. Tudatom veled, hogy őszkor, vadászatnak idején magam megyek Szelistyére, és megnézem az otthon maradtakat, megítélendő, hogy egy fészekből vannak-e a küldöttekkel. Ha nem - fejedet veszted.

- Megvan? - kérdé a király.

- Igen, fölség.

- Elég - mondá szelíden, s átvevén a diáktól a kalamust, odakanyarította a nevét: »Mathias Corvinus«, majd fölpillantván Rostóra, aki halálsápadtan állt, mint egy kísértet, hidegen intett neki a kezével: »Isten hírével elmehet kend.«

X. FEJEZET

KÉT ESKÜVŐ EGYSZERRE

Se azelőtt, se azóta nem látott még az öreg Bakony olyan mozgalmas képet a lábainál, mint aminőt a Czudar és Palóczy zászlóaljai nyújtottak.

Tábor hiszen lehetett itt máskor is, de a szomszédban nem volt máskor király. Megnyílt az éléstár és a pince, s az esti szürkületnél hordót hordó után gurítottak a táborba, s társzekerek hordták az oldalszalonnákat és másféle elemózsiát.

Este a király gulyása néhány ökröt kergetett be a katonaság közé.

- Őfelsége küldi egy kis ökörsütés okáért.

A király kanásza egy csapat malacot terelt oda.

- Őfelsége küldi egy kis malacpörkölt okáért.

A falu felől is közeleg valami fekete csapat. Mi az ördög? Csak nem kívánják, hogy ezeket is megsüssük és megegyük? Beállított vagy negyven öregasszony.

- Mit keresnek itt, szüle, annyian?

- A palotai öregbíró rendelt ki bennünket, hogy mi főzzünk ma a vitézeknek.

Be okosan tette! Asszony főztje mégis jobb, régen volt benne részük. Bíró uram azonban, ellenkezőleg, kezdte meggondolatlanak tartani az intézkedését, mert a falu fiatal menyecskéi mellőzve érezték magukat. Mégis csak szörnyűség az öregeket fárasztani, mikor mi is itt vagyunk! Így a bíró, úgy a bíró, csúfot üzött velük, mintha ők nem tudnák megfőzni azt a kis lity-lottyot a katonáknak. Kövesse meg magát! Nem bot való a kezébe, aki maga is olyan, mint a bot. Egyszóval, valóságos lázadás volt a kiütőben. A lázadást pedig katonasággal lehet elnyomni. Minthogy azonban a katonaság nem volt behozható a faluba, fogta magát bíró uram, személyesen vitte ki a menyecskéket és leányokat a katonákhoz. Azaz a tábor szélére, hogy ha messziről is, gyönyörködhessenek az élénk, változatos tábori életben.

Kétségkívül szép látvány. Még így, sötétben talán szebb. (Ámbár az asszonyok világosnál sem félnek a katonaságtól.) A fehérlő sátrak szanaszét, a kigyúlt tábori tüzek a körütelepedett legénységgel; a háttérben a muníciós szekerek tömege feketedik, s a tömördek ló a szekerek közt, mind nyugtalan, egyiknek-másiknak nyerítése messze elhallatszik az éjben... De mindenekfelett főségesek az égő máglyák, melyeken az ökrök sülnek, amint egy-egy nagy darabot világítanak meg a táborból. Nyalka huszárokat, akik ott sűrögnek a tulok holtteste körül, vagy éppen csak bámészkodnak. Az ökrök sercegnék a tűzön, s a szél viszi a pompás pecsenyeszagot a falu felé.

De ahogy a pecsenyeszagot megérzik a vonalon túl, viszont a vonalon belül áthat a muskátli- és a rezedailat a menyecskék mellére szúrt bokrétákból, amiből világosan következik, hogy amikor majd jóllaknak a vitézek, átlépik a vonalat, még ha talán tilos is, s olyan helyre tánc kerekedik a széleken, hogy még a csillagok is leszaladnak. No, ugyan szépen fog festeni holnap a plébános lóheréje (mert azon ácsorog bíró uram az asszonynéppel), szétrúgják annak még a gyökereit is, mert nagy ugrással tökéletes a mostani tánc. Az járja jól, kellemesen, aki annyira emeli a lábát, hogy meg is fricskázza a csizma hegyét tánc közben. Ugyancsak furcsán teljesült a Palóczy uram napi parancsa, hogy *pihenjen meg* itt a tábor. No iszen, szép pihenés volt.

Egész éjjel folyt a víg duhajkodás, evés, ivás, rikoltozás, éneklés, villongás, birokrakelés, úgyhogy több sebesült lett hajnalra, mint az ütközetekben.

Mindebből pedig két alapigazságot lehet leszűrni:

a) Hogy Mátyásnak jó bora volt Palotán.

b) Hogy a magyarnak még a pihenés se kell, ha a többség parancsolja.

Jól mulatott egyébiránt mindenki, csak a vezérek voltak kedvetlenek és idegesek. A nagyuraknak több idege van eggyel: a lojalitás, a legérzékenyebb ideg. Mátyás megígérte, hogy együtt vacsorálnak, és nem jött el. Uram, én istenem, mi oka lehet?

Találgatták: ez, az; se így nem jó, se úgy nem jó. Fejedelmi szeszély - vagy disgratia. Még éji álmuk is szaggatott volt e különös mellőzés miatt.

Csak reggel, induláskor, mikor a sátrat fölszedték, nyílt ki a szemök, észrevévén, hogy a sátorra föl van írva krétával a király írásával:

»Itt mulatott az éjjel Mátyás és mindennel meg volt elégedve.«

Megindult erre a nagy vizsgálat. Mi történt, hogy történt? Alabárdos örök, akik a sátot strázsálták, esküdöztek, mint a vöröshagyma, hogy képtelenség az egész, csak boszorkányság lehet. Mert nem volt itt egy fia idegen lélek sem, csak a gulyás, aki az ökröket, csak a kanász, aki a malacokat idehajtotta. Ezek, az igaz, itt voltak, ittak, ettek, birkóztak a legénységgel és hallgatták a tábornokoknál a sok mindenféle kalandot, históriát.

- Tyűh, a kutya máját! - kiáltott föl Palóczy -, melyiknek volt nagyobb orra?

- A gulyásnak.

- No, akkor az volt a király!

Igaz volt-e, nem volt-e, sohase lett nyilvánvaló, csak mint legenda szállt szájról szájra, hogy ott volt a táborban, evett, ivott, birkózott a legénységgel s úgy a földhöz teremtett egyet-kettőt, hogy még másnap is arról nyilallt a derekuk.

Ez utóbbi verzió mellett szólt az a körülmény, hogy őfelsége későn kelt másnap reggel s egész nap bágyadt volt. (Ámbár erről a bágyadtságról egészen mást beszéltek a palotán belül.)

Délben nagy fejfájásról panaszkodék és le se ment az ebédlőbe, hanem délután mégis hozzálátott a folyó ügyek intézéséhez.

A palatinustól gyorsfutár érkezett, mely török mozgolódásokról adott hírt, Szerbiában. A palatinus szükségesnek tartaná, hogy őfelsége nyomban békéltető követet küldjön a szultánhoz - »mert előbb még Fridrikkel akaszkodunk össze.«

A király Bánffy Istvánnal konferált:

- Nem volna kedved követségbe menni Konstantinápolyba?

- Nagyon feszültek a viszonyok - felelte Bánffy -, féltem a fejemet.

- Ne félj semmit, Pista, tízezeret váगतok le helyette, királyi szavamat adom rá.

Bánffy elmosolyodott.

- De abból a tízezerből, fölség, egy sem illik úgy a Pista nyakára, mint amelyik most van rajta.

Mindamellettt elvállalta a kiküldetést, és még abban az órában visszalovagolt Budára, hogy a készülődésekhez lásson.

A király végigkísérte az előszobán, ahol a szelistyei asszonyok és Korják várták az audienciát. De volt ott még egy csomó más kérelmező is, követ a havasalföldi vajdától, futár a pozsonyi gróftól.

Először a komoly ügyeket intézte el, de azalatt parancsolta, hogy küldjenek el a palotai plébánosért, s jelentse a kamarás, ha megérkezik.

De jelentette azt maga tisztelendő Makucsek Vince plébános is, mert rettenetes kövér ember volt és úgy szuszogott, mint egy duda. A harmadik szobában is meg lehetett azt hallani, különben a szolgálattevő kamarás is belépett.

- Jöjjön be a pap, a budai korcsmáros és az oláh leány.

Mind a hárman beléptek. Az egyház szolgálja a földig hajolt, emezek meg térdre estek.

- Tartsa egyenesen a fejét, atyám, mert maga vérmes ember, a vér a fejébe száll és megüthetné a guta, hagyjon békét holmi udvari szokásoknak.

- Igenis, fölség.

- Ezt a derék párt meg fogja esketni a kápolnában.

- Parancsolatjára, fölség.

Most a budai korcsmároshoz fordult Mátyás és a vállára tette kezét:

- Kend igen derék ember, Korják, én megszerettem becsületességét, nyíltságát, és nemes emberré emelem. Minthogy nem fogadta el az arany kulacsot, most megkapja hozzá az ezüst kardot is.

Korják nem állta tovább, sírni kezdett az elérékenyüléstől, mint egy kis gyerek.

Vuca megijedt, nem értvén magyarul, nem bírta kitalálni, mit mondhat a »zömök fiatal-emberke« olyan rettenetes az ő Korjáknak, amitől az zokogni kezd, különben is meg volt kis fejecskéje zavarodva a sok átélt komédiától, nem tudta már, mit higgyen, mit ne higgyen, hát odasúgta neki vigasztalásul a saját egyéni meggyőződését, oláh nyelven.

- Nu pot crede ca e rege. (Nem tudom elhinni, hogy ő a király.)

Egy apród lépett most Korjákhöz és átnyújtott neki egy arany kulacsot, egy kardot és egy diplomát a nemességről.

- Korják de Várpalota! - folytatá a király - kend most már nemes ember, szolgálja az országot és a királyt, ha szükség lesz rá, karddal is.

- Szívemnek minden dobbanása a királyé - rebegé Várpalotai Korják uram.

- No, no, nemzetes vitézlő uram - csapott át Mátyás a tréfás hangba, először szólítva titulusan az új nemest - hagyjon némely dobbanásokat a menyecskéjének is, a király megelégszik a dézsmálással, a tizedekkel. Te pedig - fordult most Vucához - szintén megkapod, amit kívántál, egy egész esztendőre a szakácsomat. Esküvő után befogat számotokra a fősfárom és veletek megy a szakács is. (Intett a kezével.) El vagytok bocsátva!

Azt se tudták a nagy boldogságtól és örömtől, hogyan tántorogtak ki. De amint az ajtó bezáródott, a kis Vuca ugrálva ment elől, mint egy pajkos bárány.

A király utána kiáltott a plébánosnak:

- Csak várjon ott a kápolnában, atyám, mert még előadhatja magát valami. Álljon csak meg egy percre.

A pap megállt a küszöbön.

- Engedjen meg egy kérdést, ami hirtelen eszembe jutott. Hogyan vélekedik arról, hogy a házasságok az égben köttenek?

- Többnyire ott köttenek, fölséges uram, mert a szerelmet az Isten ülteti a szívekbe, s ő az égben lakozik.

- Hát a gügyűben nem hisz, ugye?

- A gügyű is összehoz házasságokat, de a gügyűnek is az Isten súgja a szándékait.

- Hát mikor a király parancsol rá valakire házasságot?

- A király az Isten fölönt megbízottja a népek fölött. Ha ő tesz valamit, az az Isten akaratából történik.

- Igen, de vegyünk mármint olyan esetet, amikor az Isten elülteti a szerelmet, az kikél két szívben, és jön a király, szétválasztja a két szívet, hogyan lehet az az Isten akarat? Hiszen az ő akarat az előbbi volt. - Két akarat nem lehet egyazon dologra nézve.

Makucsek Vince nagyon megkonfundálódott. Ez bizony nehéz téma.

- Igenis, van olyan eset, fölséges uram. A király ilyenkor megfedkez az Istenről.

- Jó, jó, de hogyan van az, hogy az Isten szolgálja ilyenkor mégis a királynak engedelmeskednek?

Makucsek Vince nagyot szusszantott, mint egy beteg medve, aztán így szólt:

- Az onnan van, fölség, mert az Isten messze van, lassú és nem bosszúálló, a király pedig közel van, gyors és bosszúálló.

A király helyeslőleg bólintott.

- Jól megfelelt, *kanonok* úr!

A szolgálattevő kamarás ismét belépett, mint mindig a kihallgatottak elbocsátása után.

- A szelistei szász asszony - rendelkezék őfelsége.

Schramm Máriának rossz éjszakája volt, bizonyosan nem aludt semmit. Szomorúnak, hervadtnak látszott. S úgy reszketett, de úgy reszketett, mint a nyárfalevél.

- Jöjj közelebb - szólítja meg őfelsége az ő utolérhetetlen modorával - és ne térdepelj le, nem szeretem a térdeplő asszonyokat. Azért hívatlak be, hogy teáérted is szeretnék valamit tenni. Látnod, tegnap nagyon sokat akartál. Rendesen nem jól járnak azok, akik sokat akarnak megkaparítani.

- Kegyelem, fölséges uram, kegyelem!

- Annak a kis tréfának az emlékét, amit veletek csináltam, különös kegyelemmel és jósággal akarom enyhíteni. Hát mondd meg, ha van valami kívánságod. De valahogy ne kérd el a fejemről, amit rajta viselek, mert istenemre, csak egy főveg jutna. Hanem, ha férjet választanál magadnak, abban talán segíthetnék. Szólj hát, nézz a szemembe.

- Nem merek - rebegte.

- Akarsz-e férjhez menni?

- Ahogy fölséged parancsolja.

- Kihez akarsz?

- Akit fölséged parancsol.

A király elgondolkozott.

- Hm. Mondd meg csak, tetszett neked a tegnapi király?

Mária hallgatott.

- Valld be no, hogy különb király volt, mint én.

Mária még jobban legörnyesztette a szép fejét.

- Azt gondoltam, hogy miután már a kalapja, illetőleg a csörgő-sipkája a te kontyodra került, hadd kerüljön ő maga is a papucsod alá. Én ez esetben várpalotai főpincemesteremmé nevezem ki. No, mit szólsz hozzá, Schramm Mária?

- Ahogy fölséged parancsolja - felelte remegő hangon.

Erre intett őfelsége, egy apród hozta számára párnán a Mujkó csörgő-sapkáját, egy másik apród pedig színig teletöltötte körmöci aranyakkal.

- Hogy még jobban csörögjön - mondá a király kegyesen.

Most már csak Mujkóval kellett beszélni, beleegyeznek-e. Hej, kapott rajta két kézzel, s mikor a király új hivatalát is tudatta, majd kibújt a bőréből elragadtatásában, s csak azt az egy kegyet kérte őfelségétől, hogy miután most egész múltjával szakítani akar, vegye le róla az eddigi nevét is, mely ez embereket mindig visszaemlékeztetné a bolondra.

- Miért szégyenled foglalkozásodat? - feddé a király. - Hiszen bolondnak én neveztetek ki. Ez pedig egymaga nagy bolondság. Kinevezhetek-e én valakit bölcsé, vagyis bölcs lesz-e azért? Mit gondolsz? Bárcsak tehetném! Kinevezném egész országomat. De bolondnak is csak azt használhatom és nevezhetem ki, aki nem bolond. Tudd meg tehát, hogy bolondnak születni szomorú dolog, de bolond gyanánt foglalkozni vidám dolog. A nevekkel azonban megfordítva van! A nevek közül az ér többet, amellyel az ember a világra jött!

Mujkó ennek dacára is megmaradt szándékánál, megcsókolta a király köntöse szegélyét és újólag esedezett más névért. »Az asszony végett« - tette hozzá indoklásul.

- Hát jól van, Mujkó, meglesz az is, de mármost siess a kápolnába.

A király ajkain pajkos mosoly játszott, mikor Mujkó eltávozott. Gondolta magában: »Sokszor megtréfáltál, imposztor, de az utolsó tréfát én csinálom veled«, s beszélítván egyik íródiákját, a stílusáról nevezetes Magyar Pált, parancsolá neki, hogy egy nemeslevelet állítson ki Mujkónak, s legyen az új nemesnek a neve *Bolondóczy*. (Ezt legalább Dóczy is célzásnak veheti, ha megtudja.)

Mire az új kanonok megeskette a nagyszámú udvari cselédséggel és az unatkozó fiatal urakkal zsúfolásig megtelt kis kápolnában Korjákot Vucával, már akkorra ott állt, sorját várva Mujkó is Schramm Máriával.

A főurak jelentősen néztek össze, s nem győztek sugdosni: »Ez mind a miénk lehetett volna.«

»Igen, ha a király nem okvetetlenkedik.«

»Ha nem lenne irigy.«

»Mondjuk inkább, nevetséges: minket idebolondít, fölbiztat, ez lesz, az lesz, s íme, holmi közemberekre pocsékol el ilyen szépségeket.«

»Vétek az Isten ellen. Mintha sáfránnyal etetné valaki a tulkokat.«

»Azonfelül önző is, ekképpen gondolkozik: Nekem már van, mert az én kezem a leghosszabb. Kaparjatók, kurták, nektek is lesz.«

»No, no, majd meglássuk, jön-e a harmadik.«

A második esküvő is végbement, újra fölbúgott az orgona, de a pap még ott maradt az oltárnál, s minden szem az ajtóra tapadt. Jön-e Gergely Anna? És kivel jön? Gergely Anna azonban nem jött. Elmúlt tíz perc, húsz perc és mégse jött. Nem lesz itt ma harmadik esküvő. Az emberek megint összenéztek és hamiskásan hunyorgattak egymásra. Hm, no, mit akarunk még tudni? Hát nem elég világos ez?

XI. FEJEZET

A SZÉKELY ASSZONY HAJSZÁLAI

Gergely Anna pedig (mint biztos forrásból írhatjuk) bent volt ezalatt a király kihallgató szobájában.

Őfelsége maga is el volt fogulva; de mit beszélek őfelségéről, nem a király volt ő most, hanem csak egy bohó fiú.

Mikor megnyílt az ajtó, megsuhogott a takaros rása szoknya, s vele üde szellő lopózott be, felvillanyozva ugrott föl és elébe futott. Hogy ím, térdre akart esni, megfogta a kezét és nem engedte.

- Ül le inkább ide, szépasszonyka, no, ül le hát, ha parancsolom, és ne haragudj rám, hogy én vagyok a király. Jöjj hát közelebb, még közelebb, ne félj. Hiszen a király nem harap. És ha te jó volnál, el is felejtethnéd, hogy a király vagyok.

Ezzel átfonta a karcsú derekát a karjával.

- Jaj istenem - húzódozott Anna -, mit mondana a világ, ha látná, hogy királyi fölséged...

Lopva vetett egy mélázó pillantást Mátyásra s felugrott, kisiklott a karjából, mint egy kígyó.

A király arca kigyulladt, szürke kékes szemei lázas fényben csillogtak, s bajusztalan ajkáról, mint színes pamut a gombolyagról, fejtöztek le lázas izzó szavak.

- Látod, hogy milyen vagy! - szóla szemrehányón. - Mint egyszerű legény jó lettem volna neked, most a királyt bünteted bennem. Pedig én nem vagyok oka. Viselem a koronát, letenni nem szabad, mert nehéz. Gyönyörködöm a rózsában, mert édes és könnyű, de nem emelhetem föl, mert a lehajlásban a korona esnék le fejemről. Hiszen értesz engem.

- Eresszen el fölséged, könnyörgöm...

Mátyás szeme vágyn tapadt rá, szinte nyelte, szinte marta.

- Hát nem tudnál engem szeretni? Felelj nekem! Felelj őszintén, szabadon. Mintha csak parasztleány volnék, aki a kútnál megfog és kikérdez.

Az asszony fölemelte a fejét és így felelt:

- Hiszen éppen az, éppen az... hogy nem tudom úgy venni fölségedet (s lázas pirosság borította el az ő arcát is). Mert akitől én félek, azt én nem tudom szeretni, akit pedig szeretek, attól én nem félek.

- Tehát félsz a királytól? - sóhajtott Mátyás.

- Olyan fönségesnek, olyan magasnak nézem, megfagy bennem a vér, ha meggondolom, hogy vele beszélek.

Mátyás érezte most, hogy itt taktikát kell változtatni.

- Hát jól van - mondá színlelt közömbösséggel -, ha így van a dolog, a megváltozhatatlanba belenyugszik a király. Sohasem szerettem, gyermekkoromban sem, a megfogott madarat a kezemben tartani, fájt az én kezemnek az ő megriadt kis szívének lüktető dobogása. Téged se tartlak én fogságban, se nem kényszerítlek semmire, de ha már a többi társnődről gondoskodtam, miért ne tegyek valamit érted is? Gyere, no, ül le hát még egyszer ide mellém, és beszéljessük meg nyugodtan, barátságosan, hogyan gondoskodjam felőled.

Rábeszélő szóval megint csak arra vitte, hogy leült a szépasszony a márványpadkára a király mellé.

- Mondd meg nekem mármost, szeretnél-e férjhez menni?

- Az az asszony sorsa - felelte szégyenlősen.

- Választottál-e valakit udvaromban?

- Hiszen tudja fölséged, hogy kit - s álmatagon, szomorún siklott szeme végig a királyon.

- Hát azon kívül?

- Senkit, senkit.

- Ejnye, válogatós, csúf asszonyka! - kiáltott föl Mátyás. - No, most már tégy valamit a király kedvére is, vedd le azt az ortont a fejedről, hadd lássam még egyszer csodaszép hajadat.

- Ugyan ne izéljen! - felelte az asszony elmosolyodva és egy szempillanatra elfeledve, hogy a királlyal beszél; jele, hogy a király végre eltalálta a hangot.

Aztán egy rántással lehúzta az ortont a fejeéről.

Bizony rajtaveszett világverő Mátyás szeme azon a fekete hajkoronán, s csak úgy gépileg motyogta a további kérdéseit.

- Talán otthon van valakid?

- Van is, nincs is - felelte a menyecske azon a nyegle, csalogató hangon, ami otthon a kukoricafosztóban illeti meg a legszebb, legkényesebb menyecskét.

A hajkorona visszaadta a bátorságát. Az egyik korona szemben a másikkal. Szörnyűképpen megfogyott a távolság.

- Van is, nincs is? Hogy értsem? A királyod előtt nyisd ki a szívedet egészen.

Erre aztán elmondta a menyecske, hogy igenis van egy szézálló legény Berecken, aki szívesen elvinné és akihez ő is hozzámenne, hanem hát az a baj, hogy hozománya nincs, s a szézálló csak olyan személyt hajlandó oltárhoz vinni, akinek a ládájából a saját kezére nyithatna széket.

Míg a menyecske belemélyedt a részletekbe, hogy mit üzent neki a szézálló legény, Gábor Palkó nevű, Málnási Jánosné asszonyomtól múlt húsvétkor, és ő mit üzent vissza a szézállónak, azalatt a király keze odatévedt háta mögött a hajfonatokhoz, föloldotta őket, azután szépen kifonta, s ott babrált, dúskált a keze a csiklandozó hajszálak közt - és hallgatta, hallgatta édesdeden a szézálló viszontagságait és jövődő terveit.

A menyecske nyelve úgy forgott, úgy pergett (a téma is nagyon érdekes volt), hogy észre se vette a király csintalanságát - ha egy bolond velencei tükör meg nem mutatja.

- Jaj, mindjárt sikítok, felséges uram - kiáltott föl ijedten.

- No, csak ne okoskodj. Hiszen látod, hogy a jövődről beszélgetünk. Hát mit is mondasz? Hogy nincsen hozományod. Ugye, ilyen valamit mondtál akadálnak?

- Igenis, fölséges uram.

- No, hát adok én neked - biztató meg a király. - Annyi földet kapsz tőlem a kövér, sepsi fennsíkon, amit ti »szép mezőnek« neveztek, amennyit a tömérdek hajaddal körül tudsz keríteni, ha minden egyes szálát egymás mellé illeszted mértéknek.

Anna szeme megcsillant, megittasodott a vére, megbizsergett ettől a gondolattól. (A székeley vér földdel van keverve.)

- És az mind az enyém lesz?

- Hogyne! ha a király neked adja.

Elgondolkodott révedezve, látszott, hogy képzelete ott jár valahol Sepsi-székben, ahol a hegység alföldnek álmodja magát, mert a délibáb is játszik rajta, akit viszont a Nemere tengernek tart, mert oda jár szilaj kedvében dudorászni. Még ezeknek a fönséges titokzatos elemeknek is vannak csalódásaik.

- Hisz az nagyok sok föld lesz! - ujjongott Gergely Anna.

- Nem bánom én, ha negyven falu lesz is - mondá a király.

- Az Isten áldja meg fölségedet, hanem iszen akkor - és most egyszerre elsápadt a szép asszony, keble hullámozni kezdett - le kellene minden hajamat tövéből vágatni.

A király vállat vont.

- Persze; mert másképp hogy tudnánk meg, mennyi föld jár neked.

- Oh, jaj nekem, de hiszen ez borzasztó!... Én a hajamtól váljak meg? Hogy bír fölséged ilyen kegyetlenséget kigondolni? Kegyelem a hajamnak!

A király nevetett és a rettentő nagy hajkévét a saját nyaka körül csavarta.

- Hát mondok valamit, szépasszony - enyelgett a király. - Egyetlen mód van, ha elfogadod. Az egyik hajszáladat, a leghosszabbat, kitépem, a többit aztán megolvassuk, és ahány szál lesz, annyszor vesszük a kitépett hajszál hosszát, jó lesz-e?

- Oh uram - szólt a menyecske ravasz mosolygással -, de ki lesz az a szerencsétlen ember, aki az én hajamat egyenként számba veszi?

- Ilyen fontos föladatot senkire se bízhat a király. Ez biz az én dolgom lesz.

Az asszonyka olyan buta pofácskát tudott erre vágni, mint egy kis csacsi. Bizonyosan tudta, hogy illik neki az e fölötti csodálkozás.

- Fölséged szánná magát erre? Oh, de jó ember!

Hanem ezt már incselkedő hangon tette hozzá, egy kicsit gúnyosan.

- Én legalább meg nem csallak, és ha okos leszesz, és jó, két hajszálnak veszem némelyik hajadat.

- Oh, felséges uram. Mit gondol még ki? És hát soká tartana az?

- Hja bizony, lelkem, ennyi hajhoz sok idő kell. Vagy egy esztendeig bizonyosan eltart, de különben tovább is, ahogy te akarod. Hát jó lesz-e? Mi?

A gyönyörű asszony lassan, némán, gondolkozón csavarta le haját a király nyakáról, megrázta a fején, hogy beborította elől-hátul, aztán így eltakarva, mintha valami fekete sátorból beszélne, így szólt:

- Kezdje meg fölséged mindjárt. Tépje ki mértékül a leghosszabbat. Ezt ni. Ez van vagy másfél rőfös. Jaj, jaj! Fáj. Mindjárt a kezére ütök...

Sírással illegette a száját, de mikor már künn volt a haj, édesdeden, csábítón mosolygott a királyra, és miután az, kíváncsi lévén a hosszára, a két kiterjesztett karjához mérte hozzá a kitépett szálát, önkéntelenül odaszaladt ő is a hajhoz, és tűrte, szemeit lehunyva, hogy a két kar hirtelen összecsukódjék a hajlékony, ringó dereka körül.

XII. FEJEZET

A KIRÁLY PARADICSOMKERTJE

A várpalotai kastélytól nem messze, bent a Bakonyerdő egyik szép pontján romokat lát az utas. Ritka pedig a rom az erdők vén királyában. A zsvány nem építkezik, se a pandúr. Pedig itt csak pandúr és zsvány járt sok ideig, hol az egyik elől, hol a másik hátul. Mátyás idejében még az őserdő képét nyújtotta, átgázolhatatlan iszalagok fonták be a faóriásokat, még a dúvad is nehezen mozgott a sűrű bozótokban, ki talált volna itt emberi lakot? Az emberi nyom is csak elvétve mutatkozott. Egy-egy kiégett hely, fekete folt a gyepen, égő tűznek a helye. Zsványok süttöttek birkát vagy tinót, egyszóval *méretlen húst*. Megmért húst nem evett a Bakonyban senki.

Történt, hogy egy-egy ájtatos remete épített itt magának házikót. Mikor még a remeteség nyugalmas, jó foglalkozás volt, hogy hordták a falvakból a sok kollációt. Vagy valaki kápolnát emelt azon a helyen, ahol valakijét agyonütöttek. Ezek voltak a Bakony épületei. Az említett romok azonban egy úri háztartásra vallanak, s az ember önkéntelenül eltűnődik, kinek lehetett olyan bolond kedvtelése, hogy itt üsse föl a tűzhelyét?

Az erdőcsőszök - mert most már az erdőt őrzik az emberektől, azelőtt pedig az embereket őrizték az erdőtől - azt beszélnek a romról:

- Ez volt a Mátyás király vadászháza, ha elkésett éjjel, medvét keresve a vackában, ide tért be éjszakára.

A palotai öregasszonyok, kik messzebb és alaposabban látnak be a múltakba, azt állítják:

- Itt olvasgatta meg Mátyás király a szép székelly asszony hajszálait. Minden évben előről kezdte, mert akarva, nem akarva (de talán mégis *akarva*) mindig belekonfundálódott.

A szép székelly asszonyhoz »vizitákba« járt vasárnaponként Bolondóczyné asszonyom, aki szintén híres szépség volt annak idején. (Sokáig megmaradt az arcképe a palotai kastélyban, mígnem a Waldstein grófok lomtárba dobták a múlt században.)

A két asszony kiült ilyenkor az oszlopos teraszra, hallgatni az erdő zúgását, s beleszőni abba panaszukat, örömeiket. Sok volt a sorsukban, ami összefűzte őket. Együtt jöttek Erdélyből, s egy ugyanazon királyi szeszély lökte be őket a mai helyzetükbe.

Locsogtak, trécseltek a királyról, a terveiről, az odajáró urakról. Egyik nagyobb kutya, mint a másik. Bolondóczyné asszonyom ezenkívül is sok pletykát tudott, mert Bolondóczy uram bennfentes volt a nagyurak közt, s mindent hallott, megfigyelt, ami nevezetes a világon történik.

Persze, hogy szóba jött a harmadik szépség, Korjárné nemzeti asszony is. Az urak sokat beszéltek róla. Ők maguk is odajárnak a Kelempászba (vagyis az »Arany kulacs«-ba, mert így keresztelték újabban a vendéglőt), ha Budán vannak. Az »Arany kulacs« fölkapott hely. A háromszemű Wolfgangnak végképpen beborult, a »Fekete bivaly« csak akkor nem néma, ha estenden egypár denevér röpül be az ivóba a kinyitott ablakokon át s verdesi nagy suhogással a gerendákat.

A Korjákék? Hej, nem kell azokat féltetni! Gazdagodnak, gyarapodnak, hogy szinte fölveti őket a pénz. De hogyan, mikor a király szakácsa főz a »Kulacs«-ban. Hiszen tudnivaló, hogy milyen a budai cívis, majd megbomlik azért, ami »udvari«, még a füstöt is illatszernak veszi, ha a királyi kéményekből jön. Mi? A király szakácsa főz a »Kulacs«-ban? De már azt meg-

kószoljuk. Tódul a vendég, mint a légy a mézre, úgyhogy valóságos verekedések voltak a helyekért. Korják uram kénytelen még egy szárnyat építtetni az idén a »Kulacs«-hoz. Micsoda gondolat is volt az attól a zsvány Vucától, hogy a Pogra szakácsot kérte el ajándékba a királyunktól!

Egy év múlva, az igaz, Pogra megint visszajött Palotára, amit Korjákék eltitkolnak, mert azalatt Vuca annyira kitanulta a mesterségét, hogy amióta ő főz, a címisek még jobban dicsérik Pográt: »Der Mordskerl kocht immer besser«. (Az ördögös fickó napról-napra jobban főz.)

Istenem, istenem, de furcsa a sors! Míg a híres nevezetes »kollekcióra«, melyet annyi fáradsággal gyűjtött Rostó Mihály prefektus uram, boldogság, szerencse áradt a gondviselés tülökszarvából, addig maga a derék gyűjtő milyen kellemetlen szcénákon ment még keresztül.

Mikor hazaért a Szily István csapatja által kísért háromszáz zsebrákkal, a szebeni gróf végignézvén az izmos legényeken, háládatosan szorongatta meg kezeit.

- Derék ember kend, Rostó bátya! Ez aztán valami.

- Hej, uram, hátra van ám a fekete leves. Levelet is hozott kegyelmednek a hadnagy úr.

A szebeni gróf átvette a levelet, megnézte a pecsétjét és megemelte a fővegét, mert a király pecsétje az.

Aztán feltörte, elolvasta, mire halotti sápadtság borítá el arcát, és félelem-verejték gyöngyözött homlokán.

Majd maga után intvén Rostót, hogy az udvarbeli cselédség szeme előtt ne legyenek, bevonult atramentumos házába (írószoza), hol is a kétségbeesés dühével tört rá ama nyavalyás Michael Rostó nevű aggastyán sáfárjára.

- Ím, halljad, te vén salabakter, ki engem átkozott tanácsaiddal, majdan fecsegéseiddel a vérpad szélére juttattál, hogy te ezt szárazon el nem viszed. Hanem, ha az én fejem legurul, a tied megyen előtte, mert nekem is megvan a jus gladiim (pallos-jogom). A kutyák nyalják föl a te véredet, ha nem fordítasz keserves állapotainkon. Fordítani pedig azonképpen lehet csak, ha én is, te is nyakunkba vesszük ez Erdélyországot, s valahol csak szép asszonyi állatot látnánk, azt földekkel és pénzázdozatokkal és mindenféle praktikákkal elcsereberéljük szelistyei asszonyokért, azokat onnan ide és vice versa átplántálva, hogy mikoron király úr megjövend vadászni, mindeneket szépeknek és takarosaknak ítéljen, mely miatt nagy dicséretit nyerhetnénk.¹³

Hát úgy is történt. A megszeppent Dóczy tisztességesen felöltöztette a cseheket és meghagyás szerint kitelepíté őket Szelistyére, adván nekik bőven földeket és alkotván számukra Szily István közbenjöttével emberséges extra-törvényeket, melyeknek ereje mellett gyarapodhattak és jól érezhették magukat. Házasodni pedig nem engedte őket, csak a csinosabb asszonyokkal és hajadonokkal, mondván, hogy őszig mindeniknek ő maga (a szebeni gróf) kerít szemeknek ékes fehérszemélyt.

Nagy úr a félelem, és villámcsapásnál is rosszabb a fenyegető felleg. Nosza, neki kell látni Rostóval, minden sáfárjaival és tisztjeivel, s fölverni, kikutatni egész Erdélyt szép jobbágy-leányokért és asszonyokért, mint az erdőt ízes fácánokért, s aztán becsalogatni Szelistyére, kit szép szóval, kit másképp, kinyitni a kincses ládákat, meg a ravasz emberi elme minden egyéb fiókjait.

¹³ Kászoni Tamás írott krónikája.

Ezt csinálták lázasan, egész nyáron át, és sikerült. Mire a vadász-évad bekövetkezett a fogarasi zergékre, Szelistye egy óriási kigyomláláson és beültetésen ment keresztül. A csúnya asszonyokat széthordták a szélrózsa minden irányába, míg ellenben annyi gyönyörűt hoztak össze innen is, onnan is, hogy a »pünkösdi mustrát«, amit Várpalotán fogott a király, össze se lehetne hasonlítani a földkerekségnek erre az egyetlenegy pontjára összehalmozott tündérekkel. Ilyen jó szél se fújt még e hitvány sárgolyóbison csehekre, mint ezekre most. Még a sánta cseh is olyan feleséghez jutott itt - hogy otthon, az »aranyos« Prágában még Pobjebrád király se ölelt soha olyant.

Megürült ugyan a ládafia, a földből is sok elszaladt a láncáról, mert szabaddá kellett tenni, de a végén legalább megkönnyebbedve mondhatta a szebeni gróf:

- Most már jöhet a király!

A fogarasi idei zergék is nagyra nőttek ezalatt, szép, nyúlánk zerge-kisasszonyok lettek, de a király nem jött.

Lehet, hogy elfelejtette - lehet: a dolgai miatt nem jött. (Hiszen akadt dolga elég.) No, semmi az, majd eljön máskor! Megnézi a paradicsomkertjét. Mert hamar híre ment a szép asszonyok falujának egész Erdélyben, s elnevezték Szelistyét »a király paradicsomkertjének«.

De a király esztendőre se jött el. Dóczy külön is meghitta egy alkalommal. »Majd, majd.« Mindig csak majd. Folyton vártak, egyre vártak, ha valami szép nő kivetődött valahol, s hírét vette Dóczy, most már a virtus okáért is megszerezte, oda csalogatta az állományhoz, hogy még szebb legyen a király paradicsomkertje azzal az egy violával is...

Maga Rostó uram öreg napjaira odaköltözött Szelistyére, mint »Custos pulchritudinis«, »a szépség őrizője«, aki felügyelt az uraság nevében az asszonyok öltözködésére, a női arcbőr fehérségének és üdeségének megőrzésére, mindenféle coctumokat és varázsszereket készítván konyháján füvekből és gümőkéből, felügyelt, hogy a csehek ne végeztesseken nehéz, elnyomó munkát a feleségeikkel, megkorholta az asszonyokat, ha a napon el hagyták sülni a képüket:

- Azt gondolod, te számár, hogy a tied az a pofa?

Bokros teendőkkal és meglehetősen hatáskörrel járó hivatal volt ez, amellet, hogy igazi raritás, mert se előtte, se utána nem viselte e világon senki. Ezzel az eggyel legalább mégis megfogytak azóta a magyar hivatalok.

Vigyázott, hogy az asszonyok szigorú téli napon ne járjanak ki, mert elfagyhatna az orruk, hogy ne viseljenek tág csizmát, mert szétnő benne a lábuk. Ha pedig leánygyerek született, annak ő volt a keresztapja, s már a bölcsőben gondozni kezdte a szépség emelésének szempontjából.

De mit ér mindez, mikor a király mégse jött...

Egyszer a törökkel volt elfoglalva, máskor a furfangos Fridrikkel hadakozott. Majd meg is házasodott - hanem iszen emiatt eljöhetne. Majd megint Pobjebráddal tűzött össze - s csak nem jött, végképp nem jött.

Futott az idő, évek után évek, a király ifjúból komoly férfi lett, talán el is feledkezett már az ő paradicsomkertjéről, pedig az most már magától is fejlődött. Szebbnél-szebb rózsaszálak, bimbók nyíltak benne. A kis csecsemőkéből, akiket Rostó uram tartott egykor keresztvízre, csodálatos szépségű hajadonok, délceg ifjak növekedtek... Ezek aztán összeházasodtak, menyecskék lettek. Új tavaszról új bimbók fakadtak, szépekből újra szépek... és szállt, szállt a hír a Marosig, a Tiszáig, amarról az oldalról az Oltig és az Olton túl is, hogy van egy falu,

Szelistye, ahol olyan asszonyok, leányok járnak a földön, aratnak a mezőkön, gereblyéznek a réteken, hogy csak a királyok mernek olyanokról álmodni. Pásztorok epedő furulyája szólt erről, nagyurak hamis gondolata kóválygott héja módra e körül...

Szemesé a világ. Aki csak legény volt, mind az a vágy tüzelte, hogy Szelistyéről hozzon magának feleséget. Ha pedig ország bárója volt, az is onnan akart szeretőt.

Szelistye in floribus. Megfordult ott boldog-boldogtalan, s vagy boldog lett, vagy boldogtalan, mert valakin okvetlenül megakadt a szeme. Eljöttek ide házasodni messziről, nagy Magyarországból, Moldvából, Oláhországból. Tele volt Szelistye kérőkkel örökké. Némelyik csak azért is eljött, ha öreg volt, ha lázas, hogy mielőtt meghalna, lásson még valamit.

Eleinte attól félt a szebeni gróf, hogy szétviszik a szépségeket és vége lesz; szigorú törvényeket akart hozni a »kivitel« ellen, de a gyakorlat az ellenkezőt mutatta - mundus se expedit.

Magától alakult ki ez a dolog a gyakorlatias Erdélyben. Ha valakinek szép lánya nőtt, ha feltűnő, hódító szépség volt, hallhatta a suttogást a háta mögött:

- Ez még Szelistyén is számot tenne!

Máskor meg talán ilyesmit mondottak:

- De kár, hogy itt senki se látja. Be nagy szerencsét csinálhatna ez Szelistyén!

Szelistyén! Ah, persze. Szelistyén, a kirakatban. A szépség kincstárában, ahol mindenki megfordul, mégpedig azzal a gondolattal, hogy »válasszon«.

Innen sarjadzott ki aztán az a szokás, hogy a szép özvegyasszonyok, ha tehették, Szelistyére költöztek lakni a gyászév letelte után, a harmatos arcú, csodaszép bakfisokat pedig maguk a szüleik adták oda Szelistyére tartásba vagy kosztra, vagy rokonhoz.

Hej, dehogy is fogynak! Világ végéiglen soha el nem fogynak Szelistyén a szép asszonyok!...

De hát a király mégse jött. Nem is tudta már, hogy Szelistye van a világon... Öregedett, más dolgokon járt az esze, sok gondja volt, külellenséggel is, de meg is verte, több baja volt azonban az oligarcha urakkal, és azokat meg se verte.

Pedig ugyancsak garázdálkodtak. No, no, nem Szelistyét akarom előhozni (ámbár ott is garázdálkodtak), Szelistye kicsiség, azt még meg lehetne bocsátani, de az egész világ az »oligarchia békójában nyögött«. III. Henrik francia királyról most fújta a hír, hogy a Boilant grófnak azt a privilégiumot adta, miszerint téli vadászatokon, csikorgó hidegben három-négy jobbághajtót szabad legyen megöletniök, hogy annak a vérében egy kicsit megmelegítsék fázó tagjaikat. Meg is tették a nemes grófok akárhányszor - és oh, istenem, Robespierre, Marat, Danton még milyen messze vannak a jövődők homályában...

Nálunk is packázott a királlyal, jogokat csikart ki tőle, nyomta, kínoztá, sanyargatta a népet az oligarchia - de egy kopjás kapujú székelő kúria udvarán már akkor ott szaladgált, ott játszadozott egy szösze hajú, tömzsi gyerek, aki egy napon lármázó, kaszákkal fölfegyverzett, vérszomjas parasztsereg élén fog megérkezni a kastélyok és várak alá...

De most még csak a király piszmogott velük. Ha béke volt az országban, ők voltak az ellenségei, de mert alig volt béke uralkodása alatt, nem bírta nélkülözni mint támaszait.

Békében-háborúban mindig ellenségek közt, elfelejtette a király Szelistyét; talán soha nem is gondolt rá.

Csak egyetlenegyszer villant föl a nagy világeseményekből ez a név.

Mikor már Bécsben székelt őfelsége, a palatinus egy praeliminárét terjesztett eléje, mely a török szultán békefeltételeit részletezi.

A sok pontozat közt egy ilyet talált Mátyás:

A szultán őfelsége átengedi a kezén levő összes várakat uradalmaikkal s ezért cserébe csak egyetlen erdélyi falu birtokát, Szelistye helységét kívánja.

- Hát ez mi? - kérde a király megütközve. - Elment az esze? Mit akar azzal a faluval?

A palatinus mosolygott.

- De iszen, fölséges uram, tudja a kecske, hol a só. Kiszimatolták az ügynökei. Szelistyén élnek a világ legszebb leányai és asszonyai, ahonnan a háremét tölthetné, frissíthetné.

A király tréfás apprehenzióval csóválta meg a fejét.

- És ezt kegyelmed eddig gonoszul eltitkolta előttem.

- Elég, ha most mondom - vágta ki magát a nádor.

A király, amint ott ült nagy, oroszlánfejes karszékében, hiábavaló szófecsérlés helyett egyszerűen a lábaira mutatott, melyek egész térdig kendőkbe voltak csavarva.

- Ez beszél - mondá.

Az, akinek beszélni kellett - *a köszvény* volt.

.oOo.